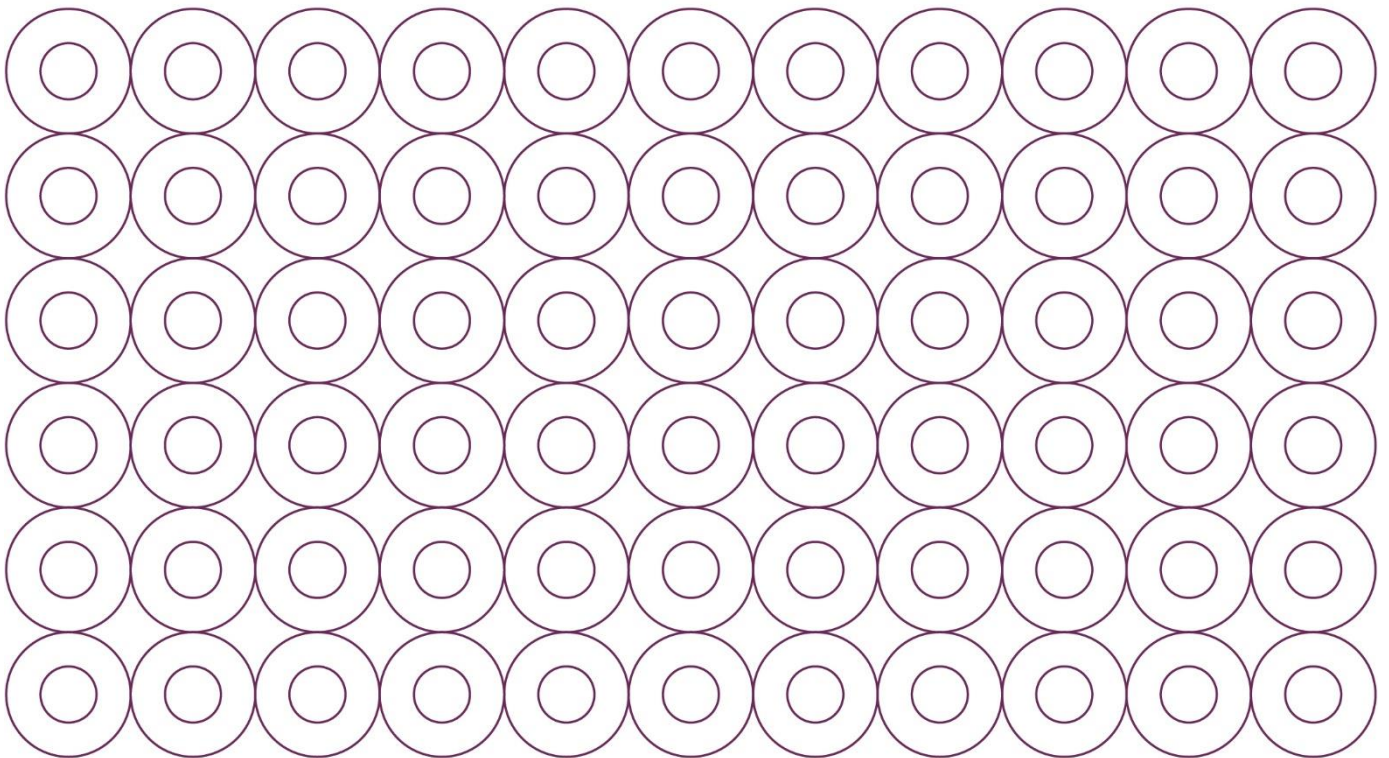

Covid-19-pandemins påverkan på elevhälsa och arbetsmiljö i grundskolan

Publikationen finns att ladda ner som kostnadsfri
PDF från Skolverkets webbplats:

www.skolverket.se/publikationer

ISSN: 1103-2421

ISRN: SKOLV-R-2022:11-SE

Skolverket, Stockholm 2022

Förord

I den här rapporten presenteras resultat från ett flertal undersökningar. En intervjustudie med rektorer, lärare och personal inom elevhälsan genomförd under våren 2021. Tre enkätstudier riktade till huvudmän, rektorer respektive lärare, samtliga genomförda under hösten 2021. Rapporten ingår i regeringens uppdrag till Skolverket att följa upp konsekvenserna av covid-19-pandemin för skolväsendet, och omfattar pandemins påverkan på arbetsmiljön, elevhälsans arbete och elevernas mående i grundskolan och förskoleklass.

Datainsamlingen och insamlingen av annat underlag har genomförts av Zara Bergsten, Malin Jondell Assbring, Jenny Hedström och Sanna Vent vid Skolverkets analysavdelning. Zara Bergsten har sammanställt rapporten. Vi vill tacka alla huvudmän, rektorer, lärare och annan skolpersonal som deltagit i undersökningarna.

Solna, 1 juli 2022

Peter Fredriksson
Generaldirektör

Zara Bergsten
Undervisningsråd

Innehåll

Sammanfattning	5
1. Inledning.....	9
Genomförande	9
2. Personalförsörjning.....	11
Personalförsvaret högre än normalt i grundskolan under pandemin.....	11
Åtgärder för att trygga personalförsörjningen	13
3. Styrning och personalens behov av stöd	16
Många har efterfrågat tydligare riktlinjer anpassade för grundskolan.....	16
Behovet av stöd från huvudmannen har ökat under pandemin	19
Elevhälsan har i många fall fått nya riktlinjer.....	20
4. Arbetsmiljö.....	22
Arbetsbelastningen högre än normalt i grundskolan under pandemin.....	22
En närvarande skolläda viktigt för arbetsmiljön.....	31
Den psykosociala arbetsmiljön har försämrats under pandemin	32
5. Elevhälsan och elevers mående	35
Varierar i vilken utsträckning elevhälsan har kunnat genomföra sitt uppdrag.....	35
Fler utredningar om orsaken till elevfrånvaro.....	38
Elevers mående har i viss utsträckning försämrats	39
Finns behov av hälsofrämjande insatser	43
6. Slutsatser	47
Bilaga 1. Tidigare studier	54
Bilaga 2. Regelverk under pandemin	59
Bilaga 3. Metod – Enkäter till rektorer och lärare.....	61
Bilaga 4. Metod – Enkät till huvudmän	69
Bilaga 5. Metod – Intervjustudie.....	74
Referenser	76

Sammanfattning

Denna rapport ingår i Skolverkets uppdrag om att följa upp konsekvenserna av covid-19-pandemin för skolväsendet. Rapporten syftar till att belysa pandemins påverkan på arbetsmiljön, elevhälsans arbete och elevernas mående i grundskolan och förskoleklass. I rapporten presenteras resultat från ett flertal undersökningar. Dels från en intervjustudie med rektorer, lärare och personal inom elevhälsan genomförd under våren 2021, dels från tre enkätstudier riktade till huvudmän, rektorer respektive lärare, samtliga genomförda under hösten 2021.

Sammantaget bedömer Skolverket att covid-19-pandemin har haft en påverkan på personalens arbetsmiljö, elevhälsan och elevers mående. Samtidigt är det viktigt att komma ihåg att skolan stod inför flera utmaningar redan innan pandemin, till exempel vad gäller personalförsörjningen, samt att det varierar mellan huvudmän och skolor hur omfattande påverkan av covid-19-pandemin har varit, och vad den inneburit för lärare och elever.

Personalförsörjningen har varit en utmaning

Åtta av tio huvudmän och rektorer uppger i enkäterna att det funnits problem med personalförsörjningen under pandemin. En majoritet av huvudmännen har under pandemin initierat åtgärder och nästintill samtliga rektorer har genomfört någon typ av åtgärd för att trygga personalförsörjningen. Rektorer har till exempel tagit in externa vikarier, anställt extra personal eller låtit den egna personalen vikariera för frånvarande kollegor. En mindre andel av rektorerna uppger också att de ställt in eller skjutit fram undervisning.

Personalfrånvaro har ökat arbetsbelastningen

Sammantaget bedömer huvudmän, rektorer, lärare och elevhälsopersonal att arbetsbelastningen varit mycket högre än normalt under pandemin. Rektorernas bedömning är att arbetsbelastningen generellt har varit högre för all personal i grundskolan, men att den varit särskilt hög för skolledningen och lärare. En majoritet av de tillfrågade lärarna uppger också att de har haft en högre arbetsbelastning under pandemin än tidigare. Det gäller särskilt för lärare i förskoleklass och grundskolans lägre årskurser.

Personalfrånvaron bedöms vara en av de viktigaste bidragande orsakerna till att arbetsbelastningen har ökat. Nio av tio lärare svarar i enkäten att de har påverkats negativt av att kollegor varit frånvarande under pandemin. Många av dem har vikarierat för frånvarande kollegor, vilket innebär att de har haft fler lektioner eller undervisat större elevgrupper. Många har också hjälpt och stöttat vikarier i större utsträckning än tidigare. Den ökade arbetsbelastningen har enligt lärarna bidragit till att de fått mindre tid till den egna undervisningen, mindre tid till dokumentation och planering, vilket har påverkat undervisningens kvalitet. Fler

vikarier kan även ha påverkat kvalitén på undervisningen, särskilt om vikarierna varit obehöriga.

Andra orsaker till ökad arbetsbelastning

Utöver personalfrånvaro bedöms det även finnas andra faktorer som har påverkat arbetsbelastningen för rektorer och lärare under pandemin. Det handlar i huvudsak om ökad elevfrånvaro, undervisning på distans, nya rutiner och ökad administration.

Elevfrånvaro och undervisning på distans har enligt lärarna krävt mer resurser. Lärare beskriver att det har krävts mer förberedelsearbete såsom anpassning av undervisningsmaterial, ökad dokumentation och uppföljning samt tätare kontakter med vårdnadshavare. Hög elevfrånvaro har enligt lärarna också inneburit mer repetition och ett ökat behov av stöd till elever som varit frånvarande när de är tillbaka i skolan. Den växelvisa undervisningen, där lärarna haft omväxlande närundervisning och undervisning på distans, eller båda undervisningsformerna under en och samma lektion, har också enligt lärarna bidragit till en ökad arbetsbelastning.

Arbetet med att införa smittskyddsåtgärder på skolorna har också, enligt både rektorer och lärare, bidragit till att öka arbetsbelastningen. Rektorer har bland annat arbetat mer med frågor kopplade till personalförsörjning och arbetsmiljö, medan lärarna har fått nya arbetsuppgifter, till exempel att se till att smittskyddsåtgärderna efterföljs och att undervisningen anpassas enligt rådande restriktioner och rekommendationer.

Svårigheter med att införa smittskyddsåtgärder

Det har enligt rektorer och lärare också funnits andra svårigheter kopplade till utformningen och implementeringen av smittskyddsåtgärder i grundskolan. Det har varit svårt att anpassa verksamheten enligt rådande restriktioner och rekommendationer. Många rektorer upplever också att beslutsvägarna har blivit otydligare under pandemin, de menar att det har varit oklart vem som ska ta vilka beslut. De uttrycker i enkäten och intervjuerna att de under pandemin har haft ett ökat behov av stöd från huvudmannen, bland annat med att tolka myndighetsbesked, med implementeringen av smittskyddsåtgärder och andra frågor kopplade till pandemin.

Den psykosociala arbetsmiljön bedöms ha försämrats

Den psykosociala arbetsmiljön har enligt både rektorer och lärare försämrats under pandemin. De beskriver i enkäterna och intervjuerna att det har funnits en utbredd oro hos personalen för egen och andras hälsa. Det tillsammans med att de ständigt behövt vara beredda på snabba förändringar och en hög arbetsbelastning har, menar många rektorer och lärare, påverkat arbetsmiljön negativt. Om skolledningen dessutom varit mindre tillgänglig har det, enligt rektorer och lärare, ytterligare bidragit till ökad stress och sämre arbetsmiljö. Många lärare menar också att hög arbetsbelastning har gjort det svårare för dem att ta pauser under arbetsdagen, men även att arbetsdagarna har blivit längre.

De kraftansträngningar och den arbetsinsats som gjorts av rektorer, lärare och annan personal i grundskolan under covid-19-pandemin har dock varit avgörande för att mildra de negativa effekterna av pandemin och en förutsättning för att det har gått så pass bra som det har för eleverna i grundskolan.

Viss påverkan på elevhälsans arbete

Pandemin har i många fall enligt rektorer och personal inom elevhälsan också påverkat elevhälsans möjligheter att utreda och genomföra insatser. Majoriteten av rektorerna bedömer att elevhälsan under pandemin har kunnat genomföra sitt uppdrag helt och hållet eller i stor utsträckning för de flesta av elevhälsans ansvarsområden. Men det finns även rektorer som bedömer att elevhälsan enbart i viss utsträckning eller inte alls har kunnat genomföra sitt uppdrag. Exempelvis uppger nästan fyra av tio rektorer att de i viss utsträckning eller inte alls kunnat genomföra utredningar om orsaken till elevfrånvaro och insatser för att främja elevnärvaro. Tre av tio rektorer uppger att det varit svårt att genomföra förebyggande och hälsofrämjande insatser. Omkring två av tio eller färre menar att det funnits svårigheter med att genomföra elevhälsosamtal, utredningar och insatser mot kränkande behandling samt utredningar och insatser om särskilt stöd.

Enligt rektorer och annan personal finns det flera faktorer som tillsammans har bidragit till att försvåra elevhälsans arbete under pandemin. De faktorer som enligt dem haft störst betydelse är Folkhälsomyndighetens rekommendationer och restriktioner, samt hög personal- och elevfrånvaro. Exempelvis har utredningar och insatser fått senareläggas när det saknats personal eller vid elevfrånvaro.

Pandemin uppges ha påverkat elevers mående

Många rektorer och lärare menar att behovet av insatser för att främja elevers mående har ökat under pandemin. Sex av tio rektorer bedömer att det funnits behov av särskilda insatser under pandemin och en tredjedel av rektorerna planerade att genomföra insatser under läsåret 2021/2022.

Av lärarna bedömer nästan sex av tio att elevernas mående inte har påverkats av pandemin, varken till det bättre eller sämre. Medan en fjärdedel anser att elevernas mående har försämrats under pandemin. Rektorernas och lärarnas svar tyder på att det efter pandemin kommer att finnas behov av insatser i grundskolan som helhet men att behovet är som störst för elever på högstadiet.

Det är främst elevernas psykiska mående som bedöms ha försämrats under pandemin. Enligt ett flertal rektorer och lärare har många elever känt oro både för den egna och andras hälsa. Restriktionerna har också, enligt dem, medfört att elevers sociala kontakter utanför skolan har minskat. Det tillsammans med en ökad frånvaro där fler elever varit frånvarande under längre perioder, undervisning på distans samt att många elever har slutat med sina fritids- och idrottsaktiviteter har, enligt rektorer och lärare, medfört att elever i grundskolan har blivit mera socialt isolerade och mindre fysiskt aktiva under pandemin. Pandemins längd och varaktighet anses också ha haft stor betydelse för elevernas välmående. Lärare beskriver också att stressen, prestationsångesten och betygshetsen har ökat bland eleverna, särskilt bland elever med hög frånvaro och de som haft undervisning på distans.

Många ser behov av hälsofrämjande insatser

Både rektorer, men även lärare, anser att det behövs särskilda insatser för att främja elevers medicinska, psykiska och psykosociala mående riktade både till enskilda elever och till grupper av elever. Det handlar bland annat om närvarofrämjande insatser, utökad tillgång till skolkuratorer och skolpsykologer för enskilda samtal, uppföljningar av elevers psykiska mående, förebyggande och hälsofrämjande insatser, aktiviteter för att stärka gruppgemenskapen och öka motivationen, såsom kulturella aktiviteter, utflykter, och studiebesök, samt olika former av fysiska aktiviteter. Det bedöms också behövas särskilda insatser för att stötta eleverna i deras skolarbete och för att motverka ett kunskapsstapp.

1. Inledning

I denna rapport behandlas covid-19-pandemins påverkan på personalens arbetsmiljö, elevhälsan och elevers mående i grundskolan och förskoleklass. Rapporten utgör en rapport av flera inom ett större regeringsuppdrag om covid-19-pandemins konsekvenser för skolväsendet.

Rapporten baseras på intervjuer med rektorer, lärare och elevhälsopersonal genomförda under våren 2021 och separata enkäter riktade till lärare, rektorer och huvudmän för grundskolan. De senare är alla insamlade under hösten 2021. Insamlingsperioden inkluderar dock inte smittspridningsvågen i slutet av höstterminen 2021.¹ Tillsammans kan den insamlade empirin belysa pandemins påverkan på arbetsmiljön, elevhälsan och elevernas medicinska, psykiska och psykosociala mående i grundskolan och förskoleklass.

Rapporten består av sex kapitel. Kapitlen är dock i vissa avseende överlappande i och med att de teman som behandlas i rapporten har beröringspunkter med varandra, detta gäller främst rapportens kapitel 2, 3 och 4. I kapitel 1 återfinns en kort beskrivning av studiens genomförande. I kapitel 2 till kapitel 5 presenteras rapportens resultat. Kapitel 2 behandlar personalfrånvaron och åtgärder för att trygga försörjningen i grundskolan och förskoleklass under pandemin. Kapitel 3 behandlar personalens behov av stöd och styrningen av grundskolan under covid-19-pandemin. Kapitel 4 fokuserar på personalens arbetsmiljö och arbetsbelastning under samma period. Kapitel 5 behandlar elevhälsans arbete och elevernas mående under pandemin. I rapportens avslutande kapitel, kapitel 6, presenteras rapportens slutsatser.

Bifogat rapporten finns även ett flertal bilagor. Den första bilagan utgör en presentation av tidigare studier. Den andra bilagan redogör för de tillfälliga regelverk som styrts vilka anpassningar som varit möjliga att genomföra i grundskolan i samband med covid-19-pandemin. Övriga tre bilagor utgör alla metodbilagor, vilka beskriver de ingående intervju- och enkätundersökningarna, metodologiska överväganden och tillvägagångssätt.

Genomförande

Denna rapport baseras på empiri från flera olika undersökningar som samlats in vid flera olika tidpunkter under pandemin. Dels en intervjustudie med 53 respondenter – rektorer, lärare och personal inom elevhälsan – på åtta skolor, vilken genomfördes under våren 2021. Dels tre enkätstudier; en riktad till

¹ För mer information om hur smittspridningen under perioden från december 2021 till mars 2022 påverkat skolväsendet se följande rapport från Skolverket: Skolverket (2022) *Påverkan av covid-19-pandemin under december 2021 till mars 2022 - Lägesbild hos 85 huvudmän för grundskolan och gymnasieskolan 9 till 11 maj 2022*. I rapporten behandlas bland annat personalfrånvaron under perioden december 2021 till mars 2022. Datainsamlingen för nämnda rapport genomfördes i maj 2022, medan de enkätundersökningar som nuvarande rapport baseras på genomfördes under hösten 2021 (enkäten till huvudmän genomfördes under augusti-september 2021, enkäten till rektorer respektive lärare genomfördes under november 2021 till januari 2022, men i huvudsak under november 2021). För en närmare beskrivning av de senast nämnda undersökningarna, se bilaga 3 och 4.

huvudmän, en till rektorer och en till lärare i grundskolan och förskoleklass, alla genomförda under hösten 2021. För enkätstudien riktad till huvudmän valdes samtliga kommunala huvudmän och alla enskilda huvudmän med fler än 50 elever i grundskolan. Det slutliga antalet svarande var 459 huvudmän, varav 220 kommunala huvudmän och 239 enskilda huvudmän, vilket gav en svarsfrekvens på 64 procent. Enkäten till rektorer baserades också på ett större urval av skolor. Av de tillfrågade besvarade 344 rektorer enkäten, vilket betyder att studien har en svarsfrekvens på 54 procent. För lärarenkäten gjordes ett tvåstegsurval, där skolor valdes ut i ett första steg och sedan lärare i ett andra steg. Det slutliga antalet svarande lärare blev 4404 lärare i förskoleklass och årskurs 1–9, svarsfrekvensen för studien blev i detta fall 37 procent.

För att kompensera för skevheter i urval och bortfall har svaren för rektors- och lärarenkäterna viktats. Utifrån bortfallsanalysen² är den sammantagna bedömningen att de skevheter i svarsfrekvens som finns för lärare respektive rektorer generellt sett är små och att de därför inte bör ha någon större påverkan på de slutliga resultaten. Vi bedömer vidare att det inte finnas samma behov av viktning för att kompensera för skevheter vid analyser av enkäten riktade till huvudmän. Det i och med att denna enkätundersökning inte utgjorde en urvalsundersökning utan en total undersökning av huvudmän av en viss storlek, som tidigare nämnts ingick samtliga kommunala huvudmän i studien och alla enskilda huvudmän med minst 50 elever i grundskolan. För en närmare beskrivning av respektive undersökning, dess metod, urval, tillvägagångssätt och andra metodologiska övervägande se respektive undersöknings metodbilaga (bilaga 3–5).

Tillsammans ger de olika empirisk datainsamlingarna en bra bild av hur olika nivåer i skolväsendet uppfattar arbetsmiljön, elevhälsans arbete och elevernas mående i grundskolan och förskoleklass under pandemin.

² I bortfallsanalysen har hänsyn tagits till huvudmannatyp, skolstorlek, kommungrupp och skolornas elevsammansättning, det vill säga andelen elever med utländskbakgrund och föräldrarnas utbildningsnivå. Se appendix.

2. Personalförsörjning

Personalförsörjningen är ett område som varit särskilt viktigt och utmanande för grundskolan under pandemin. I kapitlet behandlas frånvaron av personal och de åtgärder som gjorts för att trygga personalförsörjningen i grundskolan under pandemin. Kapitlet baseras dels på intervjuer med rektorer, lärare och personal inom elevhälsan genomförda under våren 2021, dels på enkäter till huvudmän, rektorer respektive lärare insamlade under hösten 2021.

Personalfrånvaron högre än normalt i grundskolan under pandemin

Många huvudmän för grundskolan bedömde i början av höstterminen 2021 att personalförsörjningen varit ett större problem under pandemin än innan. Sex av tio huvudmän uppgav att alla av deras grundskolenheter haft svårigheter med personalförsörjningen och två av tio att det funnits svårigheter på vissa av deras grundskolenheter. Det betyder sammantaget att åtta av tio huvudmän under pandemin i någon utsträckning haft problem med personalförsörjningen på minst en av deras grundskolenheter. Svaren visar vidare på att det är fler kommunala än enskilda huvudmän som uppger att de haft utmaningar med personalförsörjningen (färre än nio av tio kommunala huvudmän respektive sju av tio enskilda huvudmän).

De problem med personalförsörjningen som grundskolan haft under pandemin kan främst förklaras av att personalfrånvaron ökat. De allra flesta av rektorerna uppger att de haft en högre frånvaro bland personalen under perioden från mars 2020 till november 2021 än innan pandemin (diagram 1).

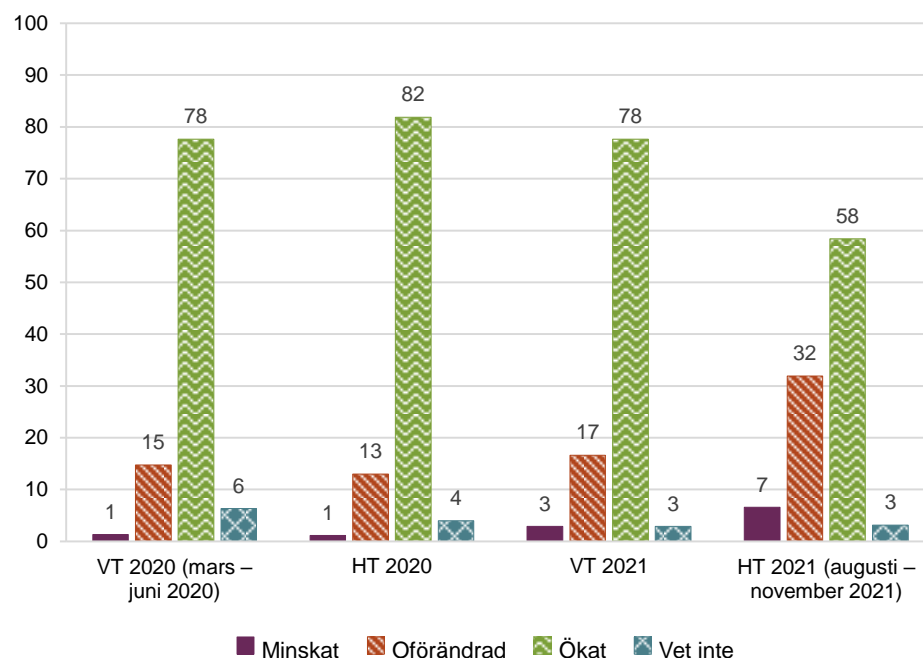
I enkäten svarar omkring åtta av tio rektorer att de haft en högre personalfrånvaro än normalt under andra halvan av vårterminen 2020 till och med vårterminen 2021 och sex av tio under höstterminen 2021. De siffror som redovisas för höstterminen 2021 är dock troligtvis en underskattning av den faktiska personalfrånvaron. Enkäten inkluderar enbart perioden fram till och med november 2021. Det betyder att den inte inkluderar smittspridningsvågen i slutet av höstterminen 2021.³ En studie genomförd av Skolverket under våren 2022 visar dock att huvudmännen bedömer att personalfrånvaron varit högre på många skolor även under perioden december 2021 till mars 2022.⁴ Det tyder på att om vår enkät till rektorer även hade inkluderat slutet av höstterminen 2021 så skulle

³ Folkhälsomyndighetens veckorapporter om covid-19, <https://www.folkhalsomyndigheten.se/folkhalsorapportering-statistik/statistik-a-o/sjukdomsstatistik/covid-19-veckorapporter/>, 2022-05-01.

⁴ En av nio huvudmän i grundskolan uppger att personalfrånvaron antingen varit mycket högre eller lite högre jämfört med innan pandemin under perioden december 2021 till mars 2022. Ganska jämnt fördelat mellan de som svarat mycket och lite högre. Resultaten tyder på att personalfrånvaron varit något högre i låg och mellan stadiet än på högstadiet. Skolverket (2022) *Påverkan av covid-19-pandemin under december 2021 till mars 2022: Lägesbild hos 85 huvudmän för grundskolan och gymnasieskolan 9 till 11 maj 2022.*

andelen som svarat att personalfrånvaron ökat varit större för höstterminen 2021 än vad som visas i diagram 1.

Diagram 1. Hur har personalfrånvaron sammantaget förändrats på grundskolenheten under pandemin (mars 2020 – november 2021) jämfört med innan pandemin?

Källa: rektorsenkäten

Sammanlagt visar rektorernas svar att den absoluta majoriteten av grundskolorna har haft problem med en ökad personalfrånvaro under pandemin och att frånvaron i många fall varit högre under flera eller alla av de studerade terminerna (från mars 2020 till november 2021). Rektorernas kommentarer tyder vidare på att personalfrånvaron i många fall varit mycket högre än normalt, vilket medfört stora utmaningar för verksamheten. Till skillnad från huvudmännen går det inte att urskilja några stora skillnader mellan rektorer för kommunala och fristående skolor i deras bedömningar av personalfrånvaron på skolorna.

Rektorernas bild av att det funnits en högre personalfrånvaro i grundskolan under pandemin än normalt stöds även av en studie genomförd av Försäkringskassan. Försäkringskassan har i sin studie tittat på om det finns skillnader i sjukfrånvaro mellan olika yrkesgrupper under pandemin i jämförelse med innan pandemin. Deras slutsats är att de som arbetar i skolan, framför allt i förskola, men även i grundskolan, haft en markant högre risk än många andra yrkesgrupper att vara sjukskriven under pandemin.⁵

⁵ Försäkringskassan (2022) *Effekter som covid-19 har på sjukförsäkringen: Delrapport 3*, Svar på Regeringsuppdrag.

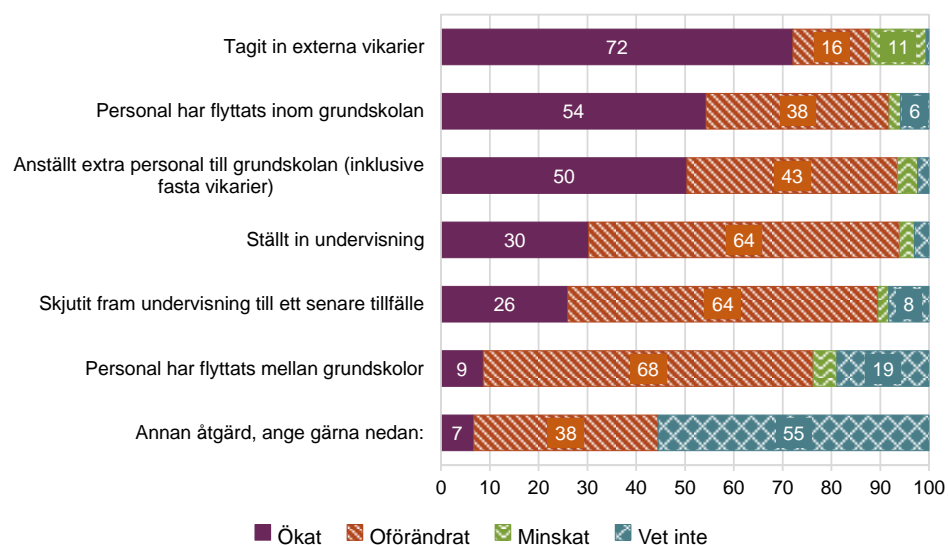
Åtgärder för att trygga personalförsörjningen

Med anledning av den höga personalfrånvaron i grundskolan under pandemin har många huvudmän och rektorer genomfört åtgärder för att trygga personalförsörjningen.

Nästan två tredjedelar av huvudmännen uppger att de genomfört åtgärder för att trygga personalförsörjningen i grundskolan under pandemin. Det är något fler kommunala än enskilda huvudmän som svarar att det har genomförts åtgärder för att förbättra tillgången till personal. Det vill säga sju av tio av de kommunala och sex av tio av de enskilda huvudmännen har infört någon typ av åtgärd under pandemin för att trygga personalförsörjningen.

Rektorernas svar tyder emellertid på att åtgärder inte enbart införts på huvudmannanivå, utan att många initierats på skolenhetsnivå. Näst intill samtliga av de tillfrågade rektorerna uppger att de under pandemin genomfört någon typ av åtgärd för att förbättra tillgången till personal på skolenheten och det oberoende av om skolan har en enskild eller kommunal huvudman (diagram 2).

Diagram 2. Har användningen av följande åtgärder vid personalförbrukning ökat eller minskat på grundskolenheten under pandemin (mars 2020 – november 2021) jämfört med innan pandemin?

Källa: rektorsenkäten

Det har genomförts ett flertal olika typer av åtgärder på skolorna för att hantera den ökade personalfrånvaron. Det som framför allt blivit vanligare under pandemin är att ta in externa vikarier, men det har även varit fler som har flyttat personal inom skolan, det vill säga låtit befintlig personal vikariera för frånvarande lärare, samt som har anställt extra personal. Mindre vanligt har det varit att ställa in eller skjuta fram undervisning, men fortfarande inte ovanligt. En tredjedel av rektorerna uppger att de har ställt in undervisning i större

utsträckning än innan pandemin. Lika många uppger att de skjutit fram undervisning på grund av personalfrånvaron.

Motiv till val av åtgärder vid personalfrånvaro

På de studerade skolorna har man i huvudsak valt en av två strategier för att trygga personalförsörjningen. Den första av dessa strategier är att låta den egna personalen vikariera för varandra, när personal varit sjuka eller frånvarande av andra skäl, istället för att ta in vikarier. Den främsta anledningen har varit att minska risken för smittspridning genom att inte ta in ny personal. Flera av rektorerna påpekar dock att det även finns andra skäl till att de inte har tagit in vikarier. De nämner exempelvis att det är viktigt att eleverna känner sig trygga för att undervisningen ska fungera, vilket försvåras om skolan tar in vikarier, eller om det tas in nya vikarier som är okända för eleverna.

Personalen har fått hjälpa varandra i större utsträckning. Att ta in ny personal till elever för undervisning som inte känner eleverna går ofta inte så bra. Eleverna behöver tryggheten med samma och välutbildade pedagoger som ger en trygg och pedagogisk undervisning.
(Rektor, enkätsvar)

I en intervju nämner en lärare ytterligare en fördel med att använda befintlig personal vid personalfrånvaro:

Sen kan man väl tycka att det är en fördel att vara tre på två klasser, för om man får hoppa in för varandra så vet man vad det handlar om. Man känner barnen, man vet vilken undervisning det är, än om vi skulle plocka in vikarier. *(Lärare; intervju)*

Många rektorer påpekar dock att man har försökt att värna lärarna och deras undervisning genom att i första hand ta resurser från andra delar av verksamheten såsom rastvakter, resurslärare och assistenter.

Andra rektorer har i stället valt att ta in så många externa vikarier som möjligt för att trygga en bra tillgång till personal och för att bibehålla en bra studiemiljö för eleverna. För många rektorer som tagit in vikarier har det varit viktigt att ta in vikarier som eleverna redan känner.

I perioder har det varit ganska tufft att klara uppdraget, eftersom vi har haft så mycket personal borta ... personalen själva började vara tvungna att vara hemma för att deras barn inte kunde gå till förskolor och annat, för att de var lite förkylda, så blev det en situation där det var ganska svårt att bemanna. Vi valde, för att vi behöver ha mycket folk inne, vi valde att köra in väldigt mycket externa vikarier, så att vi hela tiden rullade, men det är klart att ... det är inte ett ultimatum pedagogiskt upplägg att vara tvungen att vara beroende av icke-utbildad personal ... vi bedömer att vi inte kan klara trygghet, studiero, och så vidare, utan att ha mycket vuxna på plats hos oss. Så vi brukar alltid plocka in vikarier när det behövs... vi har, om man säger, ett ganska utvecklat samarbete med vikariepoolen och med enskilda, så vi har lättare än de flesta av mina kollegor att få in vikarier och vi har också nyttjat det.
(Rektor, intervju)

Oavsett vilken strategi som skolorna valt för att trygga sin personalförsörjning har det i många fall varit svårt att fullt ut följa den valda strategin under hela pandemin på grund av den omfattande personalfrånvaron och bristen på vikarier.

Behovet av vikarier har varit stort på många skolor under pandemin samtidigt som antalet vikarier varit begränsat.

Vi har ju en central pool i kommunen med vikarier ... men de som har funnits där har framför allt gått till de yngre åren och till förskolorna. Och det tänker jag är helt rätt, men det betyder ju att dels så har vi varit tvungna att ställa in mer än vad vi har gjort tidigare... lektioner... men också att personalen har fått jobba mer, med att "vicka" för varandra.
(Rektor, intervju)

Det har inte sällan krävts flexibla och kreativa lösningar för att det ska finnas personal på skolorna och för att förhindra att lektioner ställs in. Ett exempel är att skolor låtit personal från andra verksamheter undervisa, såsom elevassistenter, elevhälsopersonal, eller rektorerna själva. Andra exempel är att klasser har slagits samman, att lärare undervisat flera klasser samtidigt, eller att ordinarie personal undervisat hemifrån på distans när det varit hemma på grund av mildare förkylningssymptom eller karantän.

3. Styrning och personalens behov av stöd

Pandemin har ställt nya krav på styrningen av grundskolan i och med att det ofta har behövts göras anpassningar av verksamheten, samtidigt som det krävts att beslut fattas snabbare än normalt. Nya aktörer har också kommit in i skolans värld, såsom Folkhälsomyndigheten och det regionala smittskyddet. I intervjuer och enkäter till rektorer och lärare har vi ställt frågor om behovet av stöd från huvudmän och andra myndigheter under pandemin. Genom intervjuerna har vi också fått en viss inblick i beslutsprocesserna samt rektorernas och lärarnas syn på styrningen av grundskolan under pandemin. I följande kapitel redovisas de sammantagna resultaten från dessa olika undersökningar.

Många har efterfrågat tydligare riktlinjer anpassade för grundskolan

Under pandemin har lärare och rektorer i grundskolan efterfrågat flera olika former av stöd. För rektorernas del har det framför allt handlat om stöd från huvudmannen som är direkt kopplat till hanteringen av pandemin, såsom tydliga riktlinjer och rutiner, rådgivning och hjälp med att tolka information från myndigheter, stöd vid riskbedömningar och praktisk hjälp vid implementering av smittskyddsåtgärder, till exempel hur lokaler och verksamheten ska anpassas, tillgång till skyddsutrustning för personal, smittspårning och vaccinering. Det har även handlat om stöd till personal och vårdnadshavare, exempelvis i form av samlad information om covid-19 och spridning av aktuell information.

Många rektorer, men även lärare, ger i enkäten och intervjuerna uttryck för att det varit svårt att tolka de restriktioner och rekommendationer som kommit under pandemin och vad de i praktiken innebär för skolans verksamhet. De berättar att det varit svårt att anpassa skolmiljön efter Folkhälsomyndighetens restriktioner och rekommendationer, i och med att lokalerna i många fall inte möjliggör för elever och personal att hålla avstånd till varandra, eller att separera olika grupper av elever under raster eller i skolmatsalen. Många konstaterar i sina svar liksom denna lärare att:

...det inte fanns någon möjlighet att hålla avstånd, eller att kunna dras sig undan [...] för det finns ju inte en möjlighet att hålla avstånd i en skola. (*Elevhälsopersonal, intervju*)

Många menar också att det varit svårt att avgöra hur långt restriktionerna sträcker sig. Ett exempel är att många rektorer, lärare och personal inom elevhälsan anser att det blivit svårare att hantera elevfrånvaro under pandemin. De menar att det är svårt att i praktiken avgöra vad som gäller i det specifika fallet. Hur bör skolan hantera elever med symptom? När ska de anses vara sjuka, samt när kan och bör eleverna sedan komma tillbaka till skolan? En fråga som många har ställt sig är:

var går egentligen gränsen mellan rekommendationer, restriktioner och skolplikt? Många har påpekat att restriktionerna varit oklara, framför allt i början av pandemin, vilket gav den enskilde stora möjligheter till att göra egna tolkningar. En lärare uttrycker det så här:

...i början så var det många som var hemma av oro... med oroliga föräldrar. Det var ganska oklara restriktioner. Eller det fanns stora möjligheter till egen tolkning, helt enkelt. (*Lärare, intervju*)

Flera rektorer lyfter i intervjuerna att de anser att myndigheterna i diskussionerna om hur skolan bör hantera pandemin har glömt bort elever med ett stort behov av stöd, det gäller inte enbart de elever som går i grundsärskolan utan även de elever som går i grundskolan. Rektorerna anser att de rekommendationer och restriktioner som funnits under pandemin skulle ha behövt anpassas också efter dessa elever och efter de specifika behov som finns i verksamheten.

Det är så lätt, skulle jag säga, det är lätt att man pratar skola, som en liksom standardskola, där det går hundratals elever, det är 25 barn i klasserna ... alltså det är så lätt att tänka att så ser all svensk skola ut. Men det gör det ju inte. Så våra typer av verksamheter, särskola och resursskolor som vi jobbar med barn med NPF. Det är ju en helt annat [...] Och jag kan väl uppleva att vi lämnats lite, man har glömt bort ... det sker övergripande beslut, och jag har full förståelse för besluten som fattas, men jag kan uppleva att man har glömt bort eleverna som har väldigt stora stödbehov ... det är inte bara barn i grundsärskola som har stora stödbehov, det finns fler barn, att man har tappat lite grann riktlinjerna för, eller tydligheten kring den målgruppen. [...] det är ganska öppna utsagor som ges från myndighetshåll till oss. Och sen ska vi tolka... ”Hur ska vi tänka kring vår målgrupp? Är vi berörda, är vi inte berörda?” (*Rektor, intervju*)

Beslutsvägarna har blivit otydligare

En av de största utmaningarna för grundskolan under pandemin har varit de återkommande plötsliga förändringarna och behoven av att på kort tid ställa om verksamheten. Huvudmän, rektorer, lärare och annan skolpersonal berättar i intervjuerna och enkäterna om att de ägnat mycket tid åt att försöka anpassa verksamheten efter de rådande restriktionerna och rekommendationerna, samt att det ofta krävt snabba beslut.

...så klart att det har varit utmanande på många sätt. Det som framför allt varit utmanande är ju ... de ganska korta varsel som man får information från myndigheter. Och det är ju med all förståelse att det har varit med korta varsel, men det ska ju sedan hanteras i en verksamhet. (*Rektor, intervju*)

Många av de rektorer och lärare som vi intervjuat menar att beslutsvägarna blivit otydligare under pandemin. Det har många gånger varit oklart vem som ska ta vilka beslut. De upplever också att de fått olika och ibland motstridiga signaler från myndigheter om vad det är som gäller för grundskolan. Många rektorer och lärare har därför efterfrågat en ökad tydlighet både från myndigheter och från huvudmannen.

[Regionens namn] gick ju ut väldigt kraftigt med att ... att det skulle vara distans/fjärrundervisning. Och sen så hade vi ju signalerna ifrån Skolverket och skolminister, där vi ska värna om så mycket närundervisning som möjligt för eleverna, men vi lever ju i den här ... hur ska man säga, den här limbosituationen då, därför att den som kanske omgivning och vårdnadshavare och elever lyssnar mer på är ju naturligtvis [regionens namn] i detta läget ... så vi hamnar i en liten svår situation. Vi sitter heller inte med något facit för vi vet ju inte, i morgon kan det komma ett utbrott på [skolans namn] ...så att det är en påfrestande situation ur det perspektivet, att försöka vara klar och tydlig gentemot vårdnadshavare, elever, samtidigt så får vi väldigt mycket motstridiga signaler om man säger så. Och sen lever vi i ett läge på [skolans namn] där vi inte har något aktivt fall just nu, så då är frågan om hur stort område ska man ta hänsyn till när det gäller smittspridning? Ska man ta [stadens namn], [skolans namn], [regionens namn]? Ska man ta [annan stad] som ett exempel? Eller [namn på annan region]? Eller alltså, ni förstår, hela tiden, vad...? Får ju väldigt starka signaler om att vi får lov att organisera utifrån så som vi bedömer pandemiläget då, men det är svårt alltså, det är svårt. *(Rektor, intervju)*

Både en önskan om åtgärder anpassade efter lokala förhållanden och om mer stöd i beslutsprocessen

Det har även framförts av en del rektorer och lärare att det funnits behov av större möjligheter till lokala anpassningar, så att åtgärder bättre kan anpassas efter den aktuella situationen på skolan, läget i den enskilda klassen eller efter särskilda elevgruppers behov. Ett flertal av de tillfrågade har framfört att de gärna skulle ha sett en större flexibilitet gällande skolstängningar, samt när och vilka elevgrupper som kan undervisas på distans. Det finns de som menar att fler elevgrupper än enbart högstadieelever borde ha kunnat få fjärr- och distansundervisning i förebyggande syfte, framför allt vid en hög smittspridning.

...kan man väl känna en frustration att ... framför allt under våren när det inte hade hunnit komma så mycket hit upp, att man påverkades ganska mycket av beslut som togs för hela landet när det påverkade olika regioner [olika]. Det känner jag väl att man har varit mest frustrerad över. *(Lärare, intervju)*

Andra rektorer menar det motsatta, liksom tidigare nämnts, att de har känt sig utlämnade till att själva ta beslut utan att ha förutsättningarna till det, i och med att de inte är experter på smittspridning. De anser att det hade underlättat om huvudmannen hade fattat beslut och stöttat rektorer med att till exempel sprida information till vårdnadshavare och personal. En rektor beskriver det så här:

... man [huvudmannen] fattade inte ett beslut: ”Nu gör vi så här”, utan man la ut det på oss rektorer att själva [...] visst, man ska ta hänsyn till lokala förutsättningar och annat, men jag tror att det hade varit gynnsamt för hela [huvudmannens namn] att det kom ett direktiv. Nu har vi fått hitta på saker själva och då, alla kommer säga att deras variant är bra, men alla varianter är inte lika bra. Ja, jag skulle velat ha det stödet från [huvudmannens namn], att de hade fattat beslutet, vilka årskurser ska vara inne i skolan och lite sånt där. Jag tyckte det var fejt att lägga ut det på enskild rektor, även om jag då tror att vi har en ganska klok tanke här, men jag ser att det har blivit ganska förvirrat på vissa av mina grannskolor ... och det är inte konstigt för man la ut det på rektor att själv bestämma och det är ju ingen av oss som egentligen är någon epidemiolog. Vi kan inte riktigt uttala oss om vad som är det klok... vi kan skola, men vi har väldigt svårt egentligen att uttala oss om vad som är bra eller dåligt för smittspridning. *(Rektor, intervju)*

För många rektorer har det handlat om att försöka bibehålla balansen mellan att införa smittskyddsåtgärder och förhindra smittspridning samtidigt som de behöver säkerställa att konsekvenserna inte blir för stora för undervisningen och att eleverna får den undervisning som de har rätt till.

Behovet av stöd från huvudmannen har ökat under pandemin

Under pandemin har det varit särskilt viktigt att få stöd från huvudmannen, att rektorerna har haft någonstans att vända sig vid frågor och akuta problem. Det har varit viktigt att ha ett forum där de har kunnat diskutera uppkomna problem och få hjälp med att tolka beslut från myndigheter.

Behov av stöd vid införande av smittskyddsåtgärder

Under pandemin har det exempelvis som tidigare nämnts funnits ett stort behov av stöd från huvudmannen vid utformningen och implementeringen av smittskyddsåtgärder. Särskilt eftersom rekommendationerna och restriktionerna ofta har upplevts som otydliga och svåra att praktiskt anpassa till skolans verksamhet. På många skolor har det även funnits en diskussion om huruvida personalen ska bära skyddsutrustning eller inte och vilka i personalen som i så fall ska få tillgång till skyddsutrustning. Av svaren framgår det att skolorna har hanterat dessa frågor lite olika. Allt från att ingen fått skyddsutrustning till att vissa eller alla fått tillgång till skyddsutrustning.

Rektorerna och lärarna ger i intervjuerna och i sina enkätsvar olika bilder av hur väl huvudmannens stöd har fungerat. Sammantaget tyder svaren på att det finns stora skillnader mellan huvudmännen i hur snabba de har varit med att ge stöd till rektorerna i hur de ska hantera pandemin och även skillnader i vilket typ av stöd som huvudmännen har erbjudit. En del huvudmän har till exempel varit snabba med att införa nya riktlinjer och rutiner för att förhindra smittspridning, medan andra inte prioriterat dessa frågor. Utifrån enkätsvaren är det dock svårt att avgöra hur vanligt respektive förhållningssätt från huvudmannen varit.

Behov av stöd vid undervisning på distans

Rektorer och personal har även efterfrågat stöd riktat till undervisningen. Det har framför allt handlat om stöd för fjärr- eller distansundervisningen, såsom läromedel anpassat för undervisning på distans och tekniskt stöd. Men även stöd för hur bedömning och betygssättning ska fungera under pandemin.

Behov av stöd till elevhälsan

Utöver stöd vid utformningen och implementeringen av smittskyddsåtgärder och undervisningen, har rektorerna också efterfrågat extra stöd till elevhälsan, både i form av riktade stödinsatser och extra personal. Under pandemin har det funnits ett ökat behov av stöd och insatser från elevhälsan både hos elever och personal.

Rektorerna har därför efterfrågat extra resurser till elevhälsan för att de ska kunna möta det ökade och förändrade behovet av stödinsatser.

Behov av stöd i personal- och arbetsmiljöfrågor

En annan stor utmaning i grundskolan under pandemin har som tidigare nämnts varit att trygga personalförsörjningen på skolorna. Under pandemin har personalfrånvaron på många skolor varit högre än innan pandemin, vilket gjort att behovet av personal ökat. Många rektorer har därav efterfrågat stöd från huvudmannen i arbetet med att hitta extra personal och vikarier, men även med att prioritera bland personalens arbetsuppgifter, samt att sänka kraven på administration för att minska arbetsbelastningen både för skolledningen och övrig personal. Ett exempel på stöd som efterfrågats för att minska den administrativa bördan är stöd i kontakterna med andra myndigheter, såsom Arbetsmiljöverket och det regionala smittskyddet. Exempelvis har kraven på dokumentation kring personalens sjukfrånvaro ökat under pandemin. Arbetsmiljöverket har ställt krav på dokumentation av bekräftade fall av covid-19 bland personalen. Det har i sin tur medfört en ökad arbetsbelastning för rektorer och skolledning.

En annan viktig fråga har varit personalens hälsa. Under pandemin har personalens behov av stöd i frågor kopplade till stress, oro och andra psykiska och arbetsrelaterade problem ökat. Rektorerna nämner att behoven av samtals- och krisgruppsstöd ökat till följd av pandemin. Det har även behövt vidtas åtgärder för att minska personalens arbetsbelastning och ge mer tid för återhämtning. Personalen har till exempel efterfrågat större möjligheter till flexibel arbetstid, att det frigörs tid för planering, mindre undervisningstid och större möjligheter att arbeta på distans.

Elevhälsan har i många fall fått nya riktlinjer

Elevhälsan har i många fall fått nya riktlinjer och rutiner att följa under pandemin. Hälften av huvudmännen för grundskolan uppger att de har infört nya riktlinjer för elevhälsan. Det är något fler enskilda huvudmän än kommunala som uppger att de infört nya riktlinjer, men skillnaderna är små. Däremot finns det tydliga skillnader i hur huvudmännen beskriver de nya riktlinjerna. De enskilda huvudmännens riktlinjer fokuserar i huvudsak på vilken typ av insatser som ska prioriteras under pandemin, medan de kommunala huvudmännen i betydligt större utsträckning infört nya rutiner och riktlinjer för att minska risken för smittspridning.

Kommunala huvudmän har i större utsträckning än enskilda huvudmän infört skilda riktlinjer för olika personalkategorier inom elevhälsan. En förklaring till att kommunala huvudmän har infört olika riktlinjer för olika yrkesgrupper är att de ofta har en centralt organiserad elevhälsa, eller en elevhälsa där delar av den är centralt organiserad. Under pandemin har personal inom elevhälsan som arbetar på ett flertal skolor samtidigt ofta haft särskilda riktlinjer, som angett att de helt eller i huvudsak bör arbeta på distans för att förhindra smittspridning. Det finns

även exempel på att man infört skilda riktlinjer för olika personalgrupper. Till exempel att den ”medicinska” personalen som arbetar nära elever bör använda skyddsutrustning, medan likande riktlinjer inte funnits för övrig personal.

Hur elevhälsan varit organiserad tycks utifrån intervjuer med rektorer och elevhälsopersonal ha haft betydelse för elevhälsans verksamhet under pandemin. Smittskyddsåtgärderna har i viss utsträckning begränsat elevhälsans möjligheter att genomföra utredningar, genom att det varit svårare för personalen att delta fysiskt och röra sig mellan olika verksamheter, eller elevgrupper. I intervjuer med personal inom elevhälsan framgår det dock att riktlinjerna inte alltid varit tydliga, utan att de ofta varit öppna för tolkning. Det har därmed blivit en fråga för personalen att avgöra när de till exempel bör arbeta på distans.

...en sån sak som jag upplever har varit väldigt otydligt från centralt håll [...] Ja, jag tänker att det är väldigt mycket nu som läggs på varje enskild medarbetare, att bara själv ta ställning till och bedöma: ”Vad är rimligt just nu? Vad ska jag göra? Vad ska jag inte göra?” Och det blir ju någon form av både, vad kallas det på finspråk, sån här samvetsstress om man säger nej till saker som man ser att någon annan gör, även om man väljer att inte göra det för man tänker att: ”Det här är inte motiverat just nu med tanke på riskerna det medför.” Men också att det blir hela tiden ... det blir någon form av konstant beslutströtthet att så här: ”Ja, den här saken som jag fick nu, ska jag, ska jag inte? Om jag gör den här, varför ska jag säga nej, till den här andra saken då? Om det är det här som gäller på den här skolan, varför gäller någonting annat där?” Då måste jag själv bestämma varför det är skillnad för mig. [...] Ja, jag upplever det som att det har gått att få ihop, men det har varit en av de sakerna som har varit mest frustrerande för mig ... det har inte varit tydligt och då har jag fått gå utifrån min egen bedömning i många fall ... ”Det här är riskerna om jag åker på den här grejen, det här är vinsterna. Vad väger tyngst just nu?” (*Elevhälsopersonal, intervju*)

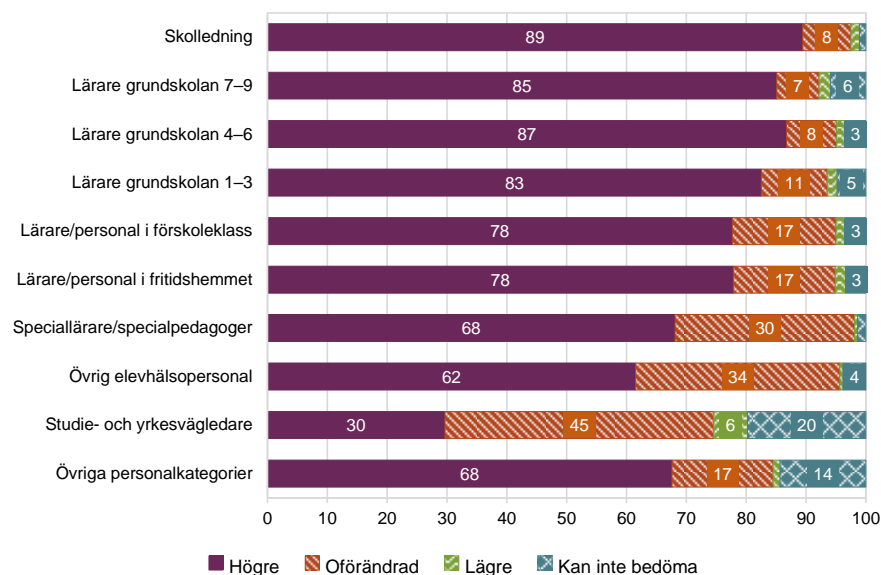
4. Arbetsmiljö

Detta kapitel behandlar pandemins påverkan på arbetsmiljön i grundskolan, med särskilt fokus på rektorernas och personalens arbetsbelastning och den psykosociala arbetsmiljön. Kapitlet baseras på intervjuer med rektorer och personal på ett urval av grundskolor under våren 2021 och på enkäter till rektorer och lärare genomförda under senare delen av höstterminen 2021.⁶ I de respektive studierna har vi ställt frågor om hur och i vilken utsträckning som arbetsbelastningen och arbetsmiljön har förändrats under pandemin.

Arbetsbelastningen högre än normalt i grundskolan under pandemin

En viktig aspekt av personalens arbetsmiljö är arbetsbelastningen. I enkäterna har rektorerna fått uppskatta arbetsbelastningen för olika yrkesgrupper i grundskolan under pandemin. Rektorernas samlade bedömning är att arbetsbelastningen generellt varit högre under pandemin i jämförelse med innan pandemin för nästan alla av de listade personalkategorierna (diagram 3).⁷ De personalgrupper vars arbetsbelastning bedöms ha ökat allra mest är skolledningen och lärare.

Diagram 3. Hur har arbetsbelastningen sammantaget varit för personalen på din grundskolenhet under pandemin (mars 2020 – november 2021) jämfört med innan pandemin?

Källa: rektorsenkäten

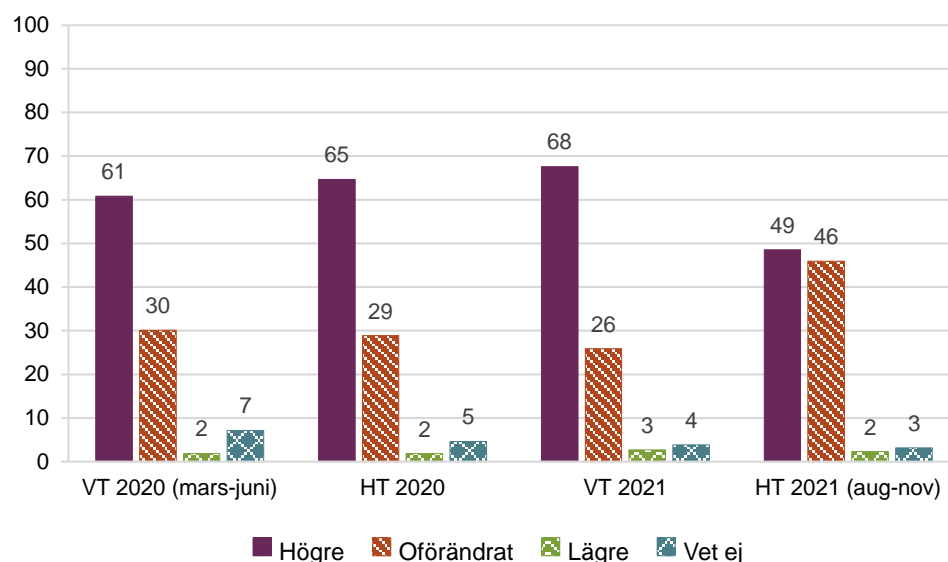
⁶ För närmare beskrivning av studierna se Bilaga 3 och 4.

⁷ Studie- och yrkesvägledare utgör ett undantag, men det är samtidigt tydligt att det varit svårt för många rektorer att bedöma hur arbetsbelastningen varit för denna yrkesgrupp under pandemin. I diagrammet ingår samtliga personalkategorier i grundskolan för att öka jämförbarheten. Rapporten fokuserar dock enbart på rektorer, lärare och elevhälsan.

Svaren tyder på att arbetsbelastningen skiljer sig något åt mellan kommunala och fristående skolor. Genomgående svarar rektorer för kommunala skolor i högre utsträckning än rektorer för fristående skolor att arbetsbelastningen varit högre för personalen under pandemin. Skillnaderna är som störst för lärare i förskoleklass och lågstadiet. För lärare i förskoleklass och årskurs 1–3 svarar nio av tio rektorer för kommunala skolor att lärarna haft en högre arbetsbelastning under pandemin, vilket kan jämföras med sex av tio rektorer för fristående skolor.⁸ Skillnaderna är dock små mellan kommunala och fristående skolor för lärare i årskurs 7–9 och för skolledningen, där omkring nio av tio av rektorerna på kommunala och fristående skolor uppger att arbetsbelastningen varit högre under pandemin.

Lärarna har även fått bedöma den egna arbetsbelastningen, om de anser att deras egen arbetsbelastning förändrats under pandemin. En majoritet av lärarna uppger i enkäten att de har haft en högre arbetsbelastning under pandemin än innan pandemin (diagram 4). Svaren tyder på att det finns vissa skillnader i arbetsbelastning mellan terminerna. Arbetsbelastningen bedöms vara som högst under vårterminen 2021 och som lägst höstterminen 2021. Att lärarna bedömer att arbetsbelastningen var lägre under hösten 2021 kan troligtvis förklaras av att skolor inte bedrev undervisning på distans i samma utsträckning under höstterminen som under vårterminen 2021. Men även att vår mätperiod inte inkluderar den stora smittspridningsvågen i slutet av höstterminen 2021. I början av hösten var smittspridningen lägre.

Diagram 4. Hur har din arbetsbelastning varit under pandemin (mars 2020 – november 2021) jämfört med innan pandemin?

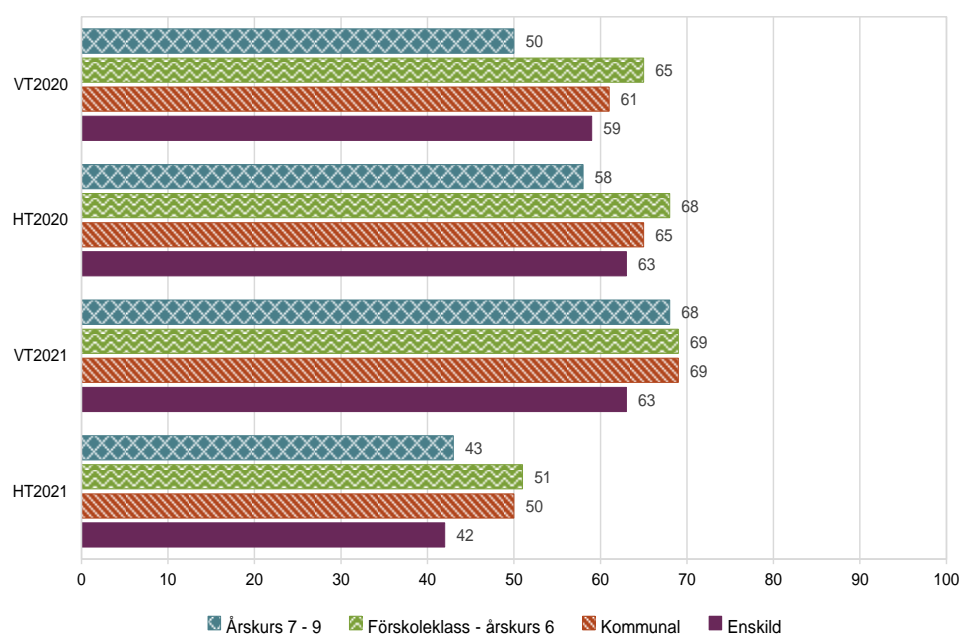

Källa: lärarenkäten

⁸ För övriga är skillnaderna mindre. Från skillnader på 20 procentenheter till som lägst 2 procentenheter. Skillnaderna är som lägst för lärare i årskurs 7–9 och för skolledningen.

Enligt lärarnas bedömning av den egna arbetsbelastningen fanns det i början av pandemin inga större skillnader i arbetsbelastning mellan lärare på kommunala skolor jämfört med fristående skolor (diagram 5). Under vårterminen och höstterminen 2021 är det dock något fler lärare på kommunala skolor, än fristående, som bedömer att deras arbetsbelastning ökat. Utifrån lärarnas enkätsvar går det dock inte att utläsa någon förklaring till dessa skillnader.

Diagram 5. Andelen lärare som anser att deras arbetsbelastning ökat under perioden från VT2020 till HT 2021, redovisat för skolor med kommunal respektive enskild huvudman, samt skolor med elever i förskoleklass upp till årskurs 6 respektive skolor med elever i årskurs 7–9

Källa: lärarenkäten

Skillnaderna är tydligare mellan lärare som undervisar i olika årskurser. Det är fler lärare i förskoleklass, samt årskurs 1–6 som bedömer att deras arbetsbelastning har ökat i jämförelse med högstadielärare, utom för vårterminen 2021 då skillnaderna mellan de olika lärarkategorierna är små (diagram 5). En trolig förklaring till att högstadielärarna bedömer att deras arbetsbelastning var som allra störst under vårterminen 2021 är att många skolor då bedrev fjärr- och distansundervisning.⁹

Flera orsaker till ökad arbetsbelastning

Det finns flera olika faktorer som har påverkat rektorers och lärares arbetsbelastning under pandemin. Det handlar i huvudsak om ökad personal- och elevfrånvaro, nya undervisningsformer såsom fjärr- och

⁹ Resultaten från en av Skolverkets tidigare studier visar att en del skolor bedrev undervisning på distans växelvis med närundervisning under en stor del av vårterminen. Skolverket (2021) *Covid-19-pandemins påverkan på skolväsendet: Delredovisning 4 – Grundskolan*.

distansundervisning, nya rutiner exempelvis i samband med införandet av smittskyddsåtgärder, och ökad administration.

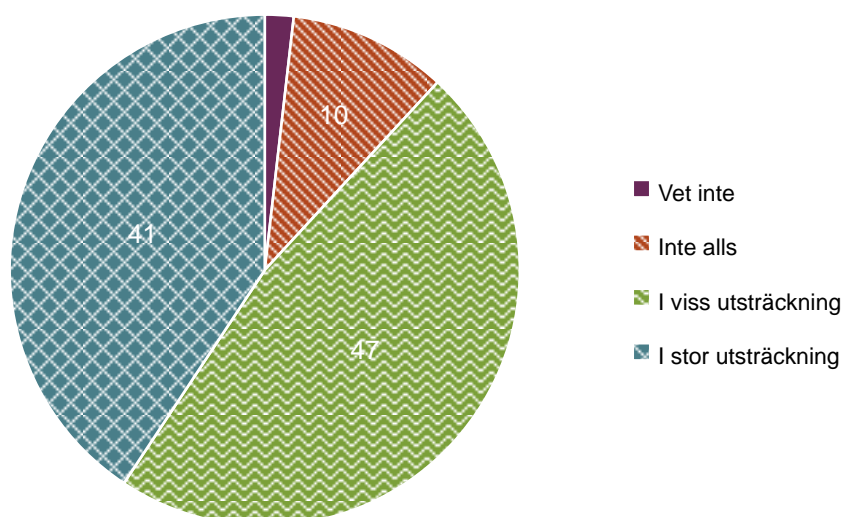
Personalfrånvaro har bidragit till en ökad arbetsbelastning

Den absolut viktigaste bidragande orsaken till att arbetsbelastningen har ökat i grundskolan under pandemin är att personalfrånvaron ökat och i många fall varit mycket högre än normalt. Den höga personalfrånvaron har ökat arbetsbelastningen både för rektorer och lärare.

Personalfrånvarons betydelse för lärarnas arbetsbelastning

Den absoluta majoriteten av lärarna, nio av tio, svarar i enkäten att de har påverkats negativt av att kollegor varit frånvarande under pandemin (diagram 6). Det är något fler lärare som svarar att de påverkats i viss utsträckning än som svarar i stor utsträckning, men skillnaderna är små.¹⁰ Sammantaget visar därmed svaren att personalfrånvaro varit en viktig bidragande faktor till att lärarnas arbetsbelastning ökat under pandemin.

Diagram 6. I vilken utsträckning anser du att frånvaro av personal har påverkat din egen arbetssituation negativt under pandemin (mars 2020 – november 2021)?

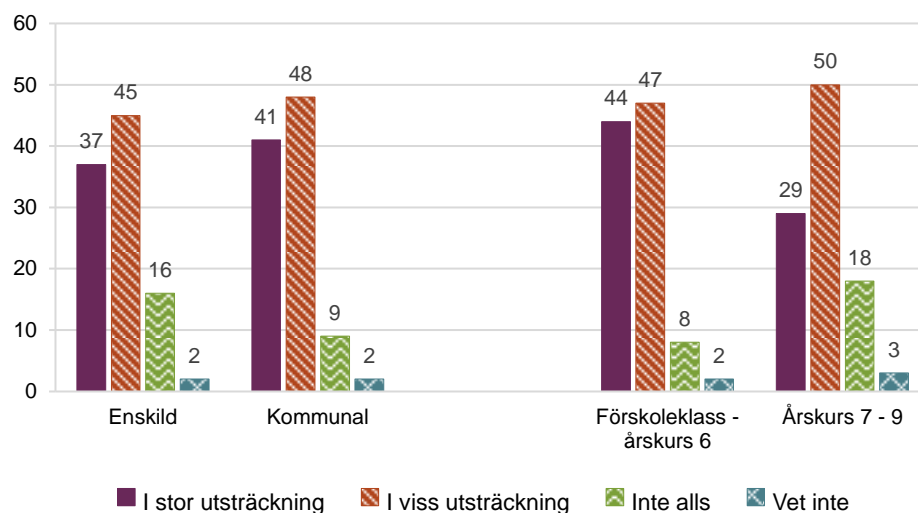

Källa: lärarenkäten

Lärarnas svar tyder också på att det finns mindre skillnader mellan lärare på kommunala och fristående skolor. Arbetsbelastningen för lärare på kommunala skolor tycks i något större utsträckning ha påverkats av personalfrånvaro på skolan (diagram 7). Skillnaderna är dock betydligt större mellan de lärare som undervisar i förskoleklass, samt årskurs 1–6 och de lärare som undervisar på högstadiet. Lärare i förskoleklass och de lägre årskurserna i grundskolan uppper jämförelsevis i större utsträckning att deras egen arbetssituation påverkats negativt av att kollegor varit frånvarande.

¹⁰ 47 procent har svarat i viss utsträckning och 41 procent i stor utsträckning.

Diagram 7. Olika grupper av lärares bedömning av hur personalfrånvaron påverkat deras egen arbetsbelastning under pandemin (mars 2020 – november 2021), redovisat för skolor med enskild respektive kommunal huvudman, samt för skolor med elever i förskoleklass upp till årskurs 6 respektive skolor med elever i årskurs 7–9

Källa: lärarenkäten

Personalfrånvaron har påverkat lärarnas arbetsbelastning på flera olika sätt. Många lärare berättar, både i intervjuerna och enkäterna, att de under pandemin i större utsträckning än tidigare har vikarierat för frånvarande kollegor. Det har medfört att många har haft fler lektioner eller mer undervisningstid än de vanligtvis har. Ett flertal har också undervisat större elevgrupper, exempelvis genom att klasser eller undervisningsgrupper slagits samman. Lärarna har även i större utsträckning hjälpt och stöttat vikarier. Fler vikarier under längre perioder har även ökat antalet elever som de ordinarie lärarna ska handleda, bedöma och betygsätta. För många lärare har det sammantaget inneburit att deras arbetsbelastning ökat markant.

Frånvaron av personal har dock inte enbart påverkat lärarnas egen arbetsmiljö och arbetsbelastning utan även undervisningen. Många lärare berättar att de med kort varsel har fått hoppa in och vikariera. En del nämner att de har undervisat i ämnen eller årskurser som de normalt sett inte undervisar i. När lärare har fått undervisa mer för att täcka upp för sina frånvarande kollegor har det inneburit mindre tid till den egna undervisningen. De har fått mindre tid till dokumentation och planering, samtidigt som behoven har ökat. Enligt lärarna har det fått konsekvenser för undervisningens kvalitet. Har skolan tagit in många vikarier bedöms det även ha påverkat undervisningen negativt, särskilt om vikarierna varit obehöriga.

Ett flertal lärare påpekar att det lätt blir stökigt i klassrummet när det tas in vikarier, i synnerhet om eleverna inte känner vikarierna sedan tidigare. Vissa elever får då svårare att ta till sig undervisningen och tappar lättare motivationen, särskilt om strukturen på undervisningen inte är lika tydlig. Lärarna menar vidare att fler vikarier, fler inställda lektioner och färre rastvakter också kan ha en

negativ påverkan på skolmiljön i stort, genom att det blir fler konflikter mellan elever och stökgare på rasterna.

Lärarnas svar tyder även på att frånvaron av personal påverkat elever i behov av stöd. Flera lärare nämner att det vid hög personalfrånvaro har varit svårare att dela upp eleverna i mindre undervisningsgrupper, vilket fått konsekvenser för elever i behov av stöd. Specialpedagoger och specialläraren har också fått vikariera för lärare när det har saknats personal och därmed har de elever som behöver extra anpassningar eller särskilt stöd inte alltid fått det stöd som de behöver.

Personalfrånvarons betydelse för rektorernas arbetsbelastning

För rektorerna har den ökade personalfrånvaron också bidragit till att öka deras egen arbetsbelastning. Fler rektorer beskriver att de under pandemin har fått lägga mer tid på att trygga tillgången på personal och på ökad administration. Många menar att det varit en av de stora utmaningarna för skollädaingen i grundskolan under pandemin.

Så min arbetsdag börjar alltid med att jag kopplar upp mig klockan sju och ser hur många elever har vi närvarande... det är liksom ... den kollen måste jag ha. Sedan vet jag oftast kvällen innan om någon är sjuk... och sedan har vi, ja, löst det på olika sätt ... vi ju även hjälpts åt mellan- och högstadiet en period, men eftersom smittspridningen i samhället har varit så hög här i [stadens namn], så har vi legat lite lågt med det. Vi har kunnat [...] hjälpa varandra utomhus och så... men vi har inte haft många vikarier, som i dag så hade vi nog behövt en vikarie men... men det fanns ingen... så det är ju ett pusslande... men å andra sidan så är de ganska vana vid det. (*Rektor A, intervju*)

Ja, det är klart, det har ju varit ett... det har ju varit ett, precis som du säger [kollegans namn] ... det här pusslandet [...] det har ju sällan varit så mycket som, som vi har gjort det här året ändå. Det har vi inte haft förut, att vi har behövt pussla hit och dit. Det har verkligen varit att lägga alla scheman bredvid varandra. "Vem? Vem har inget på schemat, vem kan ta det här gänget liksom". Det betyder också att våra arbetsdagar ser betydligt mer annorlunda ut, att efter sju är det svårt att komma till jobbet, för då hinner man inte, då hinner man inte med att fixa till det här med vem ska gå var liksom, innan barnen börjar klockan åtta. (*Rektor B, Intervju*)

Kraven på dokumentationen har också ökat vid personalfrånvaro, genom att rektorerna ska rapportera till Arbetsmiljöverket om någon testat positivt för covid-19. Det har ökat rektorernas arbetsbelastning framför allt om de haft en hög smittspridning på skolan.

Undervisning på distans har medfört ökad arbetsbelastning

Undervisning på distans är en annan bidragande faktor till att arbetsbelastningen ökat i grundskolan under pandemin. Av de lärare som besvarat enkäten har ungefär hälften haft undervisning på distans under perioden mars 2020 till november 2021, nio av tio av högstadielärarna och fyra av tio av lärarna i förskoleklass, samt årskurs 1–6.¹¹ De flesta av dem har bedrivit fjärrundervisning eller en kombination av fjärr- och distansundervisning i mer än fyra veckor. Det

¹¹ Andelen lärare som har undervisat elever på distans ökar med varje årskurs, från omkring 15 procent i förskoleklass till 56 procent i årskurs 6. Det finns även vissa osäkerheter kring siffrorna för årskurs 9. På grund av tekniska problem med enkätverktyget fick inte alla, som borde ha haft frågan, frågan om omfattningen av fjärr- och distansundervisningen.

är dock fler lärare på högstadiet som bedrivit undervisning via digitala mötesplattformar (fjärrundervisning) än lärare i de lägre årskurserna. Medan det nästan uteslutande är lärare i förskoleklass, samt årskurs 1–6 som bedrivit undervisning på distans via hemuppgifter. Lärarnas svar tyder även på att högstadielärarna har bedrivit undervisning på distans under längre tid än lärare i förskoleklass och de lägre årskurserna. Exempelvis uppger majoriteten, mer än sex av tio av de lärare som bedrivit undervisning på distans på högstadiet, att de haft fjärr- eller distansundervisning under mer än fyra veckor. Medan mindre än hälften av lärarna som haft undervisning på distans i de lägre årskurserna och förskoleklass uppger det samma. Hur länge de sammanlagt undervisat på distans under perioden mars 2020 till november 2021 går dock inte att utläsa från deras enkätsvar.

Tidigare undersökningar av både Skolverket och SCB tyder emellertid på att det varierat över tid i vilket omfattning som skolorna bedrivit undervisning på distans.¹² Enligt SCB:s undersökning var medianen, omräknad till heltid, 3 veckor med undervisning på distans under vårterminen 2020, 1 vecka under höstterminen 2020 och 5 veckor under vårterminen 2021.¹³ Utifrån huvudmännens svar i Skolverkets enkätundersökning går det även att utläsa att en del skolor bedrivit fjärr- och distansundervisning växelvis med närundervisning för högstadieelever under en stor del av vårterminen 2021.¹⁴

Utifrån intervjuerna och enkäterna framgår det att arbetsbelastningen har ökat för lärarna i samband med fjärr- och distansundervisning. Ofta har övergången mellan den ordinarie undervisningen och undervisning på distans gått mycket snabbt. Det har ställt höga krav på lärarna, men även på eleverna, att snabbt ta till sig den nya tekniken och ett nytt sätt att arbeta. I intervjuerna, men även i enkäterna, nämner ett flertal lärare att det har saknats undervisningsmaterial som varit anpassat för undervisning på distans. Många lärare har därför själva skapat nya läromedel. En majoritet av lärarna menar att det krävts mer arbete och noggrannare planering för att utforma undervisning för distans. Det har även krävts mer uppföljning, för att se om eleverna förstår och hänger med i undervisningen. En stor del av undervisningen har även bestått av inlämningsuppgifter, vilket medfört en ökad arbetsbelastning för lärarna när de ska bedöma och ge feedback på elevernas arbete.

Att besluten att övergå till fjärr- eller distansundervisning ofta har gått snabbt upplever många lärare i sig har ökat stressen. Osäkerheten kring om och när de ska övergå till att undervisa på distans har inneburit att lärarna har behövt ha

¹² Som lägst var det 26 procent av huvudmännen som bedrev undervisning på distans på någon av sina skolenheter under vårterminen 2020 och som högst 90 procent under vårterminen 2021. Skolverket (2021) *Covid-19-pandemins påverkan på skolväsendet. Delredovisning 4 – Grundskolan*. Av de skolor som ingår i SCB:s undersökning bedrev 7 procent fjärr- eller distansundervisning under vårterminen 2020, 33–34 procent under höstterminen 2020 och 79–81 procent under vårterminen 2021. SCB (2022) *Fjärr- och distansundervisning i grund- och gymnasieskolan under coronapandemin*. Temarapport 2022:4.

¹³ SCB (2022) *Fjärr- och distansundervisning i grund- och gymnasieskolan under coronapandemin*. Temarapport 2022:4

¹⁴ Skolverket (2021) *Covid-19-pandemins påverkan på skolväsendet. Delredovisning 4 – Grundskolan*.

dubbla planeringar, det vill säga både en planering för närundervisning och en för undervisning på distans.

...mina lärare har fått planera tre veckor framåt. I dag planerar jag hela tiden den tredje veckan ifall det blir många sjuka eller om vi behöver ha distans, så det är mer framförhållning. (*Rektor, intervju*)

...det har krävt mer jobb. Det har krävt noggrannare planering. Det har ibland krävts dubbla planeringar. Och sen att hela tiden lite grann vara mer på tå än vad man behöver i vanliga fall när det är den vanliga lunken. (*Lärare, intervju*)

Många lärare har även upplevt en högre arbetsbelastning i att ständigt byta mellan närundervisning och fjärr- och distansundervisning, att ha vissa lektioner på distans och andra som närundervisning, eller båda undervisningsformerna under samma lektion.¹⁵ En lärare beskriver den ökade arbetsbelastningen vid undervisning på distans så här:

... skapande av extramaterial, extra individuella planeringar, extra individuella genomgångar, både digitala och vid närundervisning (ibland "samtidigt"), alltid vara beredd på förändring med mera. Trots fjärrundervisning har jag alltid haft elever på plats, i samtliga undervisningsgrupper, och därför varit tvungen att vara flexibel och väl förberedd. (*Lärare, enkätsvar*)

Hög elevfrånvaro har bidragit till ökad arbetsbelastning

Under pandemin har fler elever varit frånvarande och fler har haft längre frånvaroperioder.¹⁶ Den ökade elevfrånvaron har i sin tur medfört en ökad arbetsbelastning för rektorer, lärare och elevhälsan.

De restriktioner och rekommendationer som funnits under pandemin om att elever bör vara hemma även vid milda förkylningssymptom är en bidragande förklaring till den ökade frånvaron. Det har även funnit en stor oro hos många vårdnadshavare och elever för att smittas i skolan. Många rektorer och lärare vittnar om att de haft många kontakter med oroliga vårdnadshavare och elever. En del föräldrar har också på grund av en stark rädsla för smitta valt att hålla sina barn hemma under längre perioder. I intervjuerna och enkäterna lyfter många rektorer, lärare och personal inom elevhälsan fram arbetet med att utreda frånvaro och med att få tillbaka elever som haft längre frånvaroperioder till skolan som en av de stora utmaningarna för grundskolan under pandemin. Några lärare betonar vikten av att försöka lugna och minska elevernas oro genom att skapa en så trygg och normal situation som möjligt i skolan under pandemin.

Många skolor har under pandemin gjort olika slags av insatser för att frånvarande elever ska kunna ta del av undervisningen. Många lärare menar dock att undervisningen av frånvarande elever ofta har krävt en större arbetsinsats i och

¹⁵ En rapport från Skolverket visar exempelvis att nio av tio av de som undervisat elever undantagna från fjärr- och distansundervisning har undervisat dessa elever i skolan samtidigt som de bedrivit fjärrundervisning i realtid för resten av klassen. De har därmed haft sämre möjligheter att stötta sina elever. Många lärare beskriver att det varit tungt att bedriva undervisning på distans och närundervisning parallellt. Skolverket (2022) *Kunskapstappet i grundskolan under covid-19-pandemin*

¹⁶ För en mer utförlig beskrivning av elevernas frånvaro se Skolverket (2022) *Kunskapstappet i grundskolan under covid-19-pandemin*; Skolverket (2022) *Påverkan av covid-19-pandemin under december 2021 till mars 2022: Lägesbild hos 85 huvudmän för grundskolan och gymnasieskolan 9 till 11 maj 2022*.

med att de då, liksom vid fjärrundervisning, har behövt ha en dubbel planering. En planering för de elever som är närvarande i skolan och en planering för frånvarande elever. Undervisningsmaterialet har även i dessa fall behövt anpassas så att det också fungerar för de elever som är hemma. Det har även behövts mer dokumentation och uppföljning, samt tätare kontakter med vårdnadshavare.

Man är hemma väldigt länge när man är sjuk [...] i våras var det mer kaos, då var det väldigt många som var hemma långa tider och det gjorde ju också att det blev väldigt mycket merarbete ... man skulle göra ... ha uppgifter till eleverna och man skulle försöka få dem, att de gjorde dem, och sen skulle man kolla så att de ändå hängde med i undervisningen fast de var hemma, det var inte helt enkelt kan jag säga. (*Lärare, intervju*)

Många lärare nämner också att den höga elevfrånvaron medfört att de har behövt repetera mer och att mer tid har gått till att stötta de elever som varit frånvarande för att de ska kunna ta igen missad undervisning.

Högre arbetsbelastning vid bedömning på distans

Undervisning på distans har ofta inneburit att eleverna försetts med fler inlämningsuppgifter för att lärarna ska kunna bedöma och följa hur det går för eleverna. Det tar dock mer tid för lärarna att administrera inlämningsuppgifter, såsom att utforma undervisningsmaterial, dokumentera, ha mer kontakter med vårdnadshavare och annat praktiskt arbete, samt mer tid till att bedöma elevernas arbete i efterhand. Många menar även att det är svårare att bedöma elevernas kunskaper vid distansundervisning i och med att de inte träffar eleverna och att det därmed inte lika enkelt att följa elevernas kunskapsutveckling.¹⁷

Nya rutiner och smittskyddsåtgärder gav högre arbetsbelastning

En annan stor utmaning för grundskolan under pandemin har varit att utforma smittskyddsåtgärder och anpassa verksamheten i enlighet med Folkhälsomyndighetens restriktioner och rekommendationer. Några rektorer beskriver detta i intervjuer.

... man har fått göra mycket andra uppgifter, man är och springer lite överallt känns det som. Det är mycket beslut som ska tas hela tiden. Jag kan känna att det blev ... [det] var på ett sätt när det kom för då var det väldigt mycket att organisera om på skolan, det här med avstånd. Vi gjorde nya mattider, rasttider, la om ... schemat på det viset för att minska mötena mellan elever och personal så mycket som möjligt... (*Rektor, intervju*)

Men sen kom det nya riktlinjer och instruktioner hela tiden... det innebär också att man hela tiden måste vara på tå, hela tiden på tå för att... ja, för att kunna matcha det och ge rätt information till personalen som blir oroliga och lösa frånvaron. (*Rektor, intervju*)

Många rektorer uttrycker, som tidigare nämnts, både i intervjuerna och enkäterna att det varit svårt att avgöra och besluta om hur verksamheten bäst bör anpassas för att vara så smittsäker som möjligt. Det gäller exempelvis vid beslut om skolan bör stänga eller om undervisning ska bedrivas på distans. Det har även varit svårt att svara på frågor och ge rätt information till oroliga elever, vårdnadshavare och

¹⁷ För vidare diskussion se: Skolverket (2022) Kunskapstappet i grundskolan under covid-19-pandemin.

personal rörande covid-19 och pandemin. Arbetet med detta har tagit upp mycket av rektorens tid. En rektor uttrycker det på följande sätt:

Ja, det har varit mycket mer att göra för en rektor som man inte trodde att man behövde göra. Man har blivit en smittskyddsläkare helt plötsligt. Alla frågar mig om man ska gå till jobbet och så vidare. Så man har fått tagit mycket såna saker och så klart mycket fackligt arbete, och arbetsmiljöarbete. *(Rektor, intervju)*

Det har även tagit mycket tid från lärarna att städa och påminna elever om vad som gäller på skolan och se till att de tvättar och spritar händerna. En del lärare menar att det har fått konsekvenser för undervisningen genom att de nya rutinerna tagit en del av undervisningstiden i anspråk.

Väldigt mycket lektionstid går bort för extra handtvätt. Lektionstid går åt till föräldrakontakter under skoldagen på grund av att man ska ringa hem elever med förkylningssymptom. *(Lärare, enkätsvar)*

En närvarande skolledning viktigt för arbetsmiljön

En faktor som har varit viktig för personalens arbetsmiljö och för deras arbetsbelastning under pandemin har varit en tillgänglig och fysiskt närvarande skolledning. De lärare som har haft en skolledning som varit närvarande i verksamheten upplever i många fall att det har fungerat bättre än de som haft en skolledning som inte träffats sin personal. För de förstnämnda har det varit tydligare vad som gäller och de har känt sig tryggare i att de har någonstans att vända sig för stöd, till exempel för att få stöd i hur de lägger upp sitt arbete, vad som gäller på skolan och stöd i kontakterna med vårdnadshavare.

En skolledning som varit fysiskt frånvarande tycks däremot leda till att personalen känner sig mera osäkra på om och hur de ska anpassa arbetet under pandemin. De upplever att de inte är lika delaktiga i de beslut som tas. Risker är då större att lärare känner sig lämnade till att själva avgöra vilka prioriteringar som ska göras mellan arbetsuppgifter och att de på egen hand får lösa de problem som uppstår vid personalfrånvaro, vid konflikter mellan personal, eller vid konflikter med vårdnadshavare.

I intervjuerna med lärare ges flera exempel på att när skolledningen inte varit närvarande i verksamheten och det saknats personal har personalen försökt lösa bemanningen på egen hand. Det har i vissa fall lett till minskad trivsel, missförstånd och konflikter mellan personal när man ska fördela arbetsuppgifter inom arbetsgruppen och avgöra vem som ska vikariera för vem, eller vem som bör få vikarie.

...det är väldigt stressande och det här att vi ska rodda runt bland personal. Vilka är här idag? Nej, fyra är borta, vad gör vi? Och då kan det bli lite missförstånd bland personalen. Behövde ni den bättre än vad vi gjorde och så vidare? Det blir som följdverkningar. Men alla gör så gott de kan. *(Lärare, intervju)*

Även rektorer lyfter att det lättare uppstår konflikter och det är svårare att styra och läsa av stämningar inom en arbetsgrupp när de som rektorer inte är lika aktiva ute i verksamheterna.

...vi hinner inte alltid fånga upp de här små sakerna som uppstår ”i går afton hände det här, det kan vara bra att du vet det”, eller... Då kan det bli liggande saker som sen blir en stor grej och så ska vi reda i något större trassel än vad vi hade behövt göra... *(Rektor, intervju)*

Ett annat exempel på problem som uppstått när skolledningen inte varit lika fysiskt närvarande i verksamheten som innan pandemin är att det saknats enhetliga arbetssätt på skolan, till exempel för hur personalen ska hantera vårdnadshavare som inte respekterar restriktionerna.

Det är det jag saknar, att vi har ett enhetligt sätt, att vi jobbar som ett, att vi har samma arbetssätt i skolan. Om jag går ut och berättar för föräldrar att ursäkta men ni kan inte vara här, ni måste hålla avstånd, ni får inte vara inne i lokalerna, ni får vänta utanför... så kunde de bara titta på en, men den där personen har inte sagt något, då antar jag att det var Okej att jag kom in. Så vi fick spendera mycket tid på det. *(Lärare, intervju)*

Samma lärare ger även ett annat exempel, som rör kommunikationen på skolan:

...det handlar även om att vi inte har någon kommunikation på skolan. Att man inte vet vem man ska höra av sig till för att berätta att så här ligger det till. Hur löser vi det? [...] imorgon är alla våra elevassistenter sjuka. Hur gör vi då?... Ja, det har varit stressande. Stress påverkar alla väldigt negativt. *(Lärare, intervju)*

Den psykosociala arbetsmiljön har försämrats under pandemin

Många lärare och rektorer anser att den psykosociala arbetsmiljön har försämrats på skolorna under pandemin. I intervjuerna och enkäterna framkommer det att det främst handlar om att det funnits en utbredd oro och rädsla bland personalen i skolan för att bli smittad på arbetet eller för att smitta någon annan. Oron har varit särskilt stor bland de som själva eller vars anhöriga tillhör en riskgrupp. Många har upplevt det stressande och psykiskt påfrestande att arbeta i skolan under pandemin i och med att de ständigt känt sig utsatta för risken att bli allvarligt sjuka, samtidigt som de känner att de haft få möjligheter att skydda sig själva. En lärare beskriver i en intervju sin upplevelse av att arbeta i skolan under pandemin så här:

Alltså, vi tillhör en yrkesgrupp som har diskuterats mycket i media under pandemin, och vi sliter rätt hårt med den information vi får via media om hur den här pandemin fungerar, smittspridning och så vidare. Eftersom jag inte är hundra procent säker på hur det är med min hälsa, så tycker jag också att det är besvärande, dagligen, att masa sig hit och göra det här jobbet. Och nu i morse så kom nya uppgifter om att nu bör vi nog vaccinera barn och unga också för att de verkar ha en betydande roll i smittspridningen. Och sånt där påverkar motivationen, kan man väl säga, när man inte är riktigt säker på: "Hur pass farligt är det här för mig?"... jag tror det är viktigt att diskutera den saken. Personligen så kan jag diskutera det hemma och jag kan hantera min egen oro på ett hyfsat rationellt sätt, men jag är förmodligen inte ensam om att känna så här, och samtalet om hur vi har det på jobbet borde få ta större plats under sådana här situationer än vad det kanske gör i dag. Det är en uppfattning som jag har i alla fall. *(Lärare, intervju)*

De smittskyddsåtgärder som införts på skolorna har av många upplevts som otillräckliga. Många lärare påpekar att det inte går att hålla avstånd i skolan, dels på grund av att lokalerna ofta inte möjliggör för personal och elever att hålla avstånd till varandra, dels för att det är svårt att undervisa och samtidigt hålla avstånd till eleverna.

På många skolor har man under pandemin försökt minska risken för smittspridning genom att begränsa antalet personer som personalen träffar fysiskt. Det har medfört att många lärare inte träffar sina kollegor i samma utsträckning som innan pandemin, vilket har haft en negativ påverkan på deras arbetsmiljö. Det har bidragit till ökad stress och att det lättare uppstår konflikter, missförstånd och dålig stämning på jobbet. Flera lärare berättar att de inte trivs lika bra på arbetet och mår sämre av att den sociala interaktionen med kollegor försvunnit. Andelen ensamarbete har också ökat, vilket bidragit till mindre samarbeten mellan lärare kring undervisningen och mindre sambedömning.

Ökad arbetsbelastning har även gjort det svårare för lärare att kunna ta raster och pauser under arbetsdagen, samt lett till att arbetsdagarna har blivit längre. Flera lärare nämner också att de känt sig stressade när de varit frånvarande. De är oroliga över att de inte ska hinna med att ta igen det som missats när de väl är tillbaka på jobbet. En del har jobbat hemifrån när det varit sjuka, vissa av dem har undervisat på distans medan andra har hjälpt vikarier med planering av lektioner.

De snabba förändringarna och den osäkerhet som funnits kring hur pandemin kommer att utvecklas har också bidragit till ökad stress. Många menar att ovissheten är det som varit mest psykiskt ansträngande, att inte veta vad som kommer att hända från vecka till vecka. Både rektorer och lärare, uttrycker att det finns en trötthet bland personalen i grundskolan. Pandemins varaktighet och den underbemanning som funnits i skolan under de år som pandemin pågått har gjort att det byggts upp ett vad en rektor kallar för "trötthetskapital" över tid och att behovet av återhämtning därför är stort. Rektorerna uttrycker även en viss oro för vad som ska hända efter pandemin, en oro för hur mycket de själva och personalen kommer att orka med.

... på grund av att vi ständigt var underbemannade om man säger så, [det är det] som blir jobbigt och det har varat länge [...] alltså personalen och pedagogerna har ju jobbat stenhårt under hösten och vi har ju varit rädda för, kan man säga, det här trötthetskapitalet som bygger upp sig över tid [...] Ja, det har varit jättetufft för personalen. Det är ju en konstig situation som vi alla hamnar i, oavsett skola eller inte. Nej, jag kan bara tycka att vi ändå ... lärarna har verkligen steppat upp, eller ja, de är alltid duktiga, men de har verkligen tagit ansvar för att se till att det här fungerat, så att barnen får så mycket normalitet som det bara går att ge dem i den situationen vi befinner oss i. (*Rektor, intervju*)

5. Elevhälsan och elevers mående

I detta kapitel behandlas elevhälsan och elevernas mående under pandemin. Kapitlet baseras i huvudsak på enkäter till rektorer och lärare i grundskolan, men till viss del även på tidigare genomförda intervjuer med rektorer och elevhälsopersonal, samt enkätsvar från huvudmän för grundskolan.

Som redan nämnts har Skolverket i tidigare rapporter visat på att elevhälsan i många fall har anpassat sin verksamhet under pandemin. Hälften av huvudmännen för grundskolan har exempelvis genomfört särskilda insatser under pandemin för att anpassa eller förstärka elevhälsan.¹⁸

De insatser som huvudmännen genomfört under pandemin har handlat mycket om att anpassa verksamheten för att förhindra smittspridning, samordna informations-spridning om covid-19, till viss del även om uppföljning av elevfrånvaro och elevernas mående. Det har också handlat om att genomföra organisatoriska förändringar, såsom att förstärka elevhälsan med extra personal såsom kuratorer, specialpedagoger, speciallärare, psykologer och skolsköterskor, eller att ge elevhälsan direktiv för hur de ska omprioritera bland sina arbetsuppgifter.¹⁹

Varierar i vilken utsträckning elevhälsan har kunnat genomföra sitt uppdrag

I enkäten till rektorer ställer vi flera frågor om behovet av och tillgången till elevhälsa på skolorna under pandemin. En av frågorna är i vilken utsträckning som elevhälsan har kunnat fullfölja sitt uppdrag under pandemin. Majoriteten av rektorerna svarar att de bedömer att elevhälsan har kunnat genomföra sitt uppdrag helt och hållet eller i stor utsträckning för de flesta av elevhälsans ansvarsområden.²⁰ Samtidigt uppger fyra av tio rektorer att elevhälsan enbart i viss utsträckning eller inte alls har kunnat genomföra sitt uppdrag. Andel varierar beroende på verksamhetsområde (diagram 8). Det är främst insatser för att främja elevnärvaro, utredningar om orsaken till elevfrånvaro samt förebyggande och hälsofrämjande insatser som varit svåra att genomföra under pandemin. Omkring var tredje rektor uppger att de inte fullt ut har kunnat genomföra denna typ av utredningar/insatser. Ingen uppger emellertid att elevhälsan helt och hållet har fått stänga ner sin verksamhet och det är få som svarar att de inte alls har kunnat fullfölja sitt uppdrag inom något eller flera av de specificerade verksamhetsområdena. Den höga elevfrånvaron under pandemin och att längden på elevernas frånvaroperioder ökat, gör det särskilt problematiskt att det just är

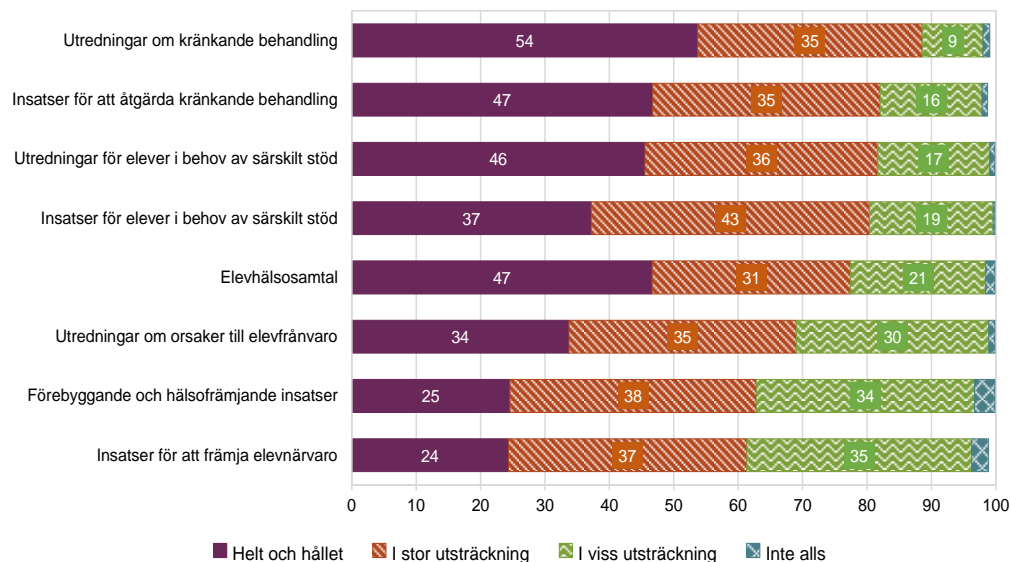
¹⁸ Skolverket (2021) *Covid-19-pandemins påverkan på skolväsendet: Delredovisning 4 – Grundskolan*; Skolverket (2021) *Covid-19-pandemins påverkan på skolväsendet: Delredovisning 3 – Tema grund- och grundsärskolan*.

¹⁹ Skolverket (2021) *Covid-19-pandemins påverkan på skolväsendet: Delredovisning 4 – Grundskolan*; Skolverket (2021) *Covid-19-pandemins påverkan på skolväsendet: Delredovisning 3 – Tema grund- och grundsärskolan*.

²⁰ Det är dock enbart 14 procent som har uppgett helt och hållet för samtliga verksamhetsområden.

arbete med elevfrånvaro där elevhälsan har haft särskilda utmaningar med att möta det behov som finns.²¹

Diagram 8. I vilken utsträckning bedömer du att elevhälsan har kunnat fullfölja sitt uppdrag inom följande områden under pandemin (mars 2020 – november 2021)?

Källa: rektorsenkäten

Det är fler rektorer för fristående skolor än för kommunala skolor som uppger att de under pandemin helt och hållet eller i stor utsträckning har kunnat fullfölja elevhälsans uppdrag. Det gäller framför allt för de som uppgett helt och hållet. Det är betydligt fler rektorer för fristående skolor än för kommunala som svarat att de helt och hållet kunnat fullfölja sitt uppdrag. Det gäller genomgående för alla av de undersökta verksamhetsområdena inom elevhälsan, även om det varierar hur stora skillnaderna är mellan områden.

Skillnaderna är som störst för utredningar och insatser mot kränkande behandling, insatser för särskilt stöd, utredningar av elevfrånvaro, förebyggande och hälsofrämjande insatser, samt för elevhälsosamtal. I dessa fall är det omkring 20 procentenheter fler rektorer för fristående skolor än för kommunala som har uppgett att de helt och hållet har kunnat genomföra denna typ av utredningar och insatser. Skillnaderna är som minst för utredningar av behov av särskilt stöd och insatser för att främja elevnärvaro, där är skillnaderna omkring 10 procentenheter.²²

²¹ För mer information om elevfrånvaros utveckling, se Skolverket (2022) *Kunskapstappet i grundskolan under covid-19-pandemin*; Skolverket (2022) *Påverkan av covid-19-pandemin under december 2021 till mars 2022 – Lägesbild hos 85 huvudmän för grundskolan och gymnasieskolan 9 till 11 maj 2022*; Skolverket (2021) *Covid-19-pandemins påverkan på skolväsendet: Delredovisning 4 – Grundskolan*.

²² 71 procent av rektorerna för fristående skolor uppger att de helt och hållet kunnat genomföra utredningar för kränkande behandling, motsvarande siffra för de kommunala är 50 procent. Vidare gör 61 procent av rektorerna för fristående skolor bedömningen att de helt och hållet kunnat genomföra insatser för kränkande behandling och elevhälsosamtal, motsvarande siffra för de kommunala är 44 procent. 56 procent respektive 54 procent av de fristående skolorna uppger vidare att de har kunnat genomföra utredningar respektive insatser för särskilt stöd. För de kommunala är motsvarande siffror 43 och 34 procent. Slutligen uppger 48 respektive 36 procent av rektorerna för de fristående skolorna att de helt och hållet har kunnat genomföra utredningar respektive insatser kopplade till elevfrånvaro och 40 procent har gjort en liknande bedömning för förebyggande och hälsofrämjande insatser. Motsvarande siffror för rektorer för kommunala skolor är 31 respektive 22 procent för de två sistnämnda insatserna.

Sammantaget har de största utmaningarna för både fristående och kommunala skolor varit att genomföra utredningar och insatser kopplade till elevfrånvaro och förebyggande och hälsofrämjande insatser. När det gäller dessa verksamhetsområden bedömer mindre än hälften av rektorerna att de helt och hållet har kunnat genomföra utredningar och insatser oberoende av huvudmannatyp.

En möjlig förklaring till skillnader mellan fristående och kommunala skolor är hur elevhälsan är organiserad och i vilken utsträckning som elevhälsan har anpassat sin verksamhet under pandemin. Många rektorer, framför allt för kommunala skolor, nämner att Folkhälsomyndighetens restriktioner och rekommendationer har haft betydelse för hur man arbetat inom elevhälsan och för elevhälsans möjligheter att utföra sitt uppdrag under pandemin.

Många huvudmän och skolor har under pandemin valt att införa nya riktlinjer och rutiner för elevhälsan för att minska risken för smittspridning. Det innebär emellertid att elevhälsan har behövt anpassa och i vissa fall begränsa sin verksamhet. Exempel på anpassningar som gjorts är att antalet elever och personal som personal inom elevhälsan träffar har begränsats, genom att personal inte eller i mindre utsträckning rör sig mellan skolor och mellan klasser, att personal träffar elever enskilt i stället för i grupp, eller via länk på distans, eller att lärare i större utsträckning utför insatser på egen hand. Det ges även exempel på att insatser senarelagts.

Av huvudmännens enkätsvar framgår att det framför allt är kommunala huvudmän som har infört nya riktlinjer i syfte att minska risken för smittspridning. Det är också nästintill uteslutande rektorer för kommunala skolor som nämner att restriktionerna har haft betydelse för i vilken utsträckning som elevhälsan har kunnat genomföra sina utredningar och insatser. Den absoluta majoriteten menar att restriktionerna har försvårat elevhälsans arbete.

Det är framför allt insatser riktade mot större grupper av elever, såsom förebyggande och hälsofrämjande insatser, som tycks ha begränsats till följd av restriktionerna. Men insatser riktade direkt till enskilda elever har också påverkats. Det har varit svårare för elevhälsan att ha kontakt med elever och vårdnadshavare, särskilt om personalen inom elevhälsan arbetar på flera skolor samtidigt eller ansvarar för många elever.

Arbetet med att utreda orsaken till frånvaro och att främja närvaro i skolan har i många fall också påverkats under pandemin. Många menar att det varit svårare att avgöra orsaken till att elever är frånvarande. Det har varit svårare att avgöra om frånvaron beror på att elever följer Folkhälsomyndighetens rekommendationer eller om frånvaron har andra orsaker. Att elever under pandemin varit frånvarande under längre perioder har även det försvårat arbetet med att få tillbaka eleverna till skolan.

Utöver elevernas frånvaro har även personalens egen frånvaro påverkat elevhälsans arbete negativt. Det handlar då inte enbart om frånvaro på grund av sjukdom, VAB eller familjekarantän utan även om att personal inom elevhälsan har fått vikariera för sina lärarkollegor eller varit utlånade till annan verksamhet under pandemin. Både i rektorernas enkätsvar och i intervjuerna med personal inom elevhälsan ges exempel på att elevhälsopersonal har fått vikariera för lärare. I intervjuerna ges det framför allt exempel på att specialpedagoger och speciallärare har fått vikariera när frånvaron varit hög bland lärarna på skolan. Det framkommer också att det varierar i vilken utsträckning som elevhälsopersonal har behövt vikariera, både mellan skolor och inom skolor. När personal inom elevhälsan varit frånvarande har de inte ersatts av annan personal, såsom det gjorts för lärare. Vid avsaknad av personal har utredningar och insatser fått skjutas fram. En skolkurator ger i en intervju ett exempel på hur frånvaron har påverkat elevhälsans utredningar.

...det tar lite längre tid för att man själv ska vara på plats på jobbet och eleverna ska ju också vara friska om man ska kartlägga eller om man ska ut... ja, så det känns som att allt tar lite längre tid för tillfället. *(Elevhälsopersonal, intervju)*

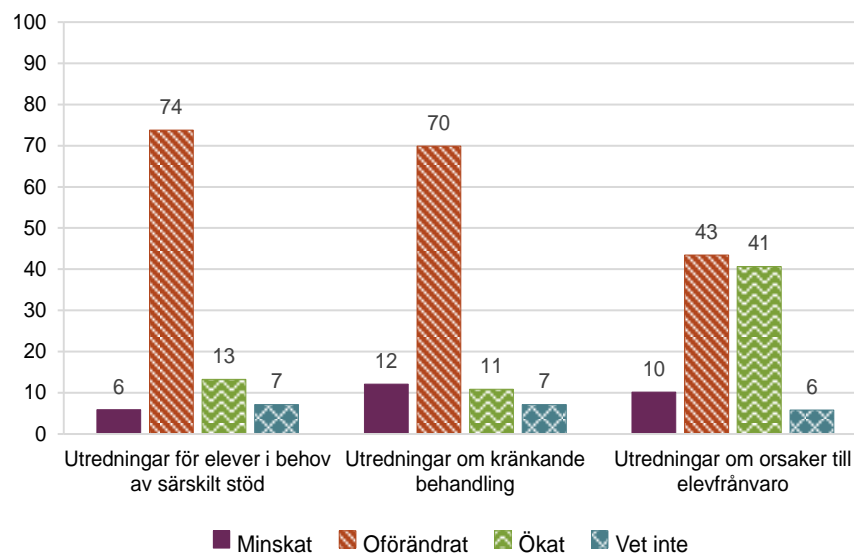
Sammantaget tyder dock intervjuer med rektorer och personal inom elevhälsan tillsammans med rektorernas enkätsvar på att majoriteten av insatserna och utredningarna har genomförts, men att det inte skett i samma takt som tidigare.

Fler utredningar om orsaken till elevfrånvaro

Under pandemin har antalet utredningar om orsaken till elevfrånvaron ökat. Fyra av tio rektorer uppger i enkäten att det har skett en ökning av antalet utredningar kopplade till elevfrånvaro i jämförelse med innan pandemin (diagram 9). Samtidigt uppger många rektorer att elevfrånvaro utgör ett av de områden där elevhälsan i minst utsträckning har kunnat fullfölja sitt uppdrag under pandemin. Det tyder på att även om antalet utredningar ökat under pandemin så har behovet av utredningar av elevfrånvaro varit ännu större.²³

²³ För mer information om elevfrånvarons utveckling, se Skolverket (2022) *Kunskapstappet i grundskolan under covid-19-pandemin*; Skolverket (2022) *Påverkan av covid-19-pandemin under december 2021 till mars 2022 – Lägesbild hos 85 huvudmän för grundskolan och gymnasieskolan 9 till 11 maj 2022*; Skolverket (2021) *Covid-19-pandemins påverkan på skolväsendet: Delredovisning 4 – Grundskolan*

Diagram 9. Har antalet utredningar som elevhälsan genomfört ökat eller minskat under pandemin (mars 2020 – november 2021) jämfört med innan pandemin?

Källa: rektorsenkäten

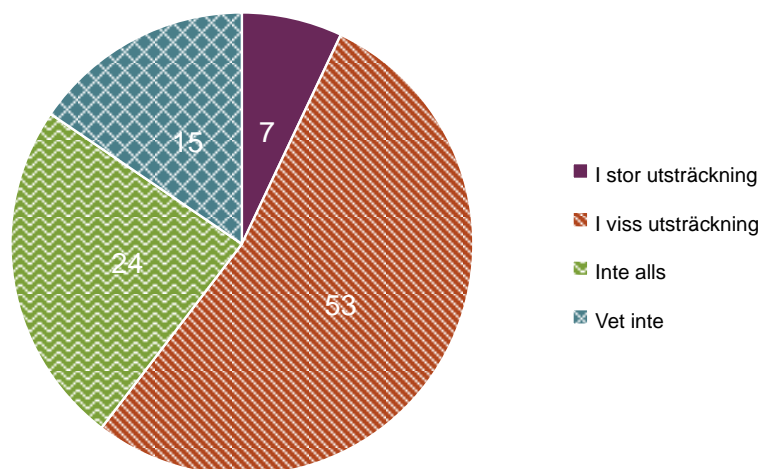
Andra områden har inte påverkats i samma utsträckning under pandemin. Antalet utredningar om elevers behov av särskilt stöd och utredningar om kränkande behandling har i de allra flesta fallen varit oförändrade under pandemin. Enbart två av tio rektorer uppger att antalet utredningar inom nämnda områden har förändrats, ungefär lika många anger att antalet utredning har minskat som ökat.²⁴ Samtidigt gör rektorerna bedömningen att de i stor utsträckning har kunnat möta det behov som funnits av utredningar om kränkningar och särskilt stöd.

Elevers mående har i viss utsträckning försämrats

I enkäten till rektorer i grundskolan ställer vi också frågor om behovet av insatser för att främja elevernas medicinska, psykiska och psykosociala mående. Sex av tio av rektorer uppger att behovet av insatser för att främja elevers mående ökat under pandemin. Av dessa uppger de allra flesta att behovet ökat i viss utsträckning, enbart en mindre andel av rektorerna svarar i stor utsträckning (diagram 10).

²⁴ Omkring en av tio anger vardera, det vill säga att antalet utredningar elevers behov av särskilt stöd och utredningar om kränkande behandling ökat respektive minskat, diagram 9

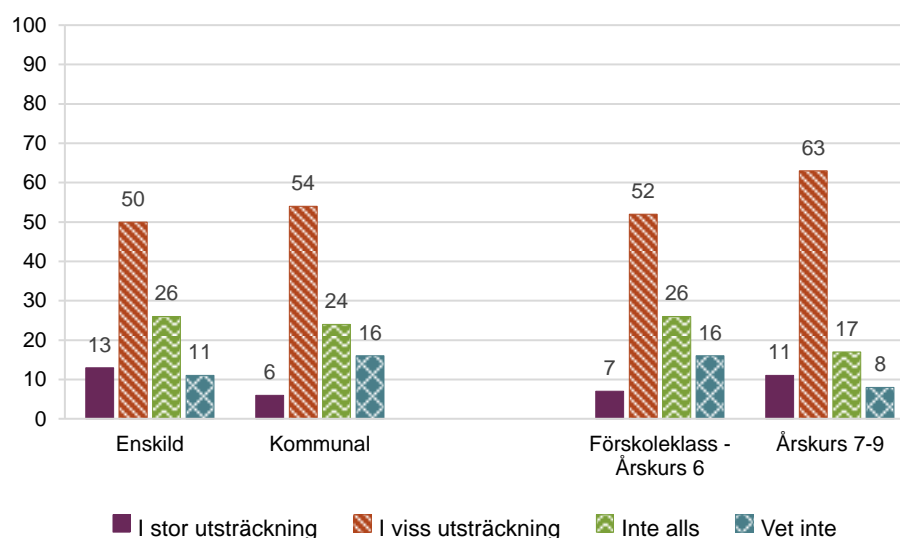
Diagram 10. Har det tidigare under pandemin (mars 2020 – VT 2021) funnits ökade behov av insatser för att främja elevernas medicinska, psykiska och psykosociala mående med anledning av pandemin?

Källa: rektorsenkäten

Det finns enbart mindre skillnader mellan rektorer på kommunala och fristående skolor. Däremot tyder svaren på att det finns större skillnader mellan skolor beroende på elevernas ålder (diagram 11). Rektorer på skolor som har årskurs 7–9 bedömer i högre utsträckning att det under pandemin har funnits behov av insatser för att främja elevernas hälsa och välmående, än rektorer på skolor med lägre årskurser och förskoleklass. Det vill säga fler än sju av tio rektorer på de förstnämnda skolorna respektive sex av tio på de sistnämnda skolorna. Trots skillnaderna tyder svaren på att det under pandemin funnits behov av insatser i större delen av grundskolan.

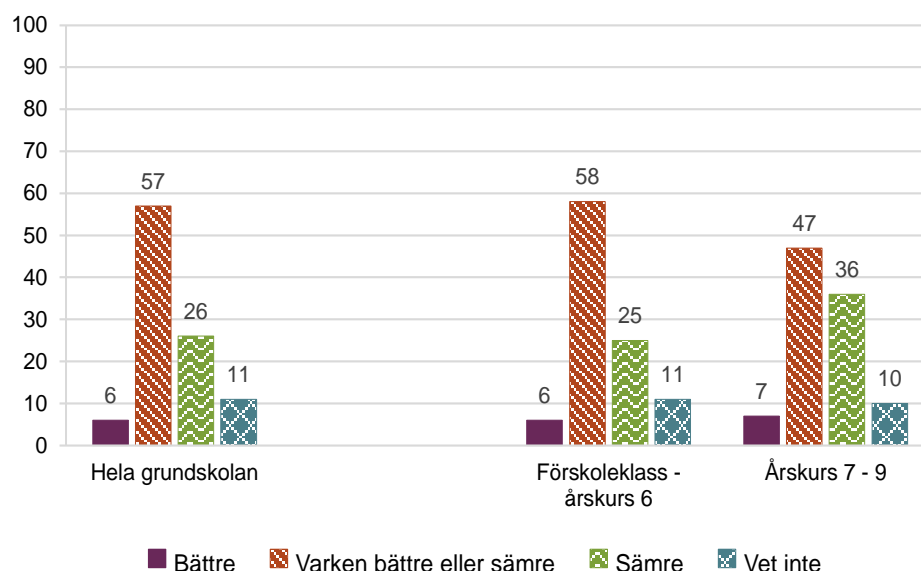
Diagram 11. Rektorens bedömning av behovet av hälsofrämjande insatser under pandemin (mars 2020 – VT 2021) på skolor med kommunal respektive enskild huvudman, samt skolor med förskoleklass upp till årskurs 6 respektive skolor med årskurs 7–9

Källa: rektorsenkäten

En majoritet av lärarna i grundskolan anser att elevernas mående i slutet av höstterminen 2021 inte generellt har påverkats av pandemin, varken till det bättre eller sämre, i jämförelse med innan pandemin (diagram 12). Samtidigt finns det en inte obetydlig andel lärare som anser att elevernas mående har påverkats av pandemin. De allra flesta av dem, en av fyra, uppger att elevernas mående var något eller mycket sämre under hösten 2021 i jämförelse med innan pandemin. Lärarnas svar tyder, liksom rektorernas, på att det framför allt är elever på högstadiet vars hälsa har påverkats av pandemin. Elever i lägre årskurser och förskoleklass bedöms även de ha påverkats men i mindre utsträckning (diagram 12).

Diagram 12. Hur bedömer du att dina elevers mående generellt är idag med anledning av pandemin (mars 2020 – november 2021) jämfört med innan pandemin? Redovisas för samtliga grundskolor, samt för skolor med elever i förskoleklass upp till årskurs 6 respektive skolor med elever i årskurs 7–9

Källa: lärarenkäten. I enkäten fanns svarsalternativen *mycket bättre* och *något bättre*, samt *något sämre* och *mycket sämre*, dessa har i diagrammet ovan slagits samman till kategorierna *bättre* respektive *sämre*. Det är emellertid få lärare som i enkäten har uppgett svarsalternativen *mycket bättre* eller *mycket sämre*.

Rektorerna och lärarna ger liknande beskrivningar av elevernas fysiska och psykiska hälsa och av hur och varför elevernas mående förändrats under pandemin. Många av rektorerna menar att det främst har varit oro för den egna och andras hälsa som har påverkat elevernas mående negativt, men även att elever blivit mer socialt isolerade under pandemin, till exempel i samband med fjärr- och distansundervisning. Det finns även rektorer som påpekar att en del elever mår sämre till följd av förändrade hemförhållanden.

Även lärarna anser att det framför allt är elevernas psykiska mående som har försämrats under pandemin. I intervjuerna och enkäterna ger lärarna en mängd olika förklaringar till att elever mått sämre under pandemin. Många menar, liksom rektorerna, att det funnits en påtaglig oro hos många elever och vårdnadshavare för att eleverna ska bli allvarligt sjuka eller dö, eller att de ska smitta någon i

deras närhet. Detta gäller inte minst familjer där någon tillhör en riskgrupp. En del elever har varit hemma från skolan under längre perioder på grund av stark oro. Det ges även exempel på att elever har förlorat någon under pandemin, eller har haft någon i deras närhet som varit allvarligt sjuk.

Restriktionerna har också medfört att elevers sociala kontakter utanför skolan har minskat. De träffar inte sina kompisar, släkt och vänner lika ofta som innan pandemin. Många har även slutat med sina fritids- och idrottsaktiviteter. Allt detta sammantaget har gjort att elever har blivit mer socialt isolerade och mindre fysiskt aktiva under pandemin, vilket påverkat deras hälsa. Det finns även lärare som bedömer att det finns fler elever som har problem med ångest och andra psykiska besvär under pandemin. Det bör dock poängteras att lärarna enbart har ombetts göra bedömningar av elevers mående baserat på deras egna iakttagelser och upplevelser. Det rör sig alltså inte om bedömningar av elevernas mående i strikt medicinsk eller klinisk mening.

En del elever anses också, som redan nämnts, må sämre på grund av att deras hemförhållanden har försämrats under pandemin. Pandemin tycks även ha bidragit till att en del elevers vårdnadshavare mår sämre, bland annat på grund av oro, social isolering, eller att familjens ekonomi försämrats exempelvis till följd av arbetslöshet. En del elever har också blivit mer utsatta hemma.

Lärarnas svar tyder, liksom rektorernas, på att det i viss utsträckning kan finnas skillnader mellan elever i olika åldersgrupper. Ett flertal lärare nämner att de som haft fjärr- och distansundervisning, framför allt högstadielärover, har mått sämre av att undervisas hemma. De har känt sig mer ensamma och saknat sina vänner. Lärarna nämner även att de elever som inte har hängt med i fjärr- och distansundervisningen eller som känner att de inte har fått den hjälp och stöd som de behöver är mer stressade över skolarbetet och sina betyg. Enligt lärarna har stressen, prestationsångesten och betygshetsen ökat bland eleverna, särskilt bland elever som haft undervisning på distans och elever med hög frånvaro som missat mycket undervisning. En del elever bedöms också ha fått det svårare att koncentrera sig och ta till sig undervisningen i skolan. Utöver detta bedömer lärare att fler elever ha tappat studiemotivationen under pandemin.

Flera lärare påpekar också i sina svar att pandemins längd och varaktighet har haft stor betydelse för elevernas psykiska och fysiska välmående. En konsekvens av den sociala isoleringen, hög frånvaro och fjärr- eller distansundervisning är att fler elever har blivit eller riskerar att bli ”hemmasittare”. Många lärare menar att problemen med elever med hög problematisk frånvaro har ökat och att det blivit svårare att locka tillbaka dem till skolan. En lärare beskriver läget så här:

En del elever har haft svårt att komma tillbaka till närundervisning. De har upplevt skolmiljön som påfrestande och även [de] sociala kontakter[na]. Vi har varit tvungna att stötta dessa elever genom anpassningar, samtal med kurator med mera. (*Lärare, enkätsvar*)

Många lärare menar också att eleverna har fått det svårare med de sociala relationerna under pandemin. Framför allt gäller det de yngre eleverna. Enligt lärarna behöver många elever träna sig i att vara i skolan och umgås med andra

barn. Lärare beskriver det som att eleverna har tappat en del av sina sociala förmågor under pandemin. Några exempel som ges är att det lättare uppstår konflikter mellan elever i skolan, att skolmiljön blivit stökigare, och att fler elever drar sig undan.

Finns behov av hälsofrämjande insatser

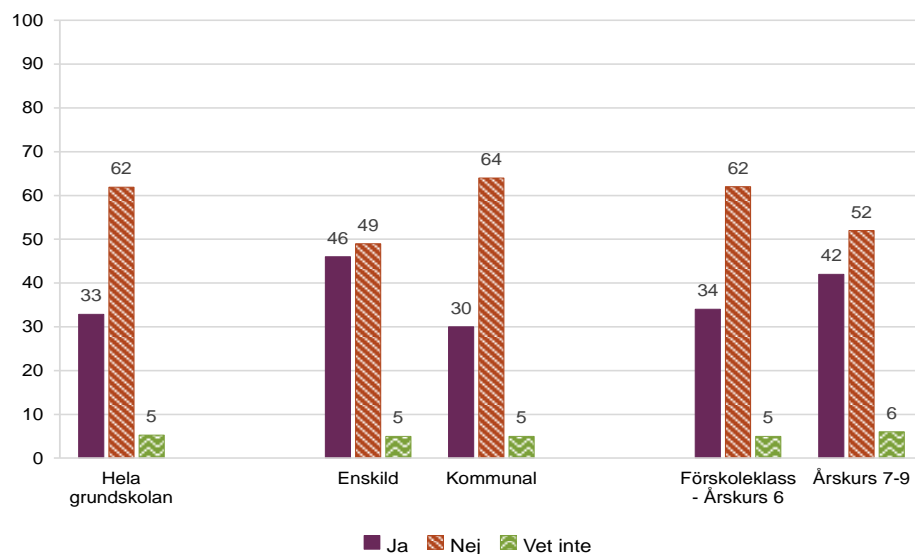
Enligt rektorernas och lärarnas svar i enkäterna finns det fortsatt behov av insatser i grundskolan för att främja eleverna fysiska och psykiska hälsa som en följd av pandemin. Behoven bedöms dock variera mellan skolor och elever.

På frågan om det under nuvarande läsår genomförs eller planeras för insatser på skolenheten för att främja elevers hälsa svarar majoriteten av rektorerna nej. En tredjedel av rektorerna svarar emellertid att de genomför eller planerar att genomföra hälsofrämjandeinsatser under läsåret 2021/2022 (diagram 13). Det är dock enbart lite mer än hälften av de skolor som tidigare under pandemin haft behov av hälsofrämjande insatser som genomför insatser under läsåret. Utifrån enkätsvaren vet vi inte av vilken anledningen som det inte planeras och genomförs insatser på skolorna. Det skulle kunna bero på att behoven inte längre finns, det kan också vara på grund av brist på resurser eller så finnas det andra orsaker.

Det är fler rektorer på fristående än på kommunala skolor som uppger att de genomför eller planerar för hälsofrämjande insatser under läsåret 2021/2022. På lite mindre än hälften av de fristående skolorna genomförs det insatser, vilket kan jämföras med att det genomförs insatser på tre av tio av de kommunala skolorna (diagram 13). Det finns dock inga större skillnader mellan rektorer för fristående respektive kommunala skolor i deras bedömningar av vilka behov av insatser som funnits tidigare under pandemin (diagram 11). Det skulle kunna indikera att kommunala skolor inte i samma utsträckning har möjlighet att möta det behov som finns. Det finns också vissa skillnader mellan skolor beroende på elevernas ålder. Det är något fler rektorer på skolor med årskurs 7–9 som bedömer att det finns ett behov av insatser för att främja elevernas mående, än på skolor med förskoleklass och lägre årskurser (diagram 13).

Rektorernas svar tyder vidare på att det finns en stor variation i de insatser som genomförs under läsåret 2021/2022 för att främja grundskoleelevernas hälsa. Några exempel på insatser riktade mot enskilda elever är: utökad tillgången till skolkurator och skolpsykolog för enskilda samtal, uppföljning av elevers psykiska mående samt närvarofrämjande insatser. Exempel på insatser som riktas mot grupper av elever är: förebyggande och hälsofrämjande insatser till exempel insatser för att förebygga psykisk ohälsa, aktiviteter för att stärka gruppgemenskapen, insatser för att öka tryggheten eller olika former av fysiska aktiviteter.

Diagram 13. Genomför ni insatser på grundskolenheten nu under läsåret 2021/22 för att främja elevers medicinska, psykiska och psykosociala mående med anledning av pandemin? Redovisas för samtliga grundskolor, huvudmannatyp¹ och stadium².

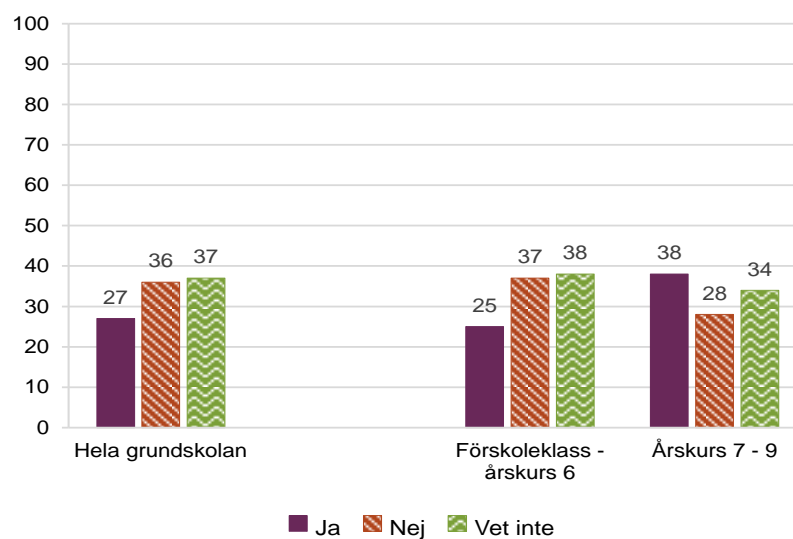
Källa: rektorsenkäten. ¹ Skolor med enskild respektive kommunal huvudman. ² Skolor med elever i förskoleklass upp till årskurs 6 respektive skolor med elever i årskurs 7–9

Lärarnas bedömning av behov av insatser inom elevhälsan

I enkäten till lärare ställs det även frågor om lärarnas bedömning av behovet av insatser för att främja elevers mående. En fjärdedel av lärarna i grundskolan svarar att de bedömer att det finns behov av insatser för att främja elevernas mående under läsåret 2021/2022 (diagram 14). Det är dock något fler lärare som anser att det i nuläget inte finns något behov av insatser för att främja elevernas mående och ungefär lika många lärare är osäkra, vilket tyder på att många lärare anser att det är svårt att bedöma vilka behov som finns.

Lärare i högstadiet bedömer i högre utsträckning än lärare i förskoleklass, låg- och mellanstadiet att det finns ett behov av insatser under nuvarande läsår (diagram 14). Detta överensstämmer med den bild som tidigare getts av att det framför allt är högstadieelever vars hälsa bedöms ha påverkats negativt under pandemin (diagram 12).

Diagram 14. Bedömer du att det finns behov av insatser under läsåret 2021/2022 för att främja elevers mående med anledning av pandemin? Redovisas för samtliga grundskolor, samt för skolor med elever i förskoleklass upp till årskurs 6 respektive skolor med elever i årskurs 7–9

Källa: lärarenkäten

När lärarna beskriver vilka insatser som behövs i grundskolan handlar det framför allt om fem grupper av insatser. Det handlar först och främst om insatser för att förbättra elevernas psykiska mående. Många lärare anser att det generellt finns ett större behov av att prata med eleverna om hur de mår och om pandemin. Ett flertal lärare ser även ett ökat behov av samtalsstöd och kontakter med kurator och skolpsykolog. Några lärare nämner dessutom att de ser ett större behov av kontakt med BUP. Flera lyfter också att det finns behov av extra resurser för att anställa fler kuratorer och skolpsykologer.

Ett annat exempel på insatser som lärare framhåller i enkäten är närvarofrämjande insatser. Enligt lärarna är det fler elever som har haft en problematisk frånvaro under pandemin, det vill säga elever som varit frånvarande från skolan under längre perioder och som nu riskerar att bli ”hemmasittare”. Dessa elever behöver enligt lärarna mer stöd i att komma tillbaka till skolan och hitta tillbaka till sina gamla rutiner.

Många lärare betonar också att det behövs sociala och gruppstärkande aktiviteter för att stärka och förbättra relationerna mellan elever. De menar att det behövs aktiviteter som höjer elevernas motivation, såsom kulturella aktiviteter, utflykter och studiebesök. Under pandemin har många av dessa aktiviteter ställs in eller skjutits på framtiden. Många lärare menar att det fått negativa konsekvenser, genom att eleverna blivit mindre studiemotiverade och även trötta.

Enligt lärarna finns det också ett ökat behov av mer rörelse och fysiska aktiviteter i skolan till följd av att eleverna blivit mer stillasittande under pandemin. Många elever har till exempel slutat med sina idrottsaktiviteter på fritiden.

Utöver det redan nämnda anser lärarna att det behövs fler insatser för att stötta eleverna i deras skolarbete och motverka det kunskapsstapp som bedöms ha uppstått under pandemin. Flera av lärarna nämner att de elever som har förlorat undervisning under pandemin, till exempel på grund av sjukfrånvaro, är mer stressade över att de inte ska hinna med att ta igen den undervisning som de förlorat och att det ska påverka deras betyg negativt. Flera av lärarna framhåller att betygshetsen har ökat under pandemin.

Det finns även flera lärare som i enkäterna påpekar att behovet av insatser för att främja elevernas mående alltid är viktigt, inte enbart under en pandemi utan att det även behövs kontinuerliga satsningar på elevhälsan.

6. Slutsatser

I detta avslutande kapitel presenteras de samlade slutsatserna om pandemins påverkan på personalens arbetsmiljö, elevhälsan och elevers mående. Resultaten bygger på flera empirinsamlingar, en intervjustudie med rektorer, lärare och elevhälsopersonal i grundskolan och förskoleklass samt tre enkäter riktade till huvudmän, rektorer respektive lärare i samma skolformer. Alla studier är genomförda under 2021.²⁵

Sammantaget bedömer Skolverket att covid-19-pandemin har haft en påverkan på personalens arbetsmiljö, elevhälsan och elevers mående. Samtidigt är det viktigt att komma ihåg att skolan stod inför flera utmaningar redan innan pandemin, till exempel vad gäller personalförsörjningen, samt att det varierar mellan huvudmän och skolor hur omfattande påverkan av covid-19-pandemin har varit, och vad den inneburit för lärare och elever.

Arbetsbelastningen har ökat under pandemin – ökad personalfrånvaro en viktig bidragande orsak

Huvudmän, rektorer, lärare och elevhälsopersonal ger i våra undersökningar sammantaget en bild av att personalens arbetsbelastning varit mycket högre i grundskolan och förskoleklass under pandemin än under mer normala omständigheter. En av de viktigaste bidragande orsakerna till att arbetsbelastningen ökat för rektorer och lärare bedöms vara att personalfrånvaron ökat och att den i många fall varit mycket högre än normalt. Skolväsendet har under lång tid brottats med problem med lärarbrist. Hög personalfrånvaro har dock bidragit till att det blivit ännu viktigare än tidigare för skolorna att de har en fungerande personalförsörjning.

Hösten 2021 uppgav åtta av tio av huvudmännen att de under pandemin haft problem med personalförsörjningen på minst en av sina grundskolor. Lika många rektorer uppgav att det funnits problem med hög personalfrånvaro på deras skolenhet. Både huvudmän och rektorer har därför sett ett ökat behov av åtgärder för att trygga personalförsörjningen i grundskolan och förskoleklassen. En majoritet av huvudmännen har under pandemin initierat åtgärder och nästintill samtliga av de tillfrågade rektorerna har under samma period genomfört någon typ av åtgärd för att trygga personalförsörjningen. I huvudsak har skolorna valt någon av följande två strategier. Det vanligaste har varit att ta in externa vikarier, och i många fall har man också anställt extra personal. En annan vanlig strategi för att trygga personalförsörjningen har varit att låta den egna personalen vikariera för varandra, för att minska risken för smittspridning. Rektorernas svar i enkäterna och intervjuerna tyder dock på att det varit svårt att fullt ut följa en och

²⁵ För mer information om studierna, metod och urval se bilaga 3–5.

samma strategi under hela pandemin. Även om det funnits en uttalad strategi så har skolorna i vissa fall fått frånga den för att klara personalförsörjningen.

Resultaten från våra undersökningar tyder vidare på att det finns en koppling mellan vilken strategi som skolorna valt och arbetsbelastningen för personalen. På de skolor där man valt att hantera personalfrånvaro genom att låta den egna personalen vikariera har arbetsbelastningen ökat mer än på skolor som tagit in extra personal utifrån.

Rektorernas samlade bedömning är att arbetsbelastningen generellt varit högre för all personal i grundskolan under pandemin i jämförelse med innan pandemin, men att den varit särskilt hög för skolledningen och för lärare. En majoritet av de tillfrågade lärarna uppger i enkäten att de har haft en högre arbetsbelastning under pandemin än tidigare. Arbetsbelastningen tycks utifrån lärarnas svar ha varit särskilt hög för lärare i förskoleklass och grundskolans lägre årskurser. Svaren tyder också på att det främst är personalfrånvaron som bidragit till den högre arbetsbelastningen. Den absoluta majoriteten av lärarna, nio av tio, uppger att de har påverkats negativt av att kollegor varit frånvarande under pandemin. Många lärare berättar, både i intervjuerna och enkäterna, att de under pandemin i större utsträckning än tidigare har vikarierat för frånvarande kollegor. Det har medfört att många har haft fler lektioner än de vanligtvis har eller att de undervisat större elevgrupper, exempelvis genom att klasser eller undervisningsgrupper slagits samman. Många lärarna har också ägnat mer tid till att hjälpa och stötta vikarier. För lärarna tycks det utifrån undersökningen sammantaget ha inneburit att deras arbetsbelastningen ökat markant.

Att lärare har fått undervisa mer för att täcka upp för frånvarande kollegor beskrivs också ha betytt att lärarnas tid till den egna undervisningen minskat, mindre tid till dokumentation och planering. Det bedöms av många i sin tur fått konsekvenser för undervisningens kvalitet. Fler vikarier har även det påverkat kvalitén på undervisningen, speciellt om vikarierna varit obehöriga. Ett flertal lärare menar att fler vikarier, fler inställda lektioner och färre rastvakter också har fått en negativ påverkan på skolmiljön i stort, genom att det blivit stökigare både i och utanför klassrummet, en del elever bedöms också ha blivit mindre motiverade och fått det svårare att ta till sig undervisningen.

Utöver personalfrånvaron finns det även andra faktorer som har påverkat rektorernas och lärarnas arbetsbelastning under pandemin. Det handlar i huvudsak om ökad elevfrånvaro, fjärr- och distansundervisning, nya rutiner och ökad administration.

Högre arbetsbelastning till följd av ökad elevfrånvaro

En annan av de stora utmaningarna för grundskolan under pandemin har varit den höga elevfrånvaron. Under pandemin har fler elever varit frånvarande och fler elever har varit frånvarande under längre perioder än innan pandemin. Förutom att många bedömer att frånvaron har påverkat elevernas lärande negativt beskrivs det även ha medfört en ökad arbetsbelastning för både rektorer, lärare och

personal inom elevhälsan. Under pandemin har det krävts mer resurser för att kunna utreda frånvaro och för att få elever som haft längre frånvaroperioder att komma tillbaka till skolan. Antalet frånvaroutredningar har under pandemin ökat på många skolor, samtidigt som det finns signaler om att de faktiska behoven har varit ännu större.

Undervisningen av frånvarande elever har också krävt mer resurser. Lärare uppger att de ofta har behövt ha dubbla planeringar, en planering för den ordinarie undervisningen och en för elever som är frånvarnade från skolan och därför får undervisning på distans. Undervisningsmaterialet har också ofta behövt anpassas till de elever som varit hemma, det har även krävts mer dokumentation och uppföljning, samt tätare kontakter med vårdnadshavare. Den höga elevfrånvaron har också inneburit mer repetition och att elever som varit frånvarande behövt mer stöd för att kunna ta igen missad undervisning.

Högre arbetsbelastning vid undervisning på distans

Ytterligare en bidragande faktor till att arbetsbelastningen ökat för lärare i grundskolan under pandemin var introduktionen av fjärr- och distansundervisning. Det gäller främst för lärare i högstadiet. De uppger att övergången till undervisning på distans utgjort en av de viktigaste bidragande orsakerna till att deras arbetsbelastning ökat. Bytet från ordinarie undervisning till undervisning på distans har ofta gått mycket snabbt, vilket ställt höga krav på att lärarna snabbt tar till sig ny teknik och ett nytt sätt att undervisa. Undervisning på distans har krävt mer förberedelsearbete och noggrannare planering. Många gånger har det saknats undervisningsmaterial anpassat för fjärr- och distansundervisning, vilket medfört att lärare själva har behövt skapa sig nya läromedel som ska fungera för undervisningen. Många lärare menar också att det har funnits ett större behov av individuell uppföljning för att se om eleverna hänger med i undervisningen. En stor del av undervisningen har bestått av enskilda inlämningsuppgifter. Det har medfört mer administration, såsom att utforma undervisningsmaterial, dokumentation, mer kontakter med vårdnadshavare och annat praktiskt arbete, samt mer för lärarna att bedöma.

Under pandemin har det också varit vanligt att växla mellan närundervisning och undervisning på distans. Många lärare framhåller att de återkommande bytena mellan undervisningsformerna, det vill säga att ha vissa lektioner på distans och andra som närundervisning, eller båda undervisningsformerna under en och samma lektion, har bidragit till att öka arbetsbelastningen.

Många har sett svårigheter med att följa restriktioner, beslutsvägarna har upplevts otydliga

Av våra intervjuer och enkäter framgår det att många rektorer och lärare upplever att det har varit svårt att tolka Folkhälsomyndighetens rekommendationer samt vad de i praktiken innebär för skolans verksamhet. Resultaten pekar på att rektorerna och lärarna upplevt det tidskrävande och att det funnits svårigheter med att utforma smittskyddsåtgärder och anpassa skolmiljön i enlighet med restriktionerna. Det finns ofta inte möjlighet för personal och elever att hålla avstånd till varandra i skolans lokaler, till exempel har det varit svårt att dela undervisningsgrupper och hålla olika elevgrupper skilda frånvarandra under raster och i skolmatsalen.²⁶

Många rektorer upplever att beslutsvägarna har blivit otydligare under pandemin. Dessa rektorer menar att det varit oklart vem som ska ta vilka beslut. I intervjuerna berättar ett flertal rektorer att de upplevt att de ibland fått motstridiga signaler från myndigheter om vad det är som gäller för grundskolan. Det har medfört att rektorerna i fråga har känt sig utlämnade till att ta beslut utan att de har förutsättningarna till det när de saknar kunskap om smittspridning. Många rektorer uttrycker både i intervjuerna och enkäterna att de hade behövt mer stöd och att de hade önskat tydligare besked både från myndigheter och särskilt från huvudmannen.²⁷

Det finns samtidigt andra rektorer som efterfrågat större möjligheter till lokala anpassningar, så att åtgärder bättre kan anpassas efter den aktuella situationen på skolan, läget i den enskilda klassen eller efter särskilda elevgruppers behov. Framför allt har dessa rektorer efterfrågat större flexibilitet i samband med skolstängningar samt vid beslut om när och vilka elevgrupper som undervisas på distans.

Sammantaget ser vi att många rektorer ställts inför en svår avvägning mellan å ena sidan införa smittskyddsåtgärder och förhindra smittspridning och å andra sidan säkerställa att konsekvenserna inte blir för stora för undervisningen och att eleverna får den undervisning som de har rätt till.

Den psykosociala arbetsmiljön bedöms ha försämrats under pandemin

I våra intervjuer och enkäter ger många lärare och rektorer uttryck för att den psykosociala arbetsmiljön har försämrats på skolorna under pandemin. Många beskriver att de själva eller att andra i personalen har känt en stark oro för att bli

²⁶ Under pandemin har det inte funnits några regler om att håll avstånd i skolan men en uppmaning om att hålla avståenden om möjligt.

²⁷ Skolverket har under pandemin arbetat mycket med att tillhandahålla olika former av stöd till huvudmän, rektorer och annan personal i grundskolan bland annat genom att ge juridisk tolkningshjälp, tillhandahålla självskattningsverktyg, stöd i form av goda exempel och inrättat samrådsgrupper med en mängd olika aktörer, såsom andra myndigheter, huvudmän och elevorganisationer.

smittade eller för att smitta någon annan. De införda smittskyddsåtgärderna har av många upplevts som otillräckliga, vilket bidragit till känslan av otrygghet.

Under pandemin har personalen inte träffats lika ofta, skolledningen har i vissa fall också varit mindre fysiskt närvarande. Det menar många lärare har bidragit till ökad stress och att det lättare uppstår konflikter, missförstånd och dålig stämning på arbetsplatsen. Den ökade arbetsbelastningen beskrivs dessutom ha försvårat för lärare att ta raster och pauser under arbetsdagen och arbetsdagarna har ofta blivit längre.

Många beskriver hur personalen i grundskolan i början av pandemin ”kavlade upp ärmarna” och ”högg i” för att lösa akuta uppkomna situationer och få undervisningen att fungera. De menar dock att pandemins varaktighet och att de ständigt har behövt vara beredda på snabba förändringar i kombination med den höga arbetsbelastningen, stressen och oron, har påverkat arbetsmiljön negativt och slitit hårt på personalen. Bilden som ges i intervjuerna och enkäterna av personalen i grundskolan och förskoleklass är att många känner sig slutkörda efter en lång period med pandemi.

Samtidigt ska man ha med sig att de kraftanstängningar och den arbetsinsats som gjorts av rektorer och lärare i grundskolan under covid-19-pandemin har haft stor betydelse för att mildra de negativa konsekvenserna av pandemin för eleverna. Det har varit en förutsättning för att skolan ändå har klarat denna utmanade period så pass bra som den har.

Pandemin bedöms i viss utsträckning ha påverkat elevhälsans möjligheter att fullfölja sitt uppdrag

Resultaten från både intervjuer och enkäter tyder vidare på att pandemin i många fall också har påverkat elevhälsan och dess möjligheter att utreda och genomföra insatser. Majoriteten av rektorerna bedömer att elevhälsan under pandemin har kunnat genomföra sitt uppdrag helt och hållet eller i stor utsträckning för de flesta av elevhälsans ansvarsområden. Det finns dock samtidigt en inte obetydlig andel rektorer som bedömer att elevhälsan enbart i viss utsträckning eller inte alls har kunnat genomföra sitt uppdrag. Exempelvis uppger nästan fyra av tio rektorer att de i viss utsträckning eller inte alls kunnat genomföra insatser för att främja elevnärvaro och utreda orsaken till elevfrånvaro. Mot bakgrund av att elevfrånvaron ökat på många skolor under pandemin samt att det finns tecken på att kunskapsstappet i grundskolan till stor del kan förklaras av att elever har varit frånvarande och missat undervisning²⁸, är det särskilt problematiskt att skolorna inte har haft möjlighet att möta det ökade behovet av insatser under pandemin.

Det har även funnits vissa svårigheter för elevhälsan att genomföra andra typer av utredningar och insatser under pandemin. Tre av tio rektorer uppger att det även har funnits svårigheter med att genomföra förebyggande och hälsofrämjande

²⁸ För vidare diskussion om elevfrånvaro och kunskapsstapp se: Skolverket (2022) Kunskapsstappet i grundskolan under covid-19-pandemin.

insatser. Omkring två av tio rektorer eller färre har uppgett att de haft svårt att genomföra elevhälsosamtal, samt utredningar och insatser mot kränkande behandling eller särskilt stöd.

Det finns flera faktorer som tillsammans har bidragit till att försvåra elevhälsans arbete under pandemin. De faktorer som haft störst betydelse är de rekommendationer och restriktioner som funnits under pandemin, samt hög personal- och elevfrånvaro. Exempelvis har utredningar och insatser fått senareläggas när det saknats personal eller vid elevfrånvaro.

Resultaten tyder också på att det finns skillnader mellan skolor med olika huvudmän. Det är fler rektorer för fristående skolor än för kommunala skolor som uppger att de under pandemin helt och hållet eller i stor utsträckning har kunnat fullfölja elevhälsans uppdrag. De rådande restriktionerna och i vilken grad elevhälsan anpassat sin verksamhet skulle kunna var en förklaring till dessa skillnader. Utifrån intervjuerna och enkäterna verkar restriktionerna ha haft stor betydelse för hur elevhälsan har organiserat sitt arbete under pandemin. På många skolor har elevhälsan anpassat sin verksamhet genom att till exempel begränsa antalet elever och personal som personalen inom elevhälsan träffar fysiskt.²⁹ Majoriteten av rektorerna för kommunala skolor lyfter i sina enkätsvar att restriktionerna har försvårat elevhälsans arbete, medan det är få rektorer på fristående skolor som nämner att restriktionerna har påverkat elevhälsans arbete.

Många ser behov av hälsofrämjande insatser

Många rektorer, men även lärare, menar att behovet av insatser för att främja elevers medicinska, psykiska och psykosociala mående har ökat under pandemin. Sex av tio rektorer bedömer i enkäten att det funnits behov av särskilda insatser under pandemin³⁰ och en tredjedel uppgav att de planerar att genomföra insatser under läsåret 2021/2022.

Av lärarna bedömer en majoritet, nästan sex av tio i enkäten, att elevernas mående inte har påverkats av pandemin, varken till det bättre eller sämre. En fjärdedel av lärarna anser dock att elevernas mående generellt har försämrats under pandemin. Rektorernas och lärarnas enkätsvar tyder sammantaget på att det finns behov av insatser riktade till elever i alla årskurser, men att behovet är som allra störst för elever på högstadiet, bland annat till följd av fjärr- och distansundervisningen.

Det är främst elevernas psykiska välmående som av både rektorer och lärare anses ha försämrats under pandemin. Många elever uppges ha känt oro både för egen och andras hälsa. I intervjuerna och enkäterna ges många exempel på att elever varit frånvarande från skolan till följd av den egna eller vårdnadshavares oro för att de ska bli smittade i skolan. En del elever har varit frånvarande under mycket långa perioder. Restriktionerna har också medfört att elevers sociala kontakter

²⁹ Elevhälsopersonal har under pandemin i mindre utsträckning än tidigare rört sig mellan olika skolor, men även arbetat mindre ute i klasser, de har träffat elever enskilt i stället för i grupp, eller på distans via länk. Lärare tycks även i större utsträckning än tidigare ha utfört insatser på egen hand.

³⁰ Under perioden mars 2020 till juni 2021.

utanför skolan har minskat. De har inte kunnat träffat sina kompisar, släkt och vänner lika ofta som innan pandemin. Många elever har dessutom slutat med sina fritids- och idrottsaktiviteter under pandemin. Detta sammantaget med att en del elever undervisats på distans har gjort att de blivit mer socialt isolerade och mindre fysiskt aktiva, vilket påverkat deras psykiska och fysiska välmående. En del rektorer och lärare påpekar också att det finns elever som mår sämre till följd av att deras hemförhållanden försämrats under pandemin.

Flera lärare påpekar också att pandemins längd och varaktighet har haft stor betydelse för elevernas psykiska och fysiska välmående. En konsekvens av den sociala isoleringen, hög frånvaro och undervisning på distans är att fler elever än tidigare beskrivs ha ökad risk för att bli ”hemmasittare”. Problemen med elever som har en hög frånvaro har enligt lärarna ökat och det har blivit svårare att locka tillbaka dem till skolan. Många lärare menar också att stressen, prestationsångesten och betygshetsen ökat bland eleverna, särskilt bland elever med hög frånvaro eller som haft undervisning på distans. En annan konsekvens är att en del elever har fått det svårare med de sociala relationerna till andra elever i skolan, framför allt gäller det yngre elever. Liknade problem har funnits även tidigare i grundskolan, och är på så sätt inte nya, men rektorernas och lärarnas beskrivningar tyder på att problemen har förstärkts under pandemin.

Både rektorer och lärare menar att det behövs särskilda insatser som är riktade både till enskilda elever och insatser riktade till grupper av elever. Det handlar om närvarofrämjande insatser, utöka tillgången till skolkuratorer och skolpsykologer för enskilda samtal, uppföljningar av elevers psykiska mående, förebyggande och hälsofrämjande insatser, aktiviteter för att stärka grupp gemenskapen och öka motivationen, såsom kulturella aktiviteter, utflykter, och studiebesök, samt olika former av fysiska aktiviteter. Förutom detta påpekar många lärare att det behövs särskilda insatser för att stötta eleverna i deras skolarbete och motverka det kunskapsstapp som bedöms ha uppstått under pandemin.

Bilaga 1. Tidigare studier

Skolverket och andra myndigheter har sedan covid-19-pandemins början genomfört flera uppföljningar av hur skolväsendet har påverkats av pandemin. Nedan följer en sammanfattning av resultaten från relevanta studier som behandlar arbetsmiljön i grundskolan, elevhälsan och elevers mående. Några av Skolverkets studier som presenteras i genomgången bygger på empiriskt material som också för nuvarande rapport har analyserats vidare och mer fördjupat. Detta gäller intervjuer med rektorer och annan personal i grundskolan genomförda under våren 2021 och enkäter riktade till huvudmän, rektorer och lärare i grundskolan genomförda under hösten 2021.

Lärarnas arbetssituation pressad under pandemin

Flera studier pekar på att pandemin har inneburit en ökad arbetsbelastning och försämrad arbetsmiljö för lärare. De faktorer som uppges ha haft störst påverkan på lärarnas arbetssituation är en ökad personal- och elevfrånvaro, fjärr- och distansundervisning samt lärarnas egen oro för smittspridning och pandemins utveckling.

Frånvaro bland personal och elever

Enligt resultaten från flera tidigare studier har såväl personalfrånvaron som elevfrånvaron ökat i grundskolan under pandemin.³¹ IFAU:s skattningar av frånvaron i grundskolan under våren och hösten 2020 indikerar att både elev- och personalfrånvaron ökat betydligt under pandemin, men att det samtidigt kan finnas vissa regionala skillnader.³² Ett flertal studier från Skolverket och Skolinspektionen visar på att både personal och elevfrånvaron ökat i grundskolan under pandemin, men att omfattningen till viss del varierat mellan huvudmän och skolor.³³

Försäkringskassan har även de i en rapport från 2022 presenterat data som visar att lärare i grundskolan är en av de yrkesgrupper som haft allra högst överrisk att vara sjukskrivna under pandemin i jämförelse med innan pandemin, det gäller både för sökt ersättning för karens och perioder av längre sjukskrivning.³⁴ Lärare

³¹ Skolverket (2020) *Undersökning av frånvaro bland lärare, barn och elever. Uppföljning för april 2020*; Skolverket (2020) *Undersökning av frånvaro bland personal och elever. Uppföljning för maj 2020*; Skolinspektionen (2020) *Utbildning under påverkan av coronapandemin: Sammanställning av centrala iakttagelser från en förenklad granskning av 260 grundskolor och grundsärskolor*; Skolverket (2021) *Covid-19-pandemins påverkan på skolväsendet. Delredovisning 4 – Grundskolan*; Skolverket (2022) *Kunskapsstappet i grundskolan under covid-19-pandemin*; Skolverket (2022) *Påverkan av covid-19-pandemin under december 2021 till mars 2022: Lägesbild hos 85 huvudmän för grundskolan och gymnasieskolan 9 till 11 maj 2022*.

³² IFAU (2021) *Barn och unga under coronapandemin: Lärdomar från forskning om uppväxtmiljö, skolgång, utbildning och arbetsmarknadsinträde*, Rapport 2021:2.

³³ Skolverket (2020) *Undersökning av frånvaro bland lärare, barn och elever: Uppföljning för april 2020*; Skolverket (2021) *Covid-19-pandemins påverkan på skolväsendet. Delredovisning 3 – Tema grund- och grundsärskolan*; Skolverket (2021) *Covid-19-pandemins påverkan på skolväsendet. Delredovisning 4 – Grundskolan*; Skolverket (2022) *Kunskapsstappet i grundskolan under covid-19-pandemin*; Skolverket (2022) *Påverkan av covid-19-pandemin under december 2021 till mars 2022: Lägesbild hos 85 huvudmän för grundskolan och gymnasieskolan 9 till 11 maj 2022*; Skolinspektionen (2020) *Utbildning under påverkan av coronapandemin: Sammanställning av centrala iakttagelser från en förenklad granskning av 260 grundskolor och grundsärskolor*.

³⁴ Det vill säga de har både i högre utsträckning än andra yrkesgrupper ansökt om minst en dag med ersättning för karens eller om sjukskrivning i mer än 21 dagar. Enligt studien har risken för sjukskrivning ökat bland annat för barnskötare och elevassistenter med 21 procent under pandemin och för grundskollärare, fritidspedagoger och

har också i större utsträckning än många andra yrkesgrupper ansökt om smittbärrpenning. Försäkringskassan konstaterar i sina slutsatser att personal inom skolan haft en högre risk att utsättas för smitta på arbetet och att det har medfört en ökad risk för en högre arbetsbelastning.³⁵

Flera av Skolverkets tidigare studier tyder på att personalfrånvaro har haft stor betydelse både för undervisningen och arbetsmiljön i grundskolan under pandemin. I en intervjustudie med lärare och rektorer i grundskolan genomförda under våren 2021 framkom det att personalfrånvaron har påverkat undervisningens kvalitet och bidragit till en ökad arbetsbelastning under pandemin.³⁶ En enkätstudie riktad till huvudmän hösten 2021 bekräftar bilden av att personalfrånvaro har bidragit till en ökad arbetsbelastning och stress för personalen. Det har varit svårt för många huvudmän och skolor att hitta vikarier, många skolor har också valt att inte ta in vikarier för att förhindra smittspridning. Det har medfört att personal från andra verksamheter, som personal från fritidshemmet eller specialpedagoger, har fått vikariera i grundskolan.³⁷ De två sistnämnda undersökningarna har analyserats vidare och mer fördjupat i nuvarande rapport. I rapporten har dessa undersökningar också kompletterats och samanalyserats med två ytterligare enkätstudier, en riktad till rektorer och en till lärare.

De skolanknutna fackförbunden har även de genomfört flera undersökningar bland sina medlemmar under pandemin. Resultaten från studierna pekar även de på att arbetsbelastningen har ökat under pandemin. Den ökade arbetsbelastningen beror bland annat på att lärare har fått täcka upp för sina kollegor och arbetat med andra arbetsuppgifter än vad man tidigare har gjort, till exempel arbetsuppgifter som är förknippade med matsservering, städning och att vara rastvakt. En annan orsak till den ökade arbetsbelastningen är att undervisning av frånvarande elever har ökat under pandemin.³⁸

Undervisning på distans

Undervisningen i grundskolan bedrevs huvudsakligen på plats i skolan under den första delen av pandemin, även om det finns exempel på att undervisning bedrivits på distans även under den här perioden.³⁹ Inför vårterminen 2021 beslutade regeringen att tillfälligt utöka möjligheten att bedriva fjärr- eller distansundervisning för årskurserna 7–9 i grundskolan. Skolverkets studier av

förskollärare med 13 procent. Försäkringskassan (2022) *Effekter som covid-19 har på sjukförsäkringen: Delrapport 3*, Svar på Regeringsuppdrag.

³⁵ Försäkringskassan (2022) *Effekter som covid-19 har på sjukförsäkringen: Delrapport 3*, Svar på Regeringsuppdrag.

³⁶ Skolverket (2021) *Covid-19-pandemins påverkan på skolväsendet. Delredovisning 3 – Tema grund- och grundsärskolan*.

³⁷ Skolverket (2021) *Covid-19-pandemins påverkan på skolväsendet. Delredovisning 4 – Grundskolan*.

³⁸ Lärarförbundet (2022) *"The show must go on" En rapport om coronapandemins fortsatta konsekvenser för förskolan, fritidshemmen och skolan*; Lärarförbundet (2021) *"Allt ska fungera som vanligt." Arbetsbelastning, smittspridning och oro – en nulägesrapport från svenska skolor*; Lärarnas Riksförbund (2020). *Så påverkar corona-pandemin skolan. Samlade PM om kunskapstapp, undervisning, arbetsgivare, regering, teknik och vägledning*; Lärarförbundet (2020) *Ett ohållbart uppdrag - Lärarförbundets medlemmar om coronavåren 2020* och Lärarförbundet (2020) *"Läget är katastrofält, pressat och ohållbart." – Lärarnas syn på hur det fungerar att arbeta under covid-19*.

³⁹ Skolinspektionen (2020). *Skolhuvudmäns utmaningar och möjligheter under Corona-pandemin: Kartläggning med särskilt fokus på stöd till elever i grundskolan, baserad på intervjuer med 106 huvudmän*. Skolinspektionen (2020) *Utbildning under påverkan av coronapandemin: Sammanställning av centrala iakttagelser från en förenklad granskning av 260 grundskolor och grundsärskolor*.

fjärr- och distansundervisning i högstadiet visar att andelen huvudmän som bedrev undervisning på distans var som högst under vårterminen 2021.⁴⁰ Sammantaget uppger nio av tio huvudmän att de bedrev fjärr- och distansundervisning i någon utsträckning på sina högstadieskolor vårterminen 2021. Undervisning på distans förekom även under början av höstterminen 2021, men då var det färre skolor som bedrev fjärr- eller distansundervisning. För elever i förskoleklass, samt årskurs 1–6 har det också bedrivits viss fjärr- och distansundervisning men genomgående i mindre utsträckning.⁴¹

Även SCB har undersökt omfattningen av fjärr- och distansundervisning i grundskolan under pandemin. Enligt rapporten hade många elever i högstadiet undervisning på distans under vårterminen 2021, men ganska få under vår- respektive höstterminen 2020.⁴² Omfattningen varierar således även i denna undersökning mellan terminer. Omräknat till heltid var medianen 3 veckor med undervisning på distans för elever på högstadiet under vårterminen 2020, 1 vecka under höstterminen 2020 och 5 veckor under vårterminen 2021.

I en enkätundersökning av Skolverket riktad till rektorer från hösten 2021 uppger hälften av rektorerna att de bedrivit undervisning på distans på skolenheten vid något tillfälle eller mer under pandemin. Det är dock stora skillnader mellan stadierna, flest är det som uppger att de bedrivit undervisning på distans för högstadielever. Nio av tio rektorer anger i enkäten att de bedrivit undervisning på distans för årskurs 7–9.⁴³

Skolverkets studier tyder på att undervisning på distans har ökat arbetsbelastningen både för lärare och elever. Lektioner på distans kräver även mer för- och efterarbete.⁴⁴ Det har också varit svårare att få till en fungerande arbetsmiljö i hemmet för lärarna, mer ensamarbete, sämre kontakt och dialog med kollegor. För att undervisningen ska fungera och lärarna ska ha en god arbetsmiljö är det viktigt att ha tillgång till fungerande teknik och digitala verktyg.⁴⁵ Arbetsbelastningen har varit särskilt hög om lärarna haft undervisning på distans och närundervisning samtidigt.⁴⁶

I Skolinspektionens granskning av fjärr- och distansundervisning bekräftas bilden av att undervisning på distans inneburit flera utmaningar för lärarna. Samtidigt konstaterar Skolinspektionen att den även bidragit till öka den digitala kompetensen hos lärare. Många lärare har efterhand utvecklat sin förmåga att

⁴⁰ Skolverket (2021). *Fjärr- och distans-undervisning på högstadiet: Intervjuer med huvudmän med anledning av covid-19-pandemin. Januari 2021*; Skolverket (2021). *Fjärr- och distansundervisning på högstadiet och i gymnasieskolan: Intervjuer med huvudmän med anledning av covid-19-pandemin. Februari 2021*.

⁴¹ Skolverket (2021). *Covid-19-pandemins påverkan på skolväsendet. Delredovisning 4 – Grundskolan*.

⁴² Av de svarande skolorna bedrev 7 procent fjärr- eller distansundervisning under vårterminen 2020, 33–34 procent under höstterminen 2020 och 79–81 procent under vårterminen 2021 (samtliga rektorer på svenska grundskolor med högstadium tillfrågades om att delta i SCB:s undersökning och ungefär hälften svarade). *Fjärr- och distansundervisning i grund- och gymnasieskolan under coronapandemin*. Temarapport 2022:4.

⁴³ Siffrorna är dock osäkra på grund av ett tekniskt fel kunde en del av de rektorer som har årskurs 9 på sina skolenheter inte ange årskurs 9 som svarsalternativ. Resultaten avseende undervisning på distans för årskurs 9 är därför något mindre säkra än för övriga årskurser. Skolverket (2022) *Kunskapsstappet i grundskolan under covid-19-pandemin*.

⁴⁴ Skolverket (2021) *Covid-19-pandemins påverkan på skolväsendet. Delredovisning 3 – Tema grund- och grundsärskolan*; Skolverket (2021) *Covid-19-pandemins påverkan på skolväsendet. Delredovisning 4 – Grundskolan*.

⁴⁵ Skolverket (2021) *Undersökning om covid-19-pandemin. Enkätundersökning bland personal i skolväsendet om covid-19-pandemins påverkan, januari-februari 2021*.

⁴⁶ Skolverket (2021) *Covid-19-pandemins påverkan på skolväsendet. Delredovisning 3 – Tema grund- och grundsärskolan*; Skolverket (2021) *Covid-19-pandemins påverkan på skolväsendet. Delredovisning 4 – Grundskolan*.

hantera digitala verktyg och gjort anpassningar till en digital undervisningsmiljö. Många grundskollärare uppger dock att tekniken har varit en stor utmaning. Det har varit svårt att få tekniken att fungera, samt att hitta rätt digitala verktyg.⁴⁷ I en av Skolverkets rapporter beskrivs att huvudmännen å sin sida menar att det är positivt att personalen ökat sin digitala kompetens. De uttrycker också att skolornas omställning till att arbeta mer digitalt har gått förvånansvärt bra, även om den har inneburit en hög arbetsbelastning.⁴⁸

Oro för smittspridning och pandemins utveckling

I en självrekryterande webbenkätundersökning genomförd av Skolverket under våren 2021 ställdes bland annat frågor till personal om möjligheterna att följa Folkhälsomyndighetens förslag på förebyggande åtgärder för att minska smittspridningen i grundskolan. Även om resultaten inte är nationellt representativa, tyder svaren på att många anser att det varit svårt att förena de rådande restriktionerna med skolans verksamhet. En majoritet av de som svarade uppgav att möjligheterna är ganska eller mycket dåliga att implementera de föreslagna åtgärderna i skolan. Den främsta svårigheten ligger enligt personalen i att undvika trängsel. Andra exempel på svårigheter är att få till en fungerande städning och att erbjuda möjligheter till god handhygien. En del lärare framförde att de ansåg att de förväntades ta ett alltför stort ansvar för smittskyddsåtgärdernas implementering och efterlevnad och att det tog för mycket tid från deras kärnuppgift, det vill säga från undervisningen.⁴⁹

Stress och oro bland personalen över smittspridningen och pandemins utveckling, och hur man ska klara av att möta den, är återkommande faktorer som anges ha påverkat arbetsmiljön i grundskolan. Det har även varit svårt att hinna med det som förväntas och det som personalen vill göra under pandemin, vilket de anser är något som har påverkat deras psykosociala arbetsmiljö negativt.⁵⁰

Elevhälsan har anpassat sin verksamhet under pandemin

I tidigare rapporter från Skolverket framgår att elevhälsan också har behövt anpassa sin verksamhet under pandemin.⁵¹ Hälften av huvudmännen för grundskolan hade exempelvis höstterminen 2021 genomfört insatser under pandemin för att anpassa eller förstärka elevhälsans arbete och fler än en tredjedel planerade för insatser under läsåret 2021/22.⁵²

De insatser som huvudmännen genomfört har handlat mycket om att anpassa verksamheten för att förhindra smittspridning, samordna informationsspridning och insatser på de skolor som huvudmannen ansvarar för. Det har även handlat

⁴⁷ Skolinspektionen (2021). *Fjärr- och distansundervisningens konsekvenser: Granskning av hur fjärr- och distansundervisningen under covid-19-pandemin påverkat elevers förutsättningar att nå målen och deras hälsa.*

⁴⁸ Skolverket (2021) *Covid-19-pandemins påverkan på skolväsendet: Delredovisning 4 – Grundskolan.*

⁴⁹ Skolverket (2021). *Undersökning om covid-19-pandemin. Enkätundersökning bland personal i skolväsendet om covid-19-pandemins påverkan, januari-februari 2021.*

⁵⁰ Skolverket (2021). *Undersökning om covid-19-pandemin. Enkätundersökning bland personal i skolväsendet om covid-19-pandemins påverkan, januari-februari 2021.*

⁵¹ Skolverket (2021) *Covid-19-pandemins påverkan på skolväsendet: Delredovisning 4 – Grundskolan*; Skolverket (2021) *Covid-19-pandemins påverkan på skolväsendet: Delredovisning 3 – Tema grund- och grundsärskolan.*

⁵² Skolverket (2021) *Covid-19-pandemins påverkan på skolväsendet: Delredovisning 4 – Grundskolan.*

om organisatoriska förändringar, såsom att förstärka elevhälsan med extra personal (till exempel med fler kuratorer, specialpedagoger, speciallärare, psykologer och skolsköterskor), eller direktiv om hur elevhälsan ska omprioritera bland sina arbetsuppgifter. Andra exempel är insatser för att stärka elevhälsans förebyggande arbete och kompetensutveckling, särskilt gäller det elevernas psykiska hälsa och elevfrånvaro.⁵³

En intervjustudie genomförd av Skolverket med rektorer, lärare och personal inom elevhälsan under våren 2021 tyder på att arbetet med att identifiera vilka elever som är i behov av extra anpassningar och särskilt stöd inte har påverkats i någon större utsträckning under pandemin. Däremot verkar utredningar och specialpedagogiska insatser ha påverkats i viss utsträckning, genom att insatser vid hög personalfrånvaro har fått skjutas fram eller genomförts i andra former än innan pandemin. Studien tyder dock på att det varierat mellan skolor i vilken utsträckning som elevhälsan har behövt skjuta på insatser, utredningar och åtgärdsplaner.⁵⁴

Skolinspektionens granskning av elevhälsans arbete vid fjärr- och distansundervisning från våren 2021 visade att en tredjedel av rektorerna ansåg att elevhälsans möjlighet att utföra sitt uppdrag påverkats till det sämre i samband med att skolorna bedrivit undervisning på distans. Många rektorer, lärare och personal inom elevhälsan uppgav att planerade förebyggande och hälsofrämjande insatser ställts in. Endast ett fåtal av skolorna arbetade systematiskt med att kartlägga och analysera elevernas hälsa i samband med undervisning på distans. Skolorna har i stället, när det fått kännedom om problem, prioriterat insatser till enskilda elever. Det har handlat om insatser i form av samtalsstöd eller stöd till elever i hur de skapar struktur i studierna på distans. Det har dock även funnits svårigheter med att ge elever tillgång till extra anpassningar och särskilt stöd vid fjärr- och distansundervisning.

Granskningen visade också att det har funnits svårigheter med att genomföra hälsosamtal, kuratorssamtal och specialpedagogiska utredningar även under perioder med närundervisning. Skolinspektionens slutsats är att elevhälsan kan behöva stärka sina förebyggandeinsatser för elevers hälsa, gemenskap och studiemotivation.⁵⁵

⁵³ Skolverket (2021) *Covid-19-pandemins påverkan på skolväsendet: Delredovisning 4 – Grundskolan.*

⁵⁴ Skolverket (2021) *Covid-19-pandemins påverkan på skolväsendet: Delredovisning 3 – Tema grund- och grundsärskolan.*

⁵⁵ Skolinspektionen (2021) *Elevhälsans arbete när undervisningen bedrivs på distans – Iakttagelser från intervjuer med elevhälsa, elever, lärare, och rektor vid 20 grund- och gymnasieskolor. PM om skolsituationen under covid-19*

Bilaga 2. Regelverk under pandemin

Under pandemin har det gjorts flera förändringar i de författningar som omfattar grundskolan. I mars 2020 beslutade regeringen om en särskild förordning som syftar till att elever ska försäkras rätten till utbildning under covid-19-pandemin.⁵⁶ Förordningen gav huvudmän rätten att under vissa omständigheter använda sig av ett antal åtgärder, exempelvis kan huvudmän besluta om att förlänga läsåret, förlägga undervisning på andra dagar än måndag–fredag eller genomföra undervisning på distans. Förordningen gäller till den 31 juli 2022, men vissa bestämmelser upphör att gälla från den 1 april 2022.

Reglering av lärotider och undervisningens fördelning

Utgångspunkten under pandemin har varit att elever i grundskolan och motsvarande skolformer i första hand ska undervisas i skolans lokaler. Förordningen som infördes våren 2020 gav huvudmän möjlighet att vidta vissa åtgärder. Grundskolor och motsvarande skolformer fick, fram till den 1 april 2022, möjlighet att stänga eller delvis stänga sina verksamheter om:

- Huvudmannen bedömer att verksamheten inte går att bedriva på grund av hög frånvaro bland personal och därför håller skolan stängd,
- En huvudman håller skolenheten stängd efter samråd med smittskyddsläkare i regionen,
- En skolenhet ligger i ett område som Folkhälsomyndigheten har beslutat ska vara avspärrat enligt smittskyddslagen, eller på samma myndighets rekommendationer,
- På rekommendation från Folkhälsomyndigheten som berör skolområdet,
- Om regeringen har meddelat att skolenheter tillfälligt ska stängas på nationell, regional eller kommunal nivå.⁵⁷

För att säkerställa att elever får den utbildning de har rätt till får huvudmannen enligt nämnda förordning till exempel besluta om att:

- Utbildningen ska omfatta fler timmar per dag,
- Utbildningen ska omfatta fler eller färre skoldagar per läsår,
- Utbildningen ska omfatta färre lov dagar per läsår,
- Utbildningen ska förläggas till lördagar, söndagar eller andra helgdagar,
- Lsåret ska börja eller sluta annan tid än vad som anges i skolförordningen.

⁵⁶ Förordningen (2020:115) om utbildning på skolområdet och annan pedagogisk verksamhet vid spridning av viss smitta.

⁵⁷ 2 § förordningen (2020:115) om utbildning på skolområdet och annan pedagogisk verksamhet vid spridning av viss smitta, i sin lydelse fram till den 1 april 2022 (se SFS 2022:144).

Huvudmännen har även möjlighet att omfördela undervisningstiden mellan ämnen och årskurser, genom att till exempel flytta undervisning som inte har kunnat genomföras till nästkommande läsår. För sista året i grundskolan finns dock inte möjlighet att flytta tid mellan ämnen och inte heller möjligheten att skjuta upp undervisning till efter läsårets slut. Eleverna ska totalt sett få den undervisningstid de har rätt till enligt skollagen.⁵⁸

Reglering av fjärr- och distansundervisning

Under våren 2020 fick grundskolan och motsvarande skolformer möjligheten att övergå till fjärr- eller distansundervisning under vissa förutsättningar, till exempel om verksamheten inte gick att bedriva på grund av hög frånvaro bland personalen eller efter samråd med smittskyddsläkare i regionen.⁵⁹

I januari 2021 beslutade regeringen att tillfälligt utöka möjligheten för huvudmän att för grundskolans årskurs 7–9 övergå till fjärr- eller distansundervisning.⁶⁰ Ändringen infördes bland annat för att ge grundskolan bättre förutsättningar att undvika trängsel i skolans lokaler, eller trängsel i kollektivtrafiken, för att därigenom minska spridningen av covid-19. Införandet av de nya bestämmelserna ökade även möjligheterna att bedriva växelvis fjärr- eller distansundervisning.

Dessa bestämmelser gällde dock inte förskoleklass eller årskurserna 1–6 i grundskolan, grundsärskolan, specialskolan eller sameskola. I augusti 2021 togs emellertid även de utökade möjligheterna till att bedriva fjärr- eller distansundervisning för högstadiel elever bort.⁶¹ Det innebar att huvudmän i grundskolan fortfarande hade möjlighet att övergå till fjärr- eller distansundervisning till exempel vid lokala och regionala utbrott av covid-19 eller på rekommendation från Folkhälsomyndigheten, men inte enbart för att förebygga smittspridning i skolan eller i samhället.

Den 1 april 2022 förändrades åter bestämmelserna och efter det datumet kan huvudmän inte alls erbjuda fjärr- eller distansundervisning med stöd av den tillfälliga förordningen.⁶² Däremot finns det ordinarie bestämmelser i skollagstiftningen som under vissa förutsättningar gör det möjligt för skolor att anordna fjärr- eller distansundervisning. Dessa bestämmelser är emellertid inte kopplade till covid-19-pandemin.

⁵⁸ 3–4 §§ förordningen (2020:115) om utbildning på skolområdet och annan pedagogisk verksamhet vid spridning av viss smitta.

⁵⁹ 2 § förordningen (2020:115) om utbildning på skolområdet och annan pedagogisk verksamhet vid spridning av viss smitta, i sin lydelse fram till den 1 april 2022 (se SFS 2022:144).

⁶⁰ 11b - 11c §§ förordningen (2020:115) om utbildning på skolområdet och annan pedagogisk verksamhet vid spridning av viss smitta, i sin lydelse från den 11 januari 2021 till den 1 april 2022 (se SFS 2021:10 och SFS 2022:144).

⁶¹ 11b - 11c §§ förordningen (2020:115) om utbildning på skolområdet och annan pedagogisk verksamhet vid spridning av viss smitta, i sin lydelse från den 10 augusti 2021 (se SFS 2021:810).

⁶² 11b - 11c §§ förordningen (2020:115) om utbildning på skolområdet och annan pedagogisk verksamhet vid spridning av viss smitta, i sin lydelse från den 1 april 2022 (se SFS 2022:144).

Bilaga 3. Metod – Enkäter till rektorer och lärare

I denna bilaga behandlas de metodologiska övervägandena och genomförandet av två av de ingående studierna i rapporten, en enkät riktad till rektorer och en till lärare. Studierna ingår båda inom ramen för ett av Skolverkets regeringsuppdrag om pandemins konsekvenser för skolväsendet, med särskilt fokus på grundskolan.

Studierna har utformats för att dels möjliggöra jämförelser mellan rektorer och lärare, dels för att fånga de olika yrkesgruppernas specifika erfarenheter. Enkätfrågorna bygger på kunskap från tidigare studier om pandemins konsekvenser för grundskolan.

I bilagan behandlas, förutom genomförandet, urvalsfrågor och bortfallsanalys under separata rubriker för rektors- respektive lärarenkäten.

Enkätutskick – rektors- och lärarenkäter

Datansamlingen har gjorts av oss på Skolverket. Enkäterna till lärare respektive rektorer skickades ut som en webbenkät den 15 november 2021. Enkäterna var planerade att stänga i mitten av december men på grund av låg svarsfrekvens förlängdes svarstiden. Rektorsenkäten stängde den 14 januari 2022 och lärarenkäten den 24 januari 2022. Fyra påminnelser skickades ut för respektive enkät under svarsperioden. Den övervägande majoriteten av svaren kom dock in under senhösten 2021.

Rektorsenkäten – urval och bortfallsanalys

Enkäten skickades till ett urval av rektorer baserat på skolenheter. Rektorer har i enkät därför ombetts svara enbart utifrån den utvalda skolenheten och de årskurser som finns på aktuella skolenhet. Det även om de är rektorer för mer än en skolenhet.

Urval

Urvalet baserades på uppgifter om skolenheter från elevstatistiken för läsåret 2020/2021. I urvalet har de allra minsta skolenheterna exkluderats, det vill säga de skolenheter som har färre än 50 elever. Anledningen till att dessa skolenheter exkluderas är att minska uppgiftslämnarbördan för de allra minsta skolorna.

För rektorsenkäten har det gjorts ett stratifierat urval av grundskolenheter. Urvalet är stratifierat efter huvudmannatyp och antalet elever på skolenheten. Stratifiering gjordes för att de svarande i så stor utsträckning som möjligt ska vara representativa för rektorer på svenska grundskolenheter. Erfarenheter från tidigare studier är att svarsfrekvensen ofta är lägre för skolor med enskilda huvudmän och

för större skolenheter. Av den anledningen ville vi försäkra oss om att det bland de som besvarade enkäten fanns tillräckligt många rektorer från enskilda och från större skolenheter.

I det ursprungliga urvalet ingick 660 skolenheter (tabell 1). Urvalet baserades på den senast tillgängliga elevstatistiken från oktober 2020. Studien genomfördes ett år senare, det vill säga i oktober 2021. En konsekvens av att det skiljer ett år mellan tidpunkten för utskick av enkäten och den senast tillgängliga statistiken var att det hade hunnit ske en del förändringar. En del skolenheter hade under tiden upphört att bedriva undervisning för elever i grundskolan, medan andra hade omorganiserats. Dessa skolenheter finns därmed inte längre med i det slutliga urvalet av skolenheter. Det slutliga totala antalet skolenheter i urvalet är därför 635 skolenheter.

För att ta hänsyn till att vi i urvalet har valt att göra en översampling av stora och enskilda skolenheter har vi i rapporten vikta våra redovisade resultat så att det bättre ska representera den faktiska fördelningen.

Tabell 1. Urval av skolenheter och stratifiering

Stratum	Antal i population	Antal i första urval	Antal i slutligt urval
Små kommunala (50–250 elever)	2154	162	154
Medelstora kommunala (mellan 250–500 elever)	1202	200	193
Stora kommunala (Över 500 elever)	283	100	98
Totala antalet kommunala skolenheter	3639	462	445
Små enskilda (50–250 elever)	435	68	66
Medelstora enskilda (mellan 250–500 elever)	172	86	80
Stora enskilda (Över 500 elever)	74	44	44
Totala antalet enskilda skolenheter	681	198	190
Totala antalet skolenheter	4246	660	635

[Klicka här för att skriva källa eller kommentar, radera om den inte behövs.](#)

Svarsfrekvens och bortfallsanalys

Svarsfrekvensen för enkätstudien riktad till rektorer i grundskolan är 54 procent (tabell 2). Det finns emellertid vissa skillnader i svarsfrekvens mellan olika stratum. Svarsfrekvensen varierar från 45 till 64 procent för skolenheter beroende på huvudman och storlek. Det är emellertid enbart rektorer för stora kommunala skolor som har en signifikant lägre svarsfrekvens i jämförelse med snittet för studien.

Tabell 2. Bortfallsanalys efter typ av huvudman och stratifiering av urval.

Huvudmannatyp/stratum	Antal utvalda	Antal svar	Svarsandel (%)	Signifikans ¹
Små kommunala (50–250 elever)	154	93	60	0,075
Medelstora kommunala (mellan 250–500 elever)	193	110	57	0,346
Stora kommunala (Över 500 elever)	98	44	45	0,045*
Totalt kommunala	445	247	56	0,302
Små enskilda (50–250 elever)	66	32	48	0,327
Medelstora enskilda (mellan 250–500 elever)	80	37	46	0,128
Stora enskilda (Över 500 elever)	44	28	64	0,192
Totalt enskilda	190	97	51	0,302
Totalt	635	344	54	1,000

¹ Avser sannolikheten för minst lika stor skillnad mellan uppmätt svarsandel och total svarsfrekvens under hypotetiskt antagande om att bortfallet sker helt likformigt och slumpmässigt.

Vi har även valt att testa huvudmannatyp (tabell 3) och storlek (tabell 4) separat för samtliga svarande. Testerna visade inte på att det finns några signifikanta skillnader mellan gruppernas svarsfrekvenser.

Tabell 3. Bortfallsanalys efter typ av huvudman.

Huvudmannatyp	Antal utvalda	Antal svar	Svarsandel (%)	Signifikans ¹
Kommunala	445	247	56	0,302
Enskilda	190	97	51	0,302
Totalt	635	344	54	1,000

¹ Avser sannolikheten för minst lika stor skillnad mellan uppmätt svarsandel och total svarsfrekvens under hypotetiskt antagande om att bortfallet sker helt likformigt och slumpmässigt.

Tabell 4. Bortfallsanalys efter storlek.

Storlek	Antal utvalda	Antal svar	Svarsandel (%)	Signifikans ¹
Små (50–250 elever)	220	125	57	0,330
Medel (mellan 250–500 elever)	273	147	54	0,886
Stora (Över 500 elever)	142	72	51	0,346
Totalt	635	344	54	1,000

¹ Avser sannolikheten för minst lika stor skillnad mellan uppmätt svarsandel och total svarsfrekvens under hypotetiskt antagande om att bortfallet sker helt likformigt och slumpmässigt.

För att analysera om det finns några andra skevheter bland de svarande rektorerna har vi även valt att testa om det finns några skillnader i svarsfrekvens mellan skolenheter i olika delar av landet (tabell 5) och mellan skolenheter med olika elevsammansättning (tabell 6 och 7). Testerna visade inte heller de på några signifikanta skillnader i svarsfrekvens.

Tabell 5. Bortfallsanalys efter kommungrupp.

Kommungrupp	Antal utvalda	Antal svar	Svarsandel (%)	Signifikans ¹
A. Storstäder och storstadsnära kommuner	247	130	53	0,534
B. Större städer och kommuner nära större stad	240	136	57	0,326
C. Mindre städer/tätorter och landsbygdskommuner	148	78	53	0,682
Totalt	635	344	54	1,000

¹ Avser sannolikheten för minst lika stor skillnad mellan uppmätt svarsandel och total svarsfrekvens under hypotetiskt antagande om att bortfallet sker helt likformigt och slumpmässigt.

Tabell 6. Bortfallsanalys efter föräldrars utbildningsnivå.

Andel elever vars föräldrar har eftergymnasial utbildning ²	Antal utvalda	Antal svar	Svarsandel (%)	Signifikans ¹
Låg	165	85	52	0,426
Medel	188	100	53	0,747
Hög	282	159	56	0,318
Totalt	635	344	54	1,000

¹ Avser sannolikheten för minst lika stor skillnad mellan uppmätt svarsandel och total svarsfrekvens under hypotetiskt antagande om att bortfallet sker helt likformigt och slumpmässigt. ² Andelen elever vars föräldrar har eftergymnasial utbildning är indelade i tre lika stora grupper, låg, medel och hög. Exempelvis utgör "låg" den tredjedel av skolenheterna i grundskolan som har lägst andel elever vars föräldrar har eftergymnasial utbildning.

Tabell 7. Bortfallsanalys efter andel elever med utländsk bakgrund

Andel elever med utländsk bakgrund ²	Antal utvalda	Antal svar	Svarsandel (%)	Signifikans ¹
Låg	188	97	52	0,489
Medel	197	116	59	0,070
Hög	189	95	50	0,253
Totalt	574	308	54	1,000

¹ Avser sannolikheten för minst lika stor skillnad mellan uppmätt svarsandel och total svarsfrekvens under hypotetiskt antagande om att bortfallet sker helt likformigt och slumpmässigt. ² Andelen elever med utländskbakgrund är indelade i tre lika stora grupper, låg, medel och hög. Exempelvis utgör "låg" den tredjedel av skolenheterna i grundskolan som har lägst andel elever med utländskbakgrund.

Interna/partiella bortfall

Genomgående är det interna/partiella bortfallet för enskilda frågor lågt för de frågor som ingår i rapporten, under 1,2 procent, med två undantag. På frågan om hur arbetsbelastningen sett ut för olika yrkesgrupper i grundskolan varierar bortfallet mellan 1,7–13,7 procent mellan olika yrkesgrupper/svarskategorier. Det största bortfallet finns för Lärare i årskurs 7–9. I detta fall har 13,7 procent av rektorerna inte besvarat frågan. Den andra frågan som har ett större bortfall berör användningen av olika åtgärder vid personalanalfrånvaro. Här varierar bortfallet mellan 9,6–16,3 procent. Högst är bortfallet för om de flyttat personal mellan grundskolor.

Lärarenkäten – urval och bortfallsanalys

För att få en bättre förståelse över hur pandemin har påverkat skolväsendet har vi även frågat lärare om deras erfarenheter av att undervisa och arbeta i skolan under pandemin. Det ger oss också bättre möjligheter att se vilka likheter eller skillnader som finns mellan olika nivåer i grundskolan och på så sätt få en mer heltäckande bild av vilka konsekvenser pandemin fått för skolväsendet.

Lärarna har i enkäten ombetts svarat på frågor som rör deras egen arbetsmiljö och de årskurser och ämnen som de undervisar i. De har därmed inte ombetts svara på frågor om skolan, dessa frågor har i stället ställts till rektorerna.

Urval

Skolverket har inget register över lärare. För att nå lärare har vi därför valt att göra ett urval i två steg. Först valdes skolenheter ut för att delta i studien sedan kontaktades rektorerna på de utvalda skolenheterna för att få tillgång till kontaktuppgifter, e-postadresser, till lärare.

För lärarenkäten har vi utgått ifrån samma urval som för rektorsenkäten. Det betyder att de skolenheter som valdes ut att delta i rektorsenkäten även är de skolenheter som valdes ut till att delta i lärarenkäten. Vi bad sedan rektorerna på de aktuella skolenheterna att skicka e-postadresser till samtliga undervisande lärare i förskoleklass och grundskolans årskurs 1–9 (eller för de för skolenheten relevanta årskurser). Speciallärare eller specialpedagoger ingick dock inte i urvalet.

Det finns både fördelar och nackdelar med den valda urvalsmetoden. Att urvalet baseras på samma skolenheter som för rektorsenkäten underlättar jämförelsen mellan rektorer och lärare. Det är även ett mer tidseffektivt sätt att hantera urvalet på i och med att vi kan använda samma urvalsdragning och urvalsprinciper för båda studierna. Nackdelen är att vi inte får ett slumpmässigt representativt urval av lärare. Vi har dock gjort ett urval som omfattar ett stort antal skolor och där det finns en spridning mellan huvudmannatyper och av skolenheter med olika storlek. Urvalet av lärare på de utvalda skolenheterna är också stort i och med att det består av samtliga lärare på skolenheterna. Tillsammans gör det att vi trots den

valda urvalsmetoden sannolikt har en stor spridning i vårt urval av lärare. De utvalda lärarna är också representativa för de valda skolenheterna.

Insamling av kontaktuppgifter till lärare

Det har emellertid funnits vissa svårigheter med att efterfråga e-postadresser till lärare från rektorerna. Den första svårigheten låg i att samla in e-postadresserna från skolorna. Efter att förfrågan om e-postadresser gått ut till de utvalda skolenheterna återkom 64 procent av skolenheterna med kontaktuppgifter till lärare, totalt omfattade det 12 060 e-postadresser. Det finns därmed ett bortfall i det första steget av processen.

En annan svårighet var att få korrekta uppgifter, det vill säga att få adresser till individer som väl överensstämmer med den tilltänkta studiepopulationen. Med andra ord att vi får adresser till samtliga lärare som arbetar på skolenheten och som motsvarar våra urvalskriterier.

Det faktum att vi saknade ett register över lärare bidrog till att vi fick problem både med över- och undertäckning. De inkomna adresslistorna innehöll inte enbart kontaktuppgifter till de efterfrågade lärarkategorierna på skolenheterna utan även kontaktuppgifter till lärare på andra skolenheter och till andra personalkategorier än de som ingick i urvalet, såsom elevassistenter, specialpedagoger, studievägledare med flera. Övertäckningen var relativt stort. Det fanns dock även det omvända problemet. Från en del skolor har vi inte fått kontaktuppgifter till samtliga lärare på skolenheten som uppfyller villkoren för urvalet, det vill säga vi har även fått en undertäckning. På de allra flesta skolorna är problemen med undertäckning begränsat, men på ett mindre antal skolor är problemet med undertäckning stort, för dessa saknas e-postadresser till uppemot hälften av lärarna.

För att beräkna hur väl våra kontaktuppgifter överensstämmer med det faktiska antalet lärare på skolenheterna har vi jämfört våra uppgifter (antalet inkomna e-postadresser till lärare som bedöms vara relevanta för studien) med uppgifter om antalet lärare på skolenheten från Skolverkets register. Det är sedan dessa beräkningar som ligger till grund för den beräknade slutliga svarsfrekvensen och för beräkningen av den slutliga viktningen av våra resultat.

Svarsfrekvens och bortfallsanalys

Den slutligt beräknade svarsfrekvensen för lärarenkäten är 37 procent (tabell 8). Det finns vissa mindre skillnader i svarsfrekvens mellan olika grupper av lärare. Svarsfrekvensen är till exempel högre för lärare på kommunala skolor än för lärare på enskilda skolor. Av de utvalda lärarna har 38 procent av lärarna på de kommunala skolorna besvarat enkäten medan svarsfrekvensen på enskilda skolor är 35 procent. Skillnaderna är signifikanta, men i och med att de procentuella skillnaderna är små bedömer vi att det ändå inte utgör något stort problem för studien och dess resultat.

Tabell 8. Bortfallsanalys efter typ av huvudman.

Huvudmannatyp	Antal utvalda	Antal svar	Svarsandel (%)	Signifikans ¹
Kommunala skolor	8 525	3 234	38	0,002**
Enskilda skolor	3 355	1 170	35	0,002**
Totalt	11 880	4 404	37	1,000

¹ Avser sannolikheten för minst lika stor skillnad mellan uppmätt svarsandel och total svarsfrekvens under hypotetiskt antagande om att bortfallet sker helt likformigt och slumpmässigt.

Det finns även vissa skillnader i svarsfrekvens mellan lärare på skolor av olika storlek (tabell 9). Där svarsfrekvensen är lägre på de små skolenheterna än på övriga, skillnaderna är dock procentuellt små (tabell 9). Den slutliga viktningen av resultaten kompenserar dessutom för skillnader mellan skolenheter med olika huvudmannatyp och av olika storlek.

Tabell 9. Bortfallsanalys efter storlek.

Storlek	Antal utvalda	Antal svar	Svarsandel (%)	Signifikans ¹
Små (50–250 elever)	2 257	779	35	0,005**
Medelstora (mellan 250–500 elever)	5 281	1 967	37	0,722
Stora (Över 500 elever)	4 342	1 658	38	0,056
Totalt	11 880	4 404	37	1,000

¹ Avser sannolikheten för minst lika stor skillnad mellan uppmätt svarsandel och total svarsfrekvens under hypotetiskt antagande om att bortfallet sker helt likformigt och slumpmässigt.

Bortfallsanalysen visar att det inte finns några större problem med interna skevheter bland de svarande lärarna beroende på var i landet de arbetar (tabell 10). De svarande lärarna är lika representativa i samtliga av SKR:s huvudkommungrupper, vilket ger en stor spridning av lärare från hela landet.

Tabell 10. Bortfallsanalys efter kommungrupp.

Kommungrupp	Antal utvalda	Antal svar	Svarsandel (%)	Signifikans ¹
A. Storstäder och storstadsnära kommuner	5 266	1 962	37	0,706
B. Större städer och kommuner nära större stad	4 390	1 606	37	0,400
C. Mindre städer/tätorter och landsbygdskommuner	2 224	836	38	0,574
Totalt	11 880	4 404	37	1,000

¹ Avser sannolikheten för minst lika stor skillnad mellan uppmätt svarsandel och total svarsfrekvens under hypotetiskt antagande om att bortfallet sker helt likformigt och slumpmässigt.

Vi har även testat om det finns skillnader i svarsfrekvens mellan lärare på skolor med olika elevsammansättning. Bortfallsanalysen visar på att det finns signifikanta skillnader mellan skolenheter med olika elevsammansättning (tabell 11 och tabell 12). Analysen visar emellertid att de procentuella skillnaderna i svarsfrekvens är små. Vi gör därför bedömningen att de skevheter som finns bland de svarande lärarna i jämförelse med urvalet inte har så stor påverkan på de slutliga resultaten.

Tabell 11. Bortfallsanalys efter föräldrars utbildningsnivå.

Andel elever vars föräldrar har eftergymnasial utbildning ²	Antal utvalda	Antal svar	Svarsandel (%)	Signifikans ¹
Låg	2 759	975	35	0,032*
Medel	3 270	1 192	36	0,390
Hög	5 851	2 237	38	0,010*
Totalt	11 880	4 404	37	1,000

¹ Avser sannolikheten för minst lika stor skillnad mellan uppmätt svarsandel och total svarsfrekvens under hypotetiskt antagande om att bortfallet sker helt likformigt och slumpmässigt. ² Andelen elever vars föräldrar har eftergymnasial utbildning är indelade i tre lika stora grupper, låg, medel och hög. Exempelvis utgör "låg" den tredjedel av skolenheterna i grundskolan som har lägst andel elever vars föräldrar har eftergymnasial utbildning.

Tabell 12. Bortfallsanalys efter andel elever med utländsk bakgrund.

Andel elever med utländsk bakgrund ²	Antal utvalda	Antal svar	Svarsandel (%)	Signifikans ¹
Låg	3 918	1 525	39	0,006**
Medel	3 702	1 409	38	0,190
Hög	3 736	1 291	35	0,000***
Totalt	11 356	4 225	37	1,000

¹ Avser sannolikheten för minst lika stor skillnad mellan uppmätt svarsandel och total svarsfrekvens under hypotetiskt antagande om att bortfallet sker helt likformigt och slumpmässigt. ² Andelen elever med utländskbakgrund är indelade i tre lika stora grupper, låg, medel och hög. Exempelvis utgör "låg" den tredjedel av skolenheterna i grundskolan som har lägst andel elever med utländskbakgrund.

Interna/partiella bortfall

Det interna eller partiella bortfallet för enskilda frågor som ingår i rapporten ligger genomgående på mellan 9,3–10,3 procent. Det betyder att omkring 400 av de 4004 lärarna genomgående inte har besvarat frågorna.

Bilaga 4. Metod – Enkät till huvudmän

I nuvarande rapport ingår ett flertal olika studier genomförda av Skolverket under 2021. Samtliga studierna har genomförts inom ramen för Skolverkets regeringsuppdrag om pandemins konsekvenser för skolväsendet, med särskilt fokus på grundskolan.

I denna bilaga beskrivs metodval och genomförandet av den enkätstudie riktad till huvudmän för grundskolan som ingår som en del av det empiriska underlaget för rapporten. Studien genomfördes i början av höstterminen 2021 med både kommunala och enskilda huvudmän.

Urval och studiepopulation

Enkäten skickades till samtliga kommunala huvudmän och ett urval av enskilda huvudmän i början av höstterminen 2021. Urvalsramen för studien var alla kommunala huvudmän och alla enskilda huvudmän med minst 50 elever i grundskolan. Studien kan därmed betraktas som en totalundersökning av huvudmän för grundskolan med minst 50 elever. Den huvudsakliga anledningen till att vi valde denna urvalsram är att minska uppgiftslämnarbörda för de riktigt små huvudmännen.

Urvalet baserades på uppgifter från skolenhetsregistret från maj 2021. Undersökningen genomfördes under september och oktober 2021. Skillnaden i tid mellan urval och genomförandet av studie har dock medfört att det hunnit ske vissa förändringar gällande vilka huvudmän som är fortfarande är verksamma som huvudmän för grundskolan. Några av de utvalda enskilda huvudmännen bedrev inte längre grundskola när enkäten skickades ut under hösten 2021. Dessa huvudmän har vi därför valt att betrakta som övertäckning. Vi saknade också kontaktuppgifter till några få enskilda huvudmän, det handlar totalt om 4 huvudmän.

Avgränsning

I studien riktade till huvudmän inkluderades förutom frågor om grundskolan och förskoleklass även ett mindre antal frågor om grundsärskolan och fritidshemmet. Denna rapport är dock avgränsad till att enbart behandla pandemins påverkan på grundskolan och förskoleklass. Avgränsningen är gjord för att förenkla jämförelsen med övriga studier som ingår i rapporten.

Datinsamling

Datinsamlingen skedde via en enkät till huvudmän. Enkäten skickades ut som en webbenkät, huvudmännen fick dock även tillgång till en kopia av enkäten i Word-format för att underlätta huvudmännens egen uppgiftsinsamling. Insamlingen pågick mellan den 6 september och 11 oktober 2021. Under insamlingen utgick

två påminnelser. Den slutgiltiga totala svarsfrekvensen för studien efter två påminnelser är 64 procent av huvudmännen med minst 50 elever i grundskolan.

Svarsfrekvens och bortfallsanalys

Totalt ingick 716 huvudmän i urvalet – 290 kommunala och 426 enskilda. Av dess svarade 459 huvudmän på enkäten, varav 220 kommunala huvudmän och 239 enskilda huvudmän. Det ger en total svarsfrekvens för studien på 64 procent – 76 procent för kommunala huvudmän och 56 procent för enskilda huvudmän.

Det finns därmed ett större bortfall för de enskilda huvudmännen än för de kommunala, vilket gör att deras svar behöver tolkas med större försiktighet. Det i och med att det finns en risk att de huvudmän som har besvarat enkäten skiljer sig från de som inte besvarat enkäten. Till exempel kan de som inte besvarat enkäten ha drabbats mer eller mindre av pandemin. Det kan göra att de har andra förutsättningar och att de därför gör en annan bedömning av läget än de som valt att besvara enkäten.

Bortfallsanalysen visar också på att de skillnader som finns i svarsfrekvens mellan kommunala och enskilda huvudmän är signifikanta (Tabell 1). Det finns därför en uttalad skevhet bland de svarande huvudmännen, med en övervikt av kommunala huvudmän i jämförelse med populationen. Det talar vidare för att resultaten för de enskilda och kommunala huvudmännen bör särredovisas. Både till följd av att det finns skillnader i svarsfrekvens och till följd av skillnader i svarsmönster mellan huvudmännen.

Tabell 1. Svarsfrekvens och bortfallsanalys för hela studiepopulationen.

Population/grupper	Population Antal	Inkomna svar Antal	Svarsfrekvens Andel	Sannolikhet*
Grundskolan	716	459	64 %	1
Kommunala huvudmän	290	220	76 %	<0,001***
Enskilda huvudmän	426	239	56 %	<0,001***

* Avser sannolikheten för minst lika stor skillnad mellan uppmätt svarsandel och total svarsfrekvens under hypotetiskt antagande om att bortfallet sker helt likformigt och slumpmässigt. Testet är tväsidigt och sannolikheten har beräknats med normalapproximation av differensen mellan svarsfrekvenser, där varje svarsindikator antas vara Bernoullifördelad med sannolikhet för svar uppskattad med den totala svarsfrekvensen, det vill säga 64 procent.

Svarsfrekvensen skiljer sig även inom grupperna av enskilda respektive kommunala huvudmän. För de kommunala huvudmännen varierar svarsfrekvensen mellan de olika kommungrupperna, från som lägst 67 procent i landsbygdskommuner med besöksnäring och i pendlingskommuner nära större städer till som högst 100 procent i storstäderna (Tabell 2). Svarsfrekvensen är därmed relativt hög genomgående för de kommunala huvudmännen, vilket ger en bra representation av huvudmän från alla delar av landet och av olika storlek.

Bortfallsanalysen (de beräknade skillnaderna mellan uppmätt svarsandel och total svarsfrekvens) visar i de allra flesta fallen att det inte finns några större problem

med interna skevheter bland de svarande kommunala huvudmännen. De kommunala huvudmännen är relativt homogent representerade bland de som besvarat enkäten. Det finns dock som sagt ett undantag, det gäller pendlingskommuner nära mindre städer, de har även enligt bortfallsanalysen varit något bättre på att svara i förhållande till det förväntade (i jämförelse med den totala svarsfrekvensen för kommunala huvudmän). Men skillnaderna är små, skillnaderna är enbart svagt signifikant. Det tillsammans med en relativt hög svarsfrekvens gör att de svarande kommunala huvudmännen kan antas vara representativa för kommunala huvudmän nationellt.

Tabell 2. Svarsfrekvens och bortfallsanalys för kommunala huvudmän.

Kommunala huvudmän/ grupper	Population Antal	Inkomna svar Antal	Svarsfrekvens Andel	Sannolikhet*
Storstäder och storstadsnära kommuner	41	34	83 %	0,91
Storstäder	3	3	100 %	0,33
Pendlingskommun nära storstad	43	31	72 %	0,53
Större städer och kommuner nära större stad	108	80	74 %	0,88
Större stad	21	17	81 %	0,57
Pendlingskommun nära större stad	52	35	67 %	0,11
Lågpendlingskommun nära större stad	35	28	80 %	0,54
Mindre städer/tätorter och landsbygdskommuner	141	106	75 %	0,82
Mindre stad/tätort	29	21	72 %	0,65
Pendlingskommun nära mindre stad/tätort	52	45	87 %	0,05*
Landsbygdskommun	40	30	75 %	0,89
Landsbygdskommun med besöksnäring	15	10	67 %	0,39
Totalt kommunala huvudmän	290	220	76 %	1

* Avser sannolikheten för minst lika stor skillnad mellan uppmätt svarsandel och total svarsfrekvens under hypotetiskt antagande om att bortfallet sker helt likformigt och slumpmässigt. Testet är tväsidigt och sannolikheten har beräknats med normalapproximation av differensen mellan svarsfrekvenser, där varje svarsindikator antas vara Bernoullifördelad med sannolikhet för svar uppskattad med den totala svarsfrekvensen, det vill säga 76 procent.

Det finns även vissa skillnader i svarsfrekvensen mellan de enskilda huvudmännen (Tabell 3). Beroende på gruppindelning varierar svarsfrekvensen från som högst 64 procent till som lägst 30 procent. Bortfallsanalysen ger dock en något varierad bild. Sett till antalet skolenheter så är svarsfrekvensen högre för de mindre huvudmännen och som lägst för de största huvudmännen, det vill säga för de med 5 eller fler skolenheter. Om vi i stället ser till antalet elever så är mönstret

inte lika tydligt. Det som framför allt avviker är att svarsfrekvensen är som lägst för de allra största huvudmännen, de huvudmän som har 1000 eller fler elever. Det ger dock sammantaget en bild av att det är de allra största huvudmännen som har haft en lägre benägenhet att besvara enkäten i jämförelse med övriga enskilda huvudmän.

Bortfallsanalysen visar att det trots dessa skillnader enbart finns mindre skevheter bland de svarande enskilda huvudmännen. För de allra flesta av de testade grupperna av enskilda huvudmän avviker inte svarsfrekvensen signifikant från den förväntade. Det finns bara ett undantag för de absolut största enskilda huvudmännen. De som har fler än 1000 elever, deras svarsfrekvens avviker signifikant från övriga enskilda huvudmän. Vi bedömer dock att skillnad i svarsfrekvens mellan grupperna inte påverkar fördelningen mellan svarande stora och små huvudmän i någon större utsträckning, i jämförelse med fördelningen av olika typer av huvudmän i populationen. Det är enbart 16 huvudmän som ingår i den grupp av enskilda huvudmän som har 1000 eller fler elever och av dessa har nästan en tredjedel svarat, vilket kan jämföras med drygt hälften för de enskilda huvudmännen generellt.

Tabell 3. Svarsfrekvens och bortfallsanalys för enskilda huvudmän.

Enskilda huvudmän/grupper	Population Antal	Inkomna svar Antal	Svarsfrekvens Andel	Sannolikhet*
Antal skolenheter	426	239	56 %	1
1 skolenhet	367	207	56 %	0,67
2–4 skolenheter	48	28	58 %	0,73
5– skolenheter	10	3	30 %	0,09
Antal elever	426	239	56 %	1
50–100	108	63	58 %	0,57
100–150	74	39	53 %	0,53
150–200	62	36	58 %	0,72
200–250	57	34	60 %	0,55
250–300	18	10	56 %	0,97
300–400	31	14	45 %	0,21
400–500	29	18	62 %	0,5
500–700	19	12	63 %	0,52
700–1000	11	7	64 %	0,61
1000–	16	5	31 %	0,04*

* Avser sannolikheten för minst lika stor skillnad mellan uppmätt svarsandel och total svarsfrekvens under hypotetiskt antagande om att bortfallet sker helt likformigt och slumpmässigt. Testet är tvåsidigt och sannolikheten har beräknats med normalapproximation av differensen mellan svarsfrekvenser, där varje svarsindikator antas vara Bernoullifördelad med sannolikhet för svar uppskattad med den totala svarsfrekvensen, det vill säga 56 procent.

Interna/partiella bortfall

För de allra flesta frågorna i enkätstudien finns enbart ett mindre partiellt bortfall. Det finns dock för några få frågor med ett större partiellt bortfall, dessa frågor behandlas inte inom ramen för nuvarande rapport om pandemins påverkan på arbetsmiljön, elevhälsan och elevers mående.

Bilaga 5. Metod – Intervjustudie

Nuvarande rapport med särskilt fokus på arbetsmiljön, elevhälsan och elevernas mående baseras på ett flertal olika studier alla genomförda av Skolverket under 2021. I rapporten ingår en intervjustudie och tre enkätstudier. I denna bilaga beskrivs intervjustudien, val av metod och studiens genomförande.

Intervjustudien genomfördes under första halvan av vårterminen 2021 och riktade sig i huvudsak till rektorer, lärare och personal inom elevhälsan i grundskolan och förskoleklass. I studien ingick ursprungligen även grundsärskolan och fritidshemmet. Nuvarande rapport har dock avgränsats till att enbart behandla grundskolan, förskoleklass och elevhälsan. Avgränsningen har gjorts för att underlätta jämförelser med övriga studier som tillsammans utgör det empiriska underlaget för rapporten. I rektorsenkäten och lärarenkätorna ingår enbart grundskolan och förskoleklass, samt ett begränsat antal frågor om elevhälsan.

Urval och studiedesign

Intervjustudien består av intervjuer med rektorer, lärare och annan personal på åtta grund- och grundsärskolor. Totalt genomfördes 33 semistrukturerade intervjuer med 53 respondenter på åtta utvalda skolor. Semistrukturerade intervjuer innebär att intervjuerna i hög grad är strukturerade med avseende på vilka områden som studeras, men att frågorna i lägre grad följer en förbestämmd struktur. Det innebär att alla intervjuer utgår från samma intervjuguide men att ordningsföljd och exakta formuleringar av frågor hålls mer öppna och anpassas efter intervjusituationen.

Urvalet av skolor baseras på resultat och data från två tidigare studier. En studie om distansundervisning i grundskolan genomförd av Skolverket i början av vårterminen 2021⁶³ och en om pandemins sammantagna påverkan grund- och grundsärskolan genomförd av Skolinspektionen⁶⁴ under hösten 2020. Det innebär att vi har genomfört ett strategiskt urval av skolor vilka vid tidpunkten för urvalet vidtagit någon av följande åtgärder och anpassat sina verksamheter till följd av pandemin; såsom att stänga skolan under en period (en skola), bedriva distansundervisning (fyra skolor), eller att personal tillfälligt fått byta arbetsuppgifter (tre skolor), till exempel undervisa i andra klasser, årskurser eller arbeta inom en annan del av skolans verksamhet. Urvalet är därmed inte baserat på ett representativt urval av grundskolor och grundsärskolor. Efter det att urvalet till studien gjordes ökade smittspridningen i samhället och smittspridningen bland

⁶³ Skolverket (2021) *Fjärr- och distans-undervisning på högstadiet: Intervjuer med huvudmän med anledning av covid-19-pandemin, januari 2021*, 2021-01-20, dnr: 5.1.3-2021:173

⁶⁴ Skolinspektionen har bistått oss i urvalsprocessen, genom att identifiera skolor som till följd av pandemin har genomfört andra åtgärder än distansundervisning, t.ex. skolor där personal har bytt arbetsuppgifter. Skolinspektionen (2020) *Utbildning under påverkan av coronapandemin: Sammanställning av centrala iakttagelser från en förenklad granskning av 260 grundskolor och grundsärskolor*, Diarienummer: 2020:5177.

barn och unga⁶⁵, vilket kan ha medfört att fler skolor har behövt anpassa sina verksamheter i likhet med de valda skolorna. Till exempel har många högstadieskolor under våren 2021 bedrivit fjärr- och distansundervisning.⁶⁶

Anledningen till att just dessa skolor valts är att det möjliggör studier av skolornas erfarenheter av undervisning på distans, personal som vikarierat för varandra och skolstängningar. Det är tänkt att ge en bild av skolornas arbete under pandemin, av lärarnas undervisning och elevernas lärande.

Resultatet från intervjuerna med rektorer, lärare och personal i elevhälsan visade trots ambitionen att skapa viss variation i urvalskriterierna att i stort sett samtliga av skolorna som ingår i studien har erfarenhet av alla urvalskriterier, men i mycket varierande utsträckning. Det finns ett undantag, en skola saknar erfarenhet av undervisning på distans. Resultaten är därmed inte specifika för enbart de skolor som valdes ut utifrån respektive kriterium, utan gäller i stort sett för samtliga. Samtidigt finns det inget i resultaten som tyder på att kriterierna generellt är direkt kopplade till varandra. Exempelvis har besluten om fjärr- och distansundervisning på högstadiet varit ett beslut som fattas utifrån rekommendationer från det regionala smittskyddet och är därmed inte direkt kopplat till situationen på de enskilda skolorna, såsom hög smittspridning eller hög personalfrånvaro. Studien tyder vidare på att pandemin inte har en homogen påverkan på skolorna, det vill säga pandemin påverkar inte alla delar av skolorna i lika hög grad och inte på samma sätt.

Hälften av skolorna, d.v.s. fyra av skolorna är grundskolor (två låg och mellanstadieskolor, vara en med enskild huvudman och en med kommunal, och två skolor med förskoleklass till årskurs 9 med kommunal huvudman), tre av skolorna har både grundskola och grundsärskola (vara en utgör en enskild resursskola med årskurserna 4–9, de övriga två är kommunala F-9 skolor), och en av skolorna är en grundsärskola (en kommunal grundsärskola med årskurserna 7–9). Den sistnämnda skolan ingår inte i nuvarande rapport.

De valda skolorna ligger i olika regioner utspridda över hela landet och i olika typer av kommuner; från mindre städer och landsbygdskommuner, kommuner med större städer, till kommuner i storstadsregionerna. Samtliga skolor ligger i regioner som vid urvalstillfället haft någon period med hög smittspridning. Skolornas elevsammansättning är även den varierad, avseende andel elever med utländsk bakgrund och andelen föräldrar med eftergymnasial utbildning.

⁶⁵ Folkhälsomyndigheten, *Aktuell veckorapport om covid-19*, Rapport publicerades den 1 april 2021 och redovisar läget för covid-19 till och med vecka 12 (22 – 28 mars 2021). <https://www.folkhalsomyndigheten.se/folkhalsorapportering-statistik/statistik-a-o/sjukdomsstatistik/covid-19-veckorapporter/senaste-covidrapporten/>.

⁶⁶ I Skolverkets uppföljning av fjärr- och distansundervisning på högstadiet i januari 2021, konstateras att två tredjedelar av huvudmännen har helt eller delvis övergått till fjärr- eller distansundervisning vid alla, eller nästan alla sina skolenheter. Cirka 60 procent av huvudmännen har övergått till fjärr- eller distansundervisning vid alla sina skolenheter. I regel omfattade det även en stor del av undervisningen. Det innebär att de för de utvalda skolorna inte är unika i det avseendet. Skolverket (2021) Fjärr- och distansundervisning på högstadiet: Intervjuer med huvudmän med anledning av covid-19-pandemin, januari 2021, 2021-01-20, dnr: 5.1.3-2021:173

Referenser

Folkhälsomyndigheten (2021) Aktuell veckorapport om covid-19, Rapport publicerades den 1 april 2021 och redovisar läget för covid-19 till och med vecka 12 (22 – 28 mars 2021).

<https://www.folkhalsomyndigheten.se/folkhalsorapportering-statistik/statistik-a-o/sjukdomsstatistik/covid-19-veckorapporter/senaste-covidrapporten/>.

Folkhälsomyndigheten (2021) Folkhälsomyndighetens veckorapporter om covid-19, <https://www.folkhalsomyndigheten.se/folkhalsorapportering-statistik/statistik-a-o/sjukdomsstatistik/covid-19-veckorapporter/>, 2022-05-01.

Försäkringskassan (2022) Effekter som covid-19 har på sjukförsäkringen: Delrapport 3, Svar på Regeringsuppdrag, Datum: 2022-03-31.

IFAU (2021) Barn och unga under coronapandemin: Lärdomar från forskning om uppväxtmiljö, skolgång, utbildning och arbetsmarknadsinträde, Rapport 2021:2.

Läraryrket (2020) Ett ohållbart uppdrag - Läraryrketets medlemmar om coronavåren 2020.

Läraryrket (2020) ”Läget är katastrofalt, pressat och ohållbart.” – Lärarnas syn på hur det fungerar att arbeta under covid-19.

Läraryrket (2022) ”The show must go on” En rapport om coronapandemins fortsatta konsekvenser för förskolan, fritidshemmen och skolan.

Läraryrket (2021) ”Allt ska fungera som vanligt.” Arbetsbelastning, smittspridning och oro – en nulägesrapport från svenska skolor.

Lärarnas Riksförbund (2020) Så påverkar corona-pandemin skolan. Samlade PM om kunskapsstapp, undervisning, arbetsgivare, regering, teknik och vägledning.

SCB (2022). Fjärr- och distansundervisning i grund- och gymnasieskolan under coronapandemin. Temarapport 2022:4.

Skolinspektionen (2020) Utbildning under påverkan av coronapandemin: Sammanställning av centrala iakttagelser från en förenklad granskning av 260 grundskolor och grundsärskolor.

Skolinspektionen (2021) Fjärr- och distansundervisningens konsekvenser: Granskning av hur fjärr- och distansundervisningen under covid-19-pandemin påverkat elevers förutsättningar att nå målen och deras hälsa.

Skolverket (2020) Undersökning av frånvaro bland lärare, barn och elever: Uppföljning för april 2020.

Skolverket (2021) Undersökning om covid-19-pandemin. Enkätundersökning bland personal i skolväsendet om covid-19-pandemins påverkan, januari-februari 2021.

Skolverket (2021) Fjärr- och distans-undervisning på högstadiet: Intervjuer med huvudmän med anledning av covid-19-pandemin, januari 2021, 2021-01-20.

Skolverket (2021) Covid-19-pandemins påverkan på skolväsendet. Delredovisning 3 – Tema grund- och grundsärskolan.

Skolverket (2021) Covid-19-pandemins påverkan på skolväsendet. Delredovisning 4 – Grundskolan.

Skolverket (2022) Kunskapstappet i grundskolan under covid-19-pandemin.

Skolverket (2022) Påverkan av covid-19-pandemin under december 2021 till mars 2022: Lägesbild hos 85 huvudmän för grundskolan och gymnasieskolan 9 till 11 maj 2022.

Förordningar och lagtexter:

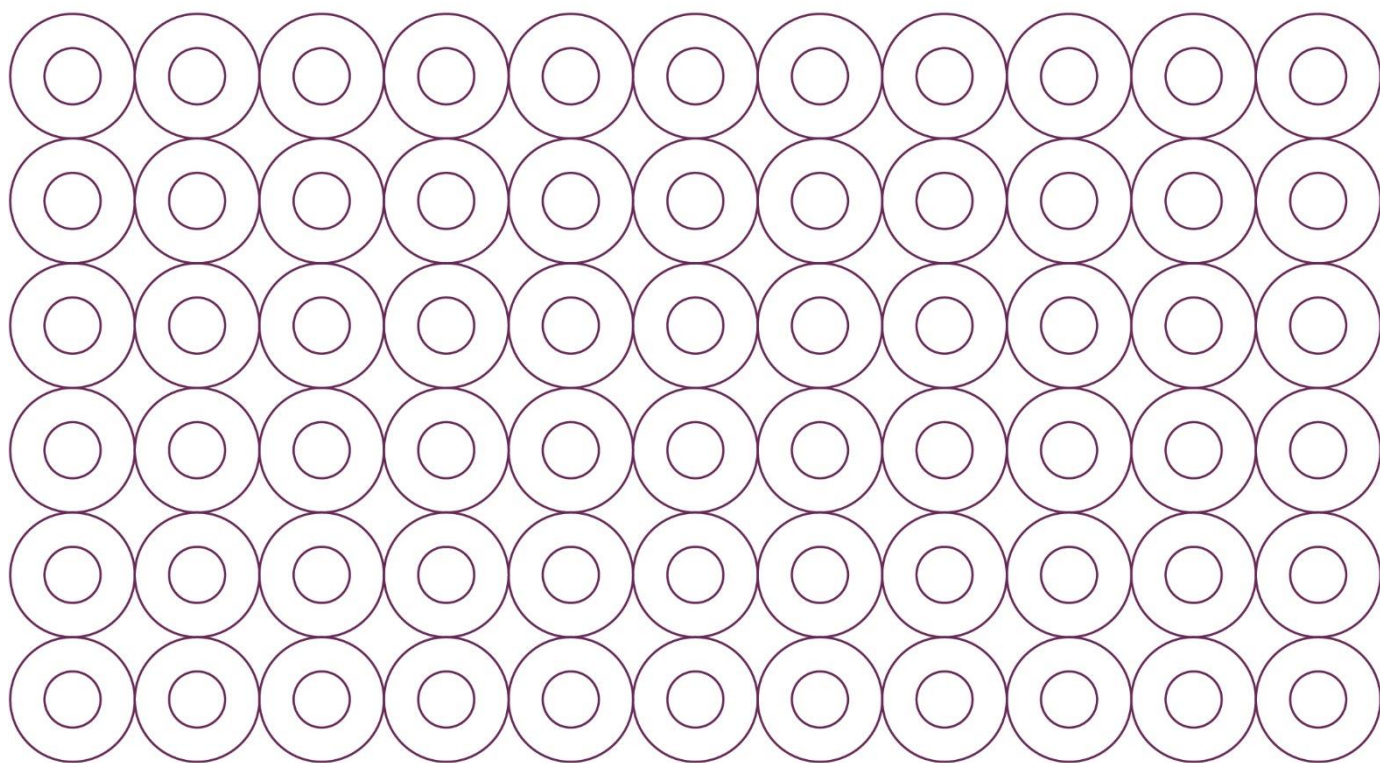
Förordningen om ändring i förordningen (2020:115) om utbildning på skolområdet och annan pedagogisk verksamhet vid spridning av viss smitta. Utfärdad den 8 juli 2021. SFS 2021:810.

Förordningen (2020:115) om utbildning på skolområdet och annan pedagogisk verksamhet vid spridning av viss smitta.

2 § förordningen (2020:115) om utbildning på skolområdet och annan pedagogisk verksamhet vid spridning av viss smitta.

3–4 §§ förordningen (2020:115) om utbildning på skolområdet och annan pedagogisk verksamhet vid spridning av viss smitta.

11b - 11c §§ förordningen (2020:115) om utbildning på skolområdet och annan pedagogisk verksamhet vid spridning av viss smitta, i sin lydelse från den 11 januari 2021 (se SFS 2021:10).

Skolverket

www.skolverket.se